

ASIRLIK BİR ÖMRÜN HASILASI: YUSUF KARADÂVÎ'NİN ESERLERİ

Abdullah KÜSKÜ

İstanbul Üniversitesi
abdullahkusu87@gmail.com
0009-0003-7422-260X

Öz

Bu makale İslâm dünyası üzerinde etkili isimlerden biri Yusuf Karadâvî'nin eserlerini, hayatını ve düşüncesini merkeze alarak incelemektedir. O, kendisine özgü İslâm davet düşüncesi, İslâm iktisat düşüncesi ve İslâm cihat düşüncesiyle muhataplarını etkileyen biriydi. Hitabeti ve kalemini aynı anda başarıyla kullanan nadir kimselerden biri olarak onun hitapları yazdığı eserleri gibi neşredilmekteydi. Yayınları iki yüz dördü bulmuş olan Karadâvî'nin esas uzmanlık alanı fıkıh, diğer ilgi alanları ise tefsir, hadis, akait, şiir ve edebiyat idi. Bu alanlarda yazdığı eserler onun din, fıkıh ve diğer alanlardaki düşünce dünyasını bize aktarmaktaydı. Bu itibarla Karadâvî'nin düşünce dünyasına nüfuz etmenin yolu eserlerinin telif bağlamlarını ve içeriklerini bilmekten geçmektedir. İşte bu amaca matufen kaleme alınan bu makalede onun tüm eserlerinin bağlamları tespit edilmekte, içeriklerine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Makalenin esas kaynaklarını Karadâvî'nin eserleri oluşturmakta, hayatına, düşüncesine, eserlerine ilişkin Karadâvî'nin kendi değerlendirmelerine öncelik verilmektedir. Yer yer düşünce dünyasında yaşadığı değişim ve hayatına yön veren önemli etkenlere de değinilmiştir. Bu makale onun, hangi alana

181

Dîvân *DİSİPLİNLERARASI
ÇALIŞMALAR DERGİSİ*
Araştırma Makalesi

Cilt 30 sayı 59 (2025/2): 181-254
Gün. Tar.: 05.04.2025
Kabul Tar.: 24.05.2025
Yay. Tar.: 25.07.2025
doi: 10.20519/divan.1670419

yoğunluklu mesai harcadığını ortaya koymuğ, ihtisas alanlarından hangisinde daha fazla eser verdiğini tespit etmiğ, eserleri üzerinden hangi alanlarla bağarılı telifler kaleme aldığına da iğaret etmiğtir. Karadv'ye iliğkin yapılacak akademik çalışmalar ve değerlendirmelerin nesnel olabilmesinin yolunun aralıdığı bu makale, onun entelektüel biyografisi için de bir n çalışma sayılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Karadv, İhvn'l-müslimin, Azınlıklar fıkhı, Arap Baharı, İslm İktisadı.

GİRİŞ

Yusuf Karadâvî (1926-2022) özelde İslâm hukuku, genelde İslam ilimlerinin birçok branşında eser telif etmiş kalemi kuvvetli bir İslâm hukukçusu, aktivist ve davetçidir. Telif ettiği eserlerin konuları genelde güncel mevzulara ilişkindir. Çocukluk ve gençlik evrelerine rastlayan dönemde İhvânü'l-Müslimîn ile Mısır hükümet yetkilileri arasında gerçekleşen hadiselerde gündemini yerel konular meşgul etmiştir. Gençlik sonrası evrede ise başta Amerika ve Avrupa'da bulunan azınlık Müslümanlar olmak üzere, dünyanın muhtelif bölgelerinde yaşayan Müslümanların dini gündemleri ile meşgul olan Karadâvî genelde görüşlerini yazarak ortaya koymuşsa da katıldığı konferans, sempozyum ve panellerdeki tebliğleri ile camilerde verdiği hutbelerde görüşlerini kamuya aktarmıştır. Onun sözlü anlatıları kitaplaştırılmış, yazdıkları ile kitaplaştırılan söylevlerinden oluşan külliyyatındaki kitap sayısı iki yüzü geçmiştir.

Yusuf Karadâvî külliyyatının İslâmî ilimler gibi, şiir, edebiyat, piyes, biyografi, iktisat, davet, irşat, siyaset, ekonomi alanlarında yer alan eserlerin kahir ekseriyeti ülkemizde henüz akademik çalışma konusu yapılmadığı gibi tanınmamaktadır da. Bu çalışma iki eksiklikten birini yani eserlerinin tanıtımını gündemine alacak, eserlerin yazılış serencamını ortaya koyacak, fikirleri ve fıkıh düşüncesiyle ilişkili olarak eserlerin tahlili bir tanıtımını yapacaktır. Karadâvî bir asırlık ömrüyle, XX. yüzyılda Müslümanlar arasında yaşanan siyasi, iktisadi ve dini değişimlerin neredeyse tamamına tanıklık etmiş biridir. Batıyla karşılaşmaları sonrasında Müslüman ilim adamlarının İslâm düşüncesinde görülen kırılmanın ardından XX. yüzyılda Kur'an ve sünnet nasslarına dönüş çağrılarının yapıldığı bir dönemde ve muhitte bulunmuştur. O Abduh ve Reşid Rıza sonrası Mısırında doğup büyümüş biridir. Naslara dönük yeniden okumaların yapıldığı bu dönem mezhep fikhından kopuş naslarla direk ilişkili fıkıh anlayışın Müslümanlar arasında yaygınlaştığı bir dönemdir. Tarihin bu evresinde Karadâvî'nin kaleme aldığı yazılar önem arz etmektedir. O kendisinin gençlik döneminde gündeme getirilen fıkıh yaklaşımlarından etkilenmiş birisidir. Bu itibarla yeni fıkıh yöntemini benimsemiş olması da onun bahusus fıkıh eserlerinin incelenmesini önemli kılmaktadır.

Bu araştırmanın birincil kaynaklarını Karadâvî'nin eserleri teşkil etmiştir. Otobiyografisine dair kaleme aldığı "İbnü'l-kariyetü ve'l-küttap: melâmihi sîratın ve mesîratın" adlı eseri bu çalışmaya

önemli katkıda bulunmuştur. Çünkü konusu itibarıyla bu araştırma Karadâvî'nin eserlerini merkeze almakta olsa da araştırmancının amacı onun eserlerini biyografisine uygun bir kontekste oturtmak, düşünceleriyle paralel bir şekilde eserlerini tanıtmaktır. Bu itibarla Karadâvî literatüründeki bir boşluğu doldurmayı hedefleyen bu araştırma esnasında Karadâvî hakkında yapılan çalışmaların, İslâm ilimlerinin bir alanı hakkındaki görüşlerini araştırmayı, eserlerini tanıtmayı, görüşlerini eleştirmeyi vb. hususları hedeflediği gözlemlenmiştir. Bu araştırmalar onun eserlerini sistematik bir sınıflandırmaya tabi tutmayı, biyografisine uygun bir bağlama oturtmayı, bu bağlam üzerinden onun düşüncelerini temellendirmeyi amaçlamamışlardır. Bu çalışmalar da dikkate alınarak Karadâvî'nin biyografisi, düşüncesi ve görüşlerine ilişkin yazılan Türkçe, İngilizce ve Arapça çalışmalar bu yazıda kaynak olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada Karadâvî'nin eserlerinin telif bağlamları tespit edilmiş, biyografisine uygun kontekste oturtulmuştur. Onun eserlerinde ortaya koyduğu düşüncesinin doğru bir zeminde yorumlanarak anlaşılması biyografisinin iyi bilinmesine bağlı olduğu gibi biyografisinin doğru değerlendirilmesi de eserlerinin bağlamlarının iyi bilinmesine bağlıdır. Bu yazı bu amaca matufen yazılmış ve onun biyografisi ve eserleri üzerinden fıkhta ictihadi yöntemi benimsemesi, azınlıklar fıkhnı teklif etmesi, maslahat düşüncesine meyletmesine ve kolay fıkıh anlayışı düşüncelerine de yer yer değinmiştir. Faizli kredi teminiyle konut sahibi olma, kendisi Müslüman olan kadının gayrimüslim kalan kocasıyla birlikte yaşayabileceği gibi fetvalarına da onun eserlerinin bağlamlarını tespit ederken değinilmiştir. Hâkeza Arap-İsrail savaşı sonrasında davet ve irşad alanında kaleme aldığı eserlerde ortaya koyduğu katkı da önemli görülmüştür. 1970 sonrası dünyanın kuzeyine ve güneyine, doğusuna ve batısına yaptığı seyahatlerin amaçları ve sonrasında yayınladığı çalışmaların bağlamları da onun düşüncelerinin anlaşılması için önemli kabul edilmelidir. Hayatının son merhalesinde Arap Baharı hakkındaki yaklaşımı ve onun bu harekete etkisi ise Karadâvî çalışmalarında olmazsa olmazlar arasına girmiştir. Nihayetinde bu yazıda onun çoğu eserinin tanıtımına yer verilmiş bazıları hakkında ise genel değerlendirmeler ile yetinilmiştir.¹ Hayatı

¹ Karadâvî her ne kadar büyük bir külliyyata sahip olsa da bazı eserlerinin tekrar mahiyetinde olması, bazısının sunulan tebliğ metinlerinin geliştirilmiş versiyonu olması bazısının da konferans ve hutbelerinden kitaplaştırılmış olması sebebiyle bağlam ve konuları hakkında yalnız genel değerlendirmelerde bulunmuş olmamız bu yazının yazılış amacı bağlamında yeterli görülmüştür.

boyunca telif verirken hangi alana mesai harcadığı, ihtisas alanlarından hangisinde daha fazla eser verdiği, eserleri üzerinden hangi alanlarda uzman olduğu da bu yazıda tespit edilmiştir.

I. ANA HATLARIYLA YUSUF KARADÂVÎ'NİN HAYATI VE DÜŞÜNCEİ

Yusuf Karadâvî, 1926 yazında Nil nehrinin Akdeniz'e döküldüğü deltada bulunan Saft-i türâb'ta dünyaya gelmiştir. Bu mıntuka günümüzde resmi olarak Mısır'ın Garbiyye bölgesine bağlı bulunmaktadır.² Küçük yaşlarında babasını ve annesini kaybeden Karadâvî, kendisine baba olarak seslendiği amcası tarafından büyütülmüştür.³ İlk eğitimini Mısır'da "Küttab" olarak tabir edilen okullarda tamamlamış,⁴ dini ilimleri ve klasik metinleri Tanta'daki Ezher'e bağlı orta okul ve liselerde tahsil etmiştir.⁵ Savunduğu düşünceler üzerinden orta yaş ve yaşlılık döneminde ortaya çıkan Karadâvî profilinin, henüz lise eğitimi döneminde bir prototipine rastlanmaktadır. O, tek mezheple sınırlı bir fıkıh anlayışına karşı olmaya ve dini tebliğ ederken kolaylaştırmayı amaç edinmeye, erken gençlik döneminde karar vermiştir.⁶ Karadâvî Ezher'in Usûliddin fakültesini okumuş, ardından Arap dili alanında ihtisasını tamamlamıştır.⁷ Arabiyye Üniversitesi'nde iki yıl lisans üstü dersler alan Karadâvî, Ezher'de "Sahih Buhârî'deki Şefaât Hadisleri" ismiyle master tezini savunmuş ve doktora eğitimine başlamıştır.⁸ Bir dönem Ezher'in çatısı altında yer alan "İslâm Kültürü İdari Birimi"nde telif ve araştırma işinde çalışan Karadâvî, 1961'de

2 'İsâm Tellîme, *Yûsufü'l-Karadâviyyü: fakîhü'd-du'âtî ve dâ'iyetü'l-fukahâ* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2001), 21.

3 Yusuf el-Karadâvî, *İbnü'l-karyeti ve'l-küttab: melâmihi sîratın ve mesîra*, c. 1 (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2002), 101-5.

4 *Yûsufü'l-Karadâviyyü, Kelimâtü'n fî tekrîmihî ve buhûsü'n fî fikrihî ve fikhîhî mühdâtün ileyhi bi münâsebeti bulûğihî's-seb'îne* (Kâhire: Dâru's-Selâm, 2004), 19; el-Karadâvî, 1: 119-28.

5 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 1: 201, 222, 223.

6 el-Karadâvî, 1: 235-36.

7 el-Karadâvî, 1: 413-16; eş-Şeyh *Yûsufü'l-Karadâvî: Şahsiyetü'l-âmmi'l-İslâmiyye* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2001), 6-7.

8 Yusuf el-Karadâvî, *İbnü'l-karyeti ve'l-küttab: melâmihi sîratın ve mesîra*, c. 2 (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2002), 212-26.

Katar’a göç etmiş, okul müdürlüğü, enstitü kuruculuğu vb. görevlerde bulunmuş, vefatına dek burada yaşamıştır.⁹

Karadâvî, İslâm düşüncesine ilişkin öncelikle Müslümanların içerisinde bulundukları ataletten kurtulup uyanmaları gerektiğini savunmaktadır. O klasik metinlerdeki bilgilerin, fıkıhın, içtihadın yenilenmesiyle ancak gerçek bir İslâmî toplumun kurulabileceği kanaatindedir.¹⁰ Hadis metinlerindeki sahih hadislerin sahih olmayanlardan ayrılması sonucunda akidenin sahih ve hasen hadisler üzerine bina edilmesiyle sahih bir inanca sahip olunabileceğini söylemektedir. Ona göre çağdaş fakihler fetvalarında seçici/tercihî içtihadı kullandıkları gibi yaratıcı/inşâî içtihadı da kullanmalılar. İnşâî içtihadı kullanırken yaşayan hayatı dikkate almalı ve insanların maslahatını gözetmeliler. Bu itibarla içtihatlarla klasik bazı fetvaları da güncellemeliler.¹¹

Karadâvî’nin din ve dünya görüşünü bazı şahıslar şekillendirmiştir. Gençlik yıllarında aralarına katıldığı İhvânü’l-Müslimin hareketi ve hareketin ilk lideri Hasan el-Bennâ (ö. 1949) ile ikinci lideri Behîy Hulî (ö. 1977), onun davet ve irşad yönünü tayin etmişlerdi. Kendisi çocuk yaşta iken vefat eden çağdaş davetçi Reşid Rıza ile kadim metinler üzerinden kendilerinden nasiplendiği İmam Gazzâlî (ö. 1111), İbn Teymiyye (ö. 1328), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 1350), Şâtıbî (ö. 1388) ve Şevkânî (ö. 1834) ise onun Kur’an, hadis, akide ve en önemlisi fıkıhçı kimliğini şekillendirmiştir. Her iki türdeki etki Karadâvî’nin eserlerinin genelinde görülmektedir. “İslâmî Çözümün Zorunluluğu ve İslâmî uyanış” başlığı altında ve Arap-İsrail savaşı sonrasında kaleme aldığı eserler ilk etkiyi bariz gösteren metinlerdir. Maslahat, azınlıklar fıkıhı, öncelikler fıkıhı ve fıkıh yöntemi ve fetvalara ilişkin çalışmaları ise isimleri mezkûr ulemeden ne denli esinlendiğini görmek için önemli eserlerdir.

II. YUSUF KARADÂVÎ’NİN ESERLERİ

Yûsuf Karadâvî, gençlik yıllarından vefatına kadar kesintisiz bir şekilde telif faaliyetlerini sürdüren velûd bir âlimdir. Erken dön-

⁹ el-Karadâvî, 2: 280-81, 360-62.

¹⁰ Ron Shaham, *Rethinking Islamic Legal Modernism: The Teaching of Yusuf Al-Qaradawi* (Leiden, 2018), 48.

¹¹ Shaham, *Rethinking Islamic Legal Modernism*, 60.

minde, lise ve gençlik yıllarında, edebî türlere ilgi duyarak piyesler ve şiirler kaleme almış; orta yaşlarında ise entelektüel birikimini yansıtan ilmî eserler telif etmeye başlamıştır. Karadâvî, küçük risalelerden hacimli monografilere kadar geniş bir yelpazede eserler ortaya koymuştur. Konferans, panel ve hutbelerini kitaplaştırmak suretiyle bu metinleri kalıcı hale getirmiş, aynı zamanda medyada gerçekleştirdiği görünür konuşmalarını da yazılı olarak yayımlamıştır. Nihayetinde, hayatının son döneminde, kendisi tarafından organize edilen bir ekip çalışmasıyla 204 kitabı, 105 cilt halinde *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti li-semâhati'l-İmâm Yûsuf el-Karadâvî* adı altında neşredilmiştir. Bu külliyyat, onun ilmi mirasının sistematik bir şekilde derlenip gelecek nesillere aktarılmasını sağlamıştır.¹²

Karadâvî'nin eserlerinin birden çok şekilde tasnif edilmesi mümkündür. Nitekim kendisi hayatı boyunca eserlerini özel bir tasnif ile belirlediği birtakım başlıklar altında yayınlamış,¹³ vefatına yakın dönemde ise yukarıda anılan ansiklopedik çalışma içerisinde önceki tasnifi geliştirerek tematik bir tasnif metodu altında eserlerini yayınlamıştır. Onun kitapları, telif sıralaması esas alınarak kronolojik tasnif ile de sunulabilir. Ki bu Karadâvî hakkında yer alan hiçbir çalışmada bulamadığım bir husustur. Ben bu çalışmamda Karadâvî'nin biyografisini esas alarak hayatının belirli dönemlerinde kaleme aldığı eserleri konu yoğunluğuna göre belirlediğim başlıklar altında ve kaleme aldığı eserlerini hayatıyla paralel bir kronolojide vermeye çaba gösterdim. Örneğin Arap-İsrail savaşına denk gelen dönemde kaleme aldığı eserleri “Arap-İsrail savaşı sonrası düşünsel krizi yorumlayan ve Müslümanları motive eden telifler” başlığı altında, birçok çalışmasını “sempozyumlarda sunduğu tebliğler” başlığı altında, bazı çalışmalarını “İslâm düşüncesine ilişkin eserleri” ve “sîret ve sünnet eserleri” başlıkları altında tanıttım. Karadâvî'nin tüm eserlerinin kronolojik listesini “Ek-1” olarak, tematik tasnif ile düzenlenen *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmile* isimli ansiklopedideki eserleri listesini ise “Ek-2” olarak bu yazının sonuna ekledim.

12 Bu külliyyatın kısa bir tanıtım yazısını Karadâvî'nin Katar'daki ofis çalışanlarından İbrahim İsmail kaleme almıştır. Bkz. التعريف بموسوعة الأعمال الكاملة للإمام يوسف القرضاوى رحمه الله، إسماعيل إبراهيم Erişim, 14 Mart 2025.

13 Fıkıh ve usûl-i fıkıh, İslâm iktisâdı, İslâm akidesi, Kur'an ve sünnet ışığında hayat fıkıhı, davet ve terbiye, İslâmî uyanış ve hareketler vd. için bkz. Yusuf el-Karadâvî, *Keyfe nete'amelü me'a't-türâsi ve't-temezhübü ve'l-ihtilaf*, t.y. arka kapak.

1. İki Piyes Bir Şiir ile Başlayan Karadâvî Yazını

Yusuf Karadâvî'nin ilk çalışmaları iki piyes ile bir şiir eseridir. O henüz liseli yıllarında kendisine gönül verdiği üstadı, aktivist Hasen el-Bennâ ile tanıştıktan sonra İhvanü'l-Müslimîn çatısı altındaki çalışmaları sebebiyle hapis yatmıştır.¹⁴ Mısır'da kolluk kuvvetleriyle hükümeti ellerinde bulunduranları tenkit etmek gayesiyle kendisinde Said bin Cübeyr ile Emevî valisi Haccac arasında geçen diyaloga yer verdiği *Âlimün ve Tâğiyetün* eseri onun hapisane- de kaleme aldığı ilk çalışmasıdır ve bu dönemde *Yûsûf es-Sıddık* ismiyle bir piyes daha kaleme almıştır. Aynı nedenle 1952 yılında ikinci kez hapis yattığı dönemde bu sefer *el-Müslimûne Kâdimûne* isimli bir şiir eseri kaleme almıştır.¹⁵

Karadâvî şiir yazmayı ve inşad etmeyi seven biridir. O daha ömrünün baharında konuşma imkanı bulduğu her yerde kendi içli ve okunaklı şiirlerini okuyarak dinleyicilerini coşturmuş ve motive etmiştir.¹⁶ Hayatı boyunca da zaman zaman şiirler yazmış, muhtelif dergilerde ve toplantılarda bunları yayınlamıştır. Onun kaybolup zayi olanları haricinde yayın organlarında bulunduğu on beş kasîde ve altı neşîdi barındıran bir şiir divanını yayınlayan Hüsnî İbrâhîm Cerrâr, Karadâvî'nin arkadaşları arasında şair olarak tanındığını söylemektedir. Onun divanı başka şiir ve kasideler de eklenmek suretiyle "Nefehâtün ve lefehâtün" ismiyle yayınlanmıştır.¹⁷

2. Ezher'in Telif Heyeti Üyeliği ve İlk İlmî Telifi: "İslâm'da Helaller ve Haramlar" Kitabı

Usûlû'd-dîn fakültesinden mezun olan Karadâvî Ezher'in "lisan-süstü hazırlık" eğitimi için Kuran ve Sünnet bölümüne kaydolur. Bu bölümde üç yıl eğitim alır ve zekat konusunu çalışmak için doktora tezinin adını tescil ettirir.¹⁸ Bu yıllarda bir yandan akademik çalışmalara vakit ayırırken bir yandan İhvânü'l-müslimîn'e mensup arkadaşlarıyla davet ve irşat çalışmaları yapmaktadır. Fakat

14 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 124, 340.

15 el-Karadâvî, 2: 195, 197. Karadâvî *Âlimün ve tâğiyetün* isimli çalışmasını 1949 yılında kaleme aldığını, ilk kez 1967 yılında Beyrut'ta Dâru'l-İrşâd tarafından yayınladığını kaydetmektedir. Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb*, c. 76 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 165-66. el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 42, 43, 109-201.

16 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 1: 260.

17 Yusuf el-Karadâvî, *Nefehâtün ve lefehâtün*, 1. bs (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2011), 5.

18 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb* (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 75/250, 254.

genç Karadâvî aynı zamanda maddi sıkıntılar yaşadığından bir iş arayışına girmiş, önce Kahire'de Mescid-i Âli Tâhâ isimli mescitte cuma günleri ücretli hatiplik görevini üstlenmiş, sonraları Arap dili edebiyatı öğretmenliği yapmış, en son Zemâlik mescidine hatip olarak atanmıştır. Maddi kaygılarını nispeten gideren Karadâvî 1958 yılında İs'âd Abdülcevad Hanımefendi ile evlenmiştir. Onun Ezher Üniversitesi'nde müderris olma arzusu bir türlü gerçekleşemese de Ezher Şeyhi Mahmud Şeltût'tan (ö. 1963) bir görev talebinde bulunan Karadâvî, Ezher'in, İslâm Kültürü İdari Birimi'ne bağlı Kültür ve Araştırma Gözetmenliği'ne atanmayı başarır.¹⁹ Bu birim onun telif çalışmalarına başlamasına önemli bir imkân sunacaktır. Ezher Üniversitesi'nde müderrislik yapmak isterken kaderin bir cilvesi olarak Karadâvî telif ve araştırmanın yapıldığı bu birimde istihdam edilir. Bu istihdam onun müderris olarak değil de araştırmacı, hatip ve yazar olarak hayatını sürdürmesine neden sayılabilir. İsteddiği gibi üniversite hocası olsaydı sonraki yıllarında nasıl bir portre ile karşılaşacağımız merakı celp eden bir husus olmakla birlikte tabi ki burası hep meçhul kalacaktır.

Bu görevinde bir arkadaşıyla ortak çalışan Karadâvî, Şeltût'un *el-İslâm: Akîde ve şerî'a* (1959), *el-Fetâvâ* (1959), *Min tevcihâtî'l-İslâm* (1959) ve *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (1960) kitaplarını yayına hazırlamıştır.²⁰ Yanı sıra dönemin gazete ve dergilerinde sosyalistlerin İslâm'ı hedef aldıkları yazıları tenkit etmek için ilk ortak telif olarak *el-İslâmü beyne şübühâtî'd-dâllîne ve ekâzibi'l-müfterîn* eserini kaleme almıştır.²¹

Bu dönemde *Nûrû'l-İslâm* dergisinde *el-'Akîdetü ve'l-Hayat* başlığı altında kaleme aldığı yazılar sonraları "el- İmânü ve'l-Hayât" isimli eserini oluşturacaktır.²² *Kutûfün dâniyetün mine'l-Kitâbi ve's-sünneti, Risâletüke eyyühe'l-Müslim, Risâletüküm yâ şebâbe'l-Ezher, Risâletü'l-Ezher beyne'l-emsî ve'l-yevmi ve'l-ğadi* isimli hacmi küçük eserlerin yayınının ardından Karadâvî, Avrupa ve Amerika'da yaşayan Müslüman azınlıklardan gelen sorular muvacehesinde İslâm'ın genel prensiplerini, yaşama adabını ve

19 Tellîme, *Fakîhü'd-du'âti ve dâ'iyetü'l-fukahâ*, 16-19. el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 230-34, 286.

20 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb*, c. 75 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 323. Seyyid Ahmed eş-Şâl, "Mahmûd Şeltût," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 38: 494-95.

21 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 287.

22 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 75: 331.

bilumum helaller ve haramları izah etmek için “ilk gerçek telifim” diye andığı *el-Helâlû ve'l-harâmü fî'l-İslâm* isimli kitabını 1959'da kaleme almıştır.²³

Karadâvî'nin bu eserini ilk telifi olarak benimsemesi önemlidir. Çünkü onun eserlerinin bir kronolojisi oluşturulacaksa, konulu ve akademik ilk eseri olarak bu kitabını kaydetmek en doğrusu olacaktır. Bununla birlikte fıkıh yöntemi, fetva adabı, öncelikler ve azınlıklar fıkına ilişkin Karadâvî'nin yaklaşımlarını bu eserinde görmek mümkündür. Bu itibarla da onun fıkıh yöntemi ve fıkıhçı kimliğine yönelik akademik çalışmalar için de bu eser bir mihenk taşı niteliğindedir. O mezhepler arası mukaren fıkıh anlayışını ilk kez bu eserinde tatbik etmiştir. Benzer özellikler sebebiyle bu eserin Karadâvî'nin gelecek kariyerini belirlediği söylenebilir.

Eserini, herhangi bir mezhebi taklit etmeden kaleme aldığı, delile tabi olduğunu, küçüklüğünden beri yayınladığı fetvalarında mezhep fıkına değil de Kuran ve Sünnet nasslarına müracaat ettiğini ifade eden Karadâvî, bâhusus Kahire Zemâlik Camii'nde düzenlediği oturumlarda verdiği fetvaları, hadis ve mukaren fıkıh kaynaklarına müracaat ederek düzenleyip geliştirdiğini, nihayetinde bu fetvalarla *el-Helâlû ve'l-harâmü fî'l-İslâm* kitabını telif ettiğini ifade etmektedir.²⁴ Eser helal ve haramlara ilişkin İslâm'ın ilkeleri ile başlamaktadır. Eserde su hayvanlarının yenmesine ilişkin şer'î hükmü Hanefî mezhebindeki istisnalara değinmeksizin mutlak anlamda helal kabul etmesi (s. 51), Ehl-i kitabın elektroşok ile ve başa vurarak öldürme yoluyla kestiklerini, ayetinin umumi ifadesi üzerinden yorumlayarak helal kabul etmesi (s. 58), sigara içilmesinin şer'î hükmünün de ayet ve hadisler üzerinden yaptığı yorumla haram olduğunu söylemesi (s. 72), onun her hangi bir mezhebin görüşüne bağlı kalmadığını gösteren örneklerdir.²⁵

Karadâvî dört mezhep içerisinde kabul görmeyen sahabe ve tabiin fetvalarını bu eserinde ilk kez fetvaya dayanak kabul etmiştir. Zahiri ve Şii mezhepleri gibi sünnî olmayan mezheplerin fıkhi gö-

23 Bu eser *Ezher-i Şerif İslâm Kültürü Genel İdaresi* bölüm başkanı olan hocası Muhammed Behi' in Karadâvî'den İslâm'ı ve öğretilerini tanıtan ve batı dillerine tercüme edilecek bir eser yazmasını istemesi üzerine telif edilmiştir. el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 291. Yusuf el-Karadâvî, *el-Helâlû ve'l-harâmü fî'l-İslâm*, 15. bs (Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1994), 11.

24 Yusuf el-Karadâvî, *Min hedyi'l-İslâm -Fetâvâ mu'âsıra-*, 1. bs, c. 1 (Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 2000), 8.

25 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 287, 291. Yusuf el-Karadâvî, *el-Helâlû ve'l-Harâmü fî'l-İslâm* (Kâhire: Mektebetü Vehbe, 1997), 9-12.

rüşlerine de bu eserinde yer vermiştir. Bu itibarla bu çalışma zekatla ilgili kaleme aldığı çalışmasından önce onun fıkıh yönteminde ictihâdî yöntemi benimsediğini, tüm müçtehitlerin görüşlerini eşit değerlendirdiğini, icma iddiası bulunan birçok konuda iddia edilen aksine içtihat belirttiğini gösteren önemli bir fıkıh eseridir.²⁶

Bununla birlikte bu eser tenkide tabi tutulmuştur. Bu tenkitlerden birinde Abdulaziz b. Bâz, Karadâvî'ye yazdığı bir mektupta genel olarak kitabı beğendiğini fakat sekiz konuda kendisiyle aynı fikri paylaşmadığını belirtir. O, kafirlerle alakalı verdiği hükümlerde kendisine katılmadığını, kişinin kendisine zararı olması haricinde sigaranın hükmü, sakal kesmenin hükmü, elektroşokla öldürülen hayvanın hükmü, yabancı erkeklerin huzurunda kadınların yüzlerini açması, seferiliğin hükmü, şarkı ve musikinin hükmü ve satranç oynamanın hükmünün haram olduğunu söylemektedir.²⁷

3. İkinci Vatan Katar: Dünya'ya Açılan Pencereden Küresel Mesaj Yüklü Eserler

Karadâvî, Mısır'da belirli bir dönem görev yaptıktan sonra memurlara tanınan yurtdışı görevi isteme hakkını kullanarak Katar'a göç etmiştir.²⁸ Onun Katar'a göç etmesi hayatında gerçekleşen önemli konulardan biri olarak görülmelidir. O artık dünya ülkeleriyle irtibatını Katar üzerinden gerçekleştirecektir. Kendisine tanınan devlet imkanlarını da kullanarak yurt dışı seyahatleri, uluslararası konferansları ve televizyon programlarının neredeyse tamamını Katar'da planlayacaktır. Nitekim Katar Televizyonu'nda "Hedyü'l-İslâm, Rihâbü'l-Kur'ân, Min Mişkâtî'n-nübüvve" ve el-Cezîre'de "eş-Şerî'atü ve'l-hayât" programlarını düzenleyerek uluslararası üne kavuşmuştur.²⁹ el-Cezîre'de yayınlanan "eş-

26 el-Karadâvî, *Fetâvâ mu'âsıra*, 2000, 1: 8; Yusuf el-Karadâvî, *Mücibâtü teğayyüri'l-fetvâ fî 'asrinâ* (el-İttihâdü'l-'âlemiyyi li 'ulemâi'l-Müslimîn, t.y.), 9-10.

27 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 474; el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 75: 346; el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 145.

28 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 361-62. Onun Katar'a göçünü "Körfezdeki İlişkiler" kitabının yazarı bu Ezher'in misyoner eğitiminin bir parçası olarak yorumlarken, Fi Fikhi'l-Akalliyat kitabının yazarı Said Fares Hassan ise 1961'de, Müslüman Kardeşlere olan aktif üyeliği nedeniyle siyasi zulüm korkusuna bağlamaktadır. David Rivals Warren, *In The Gulf, -Yusuf al-Qaradawi, Abdullah Bin Bayyah, and the Qatar-UAE contest over the Arab spring and the gulf crisis* (New York: Routledge Focus, 2021), 10, 20. Said Fares Hassan, *Fıqh al-Aqalliyât -History, Development, anda Progress* (New York: Palgrave Macmillan, 2013), 59.

29 Yusuf el-Karadâvî, *İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb: melâmihi sîratın ve mesîra*, c. 3 (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2002), 240.

Şerî'atü ve'l-hayât" adlı uydu programı milyonlarca izleyici tarafından takip edilmiş, el-Cezîre onun izleyici kitlesinin 35 ila 45 milyon kişi arasında olduğu tahmininde bulunmuştur. Onun al-qaradawi.net isimli internet sitesi "güvenilir küresel kürsü" olarak tanınmıştır. Nihayet "Foreign Policy" dergisinin düzenlediği en iyi sosyal entelektüel referandumunda üçüncü sırada yer almıştır.³⁰

Karadâvî Katar'da 1961 yılında lise müdürlüğüne başlamış, bu görevini 1975 yılına değin sürdürmüştür.³¹ 1962-1963'te yürürlükteki müfredatta değişiklik talep etmiş, bakanlığın izniyle müfredat metinlerini arkadaşlarıyla yeniden kaleme almıştır. Karadâvî, bu metinlerden aile hukuku ve muamelat hukukuna ilişkin olanları kendisi telif etmiştir.³² 1970 yılına ilişkin hatıralarında müfredat metinlerinden ondan fazlasının ortak telifine katıldığını söylemekte, İslâm toplumu, ahlak felsefesi, akide gibi alanlarda metinler kaleme aldığını belirtmektedir.³³

Karadâvî'nin, altmışlı yıllarda eğitim sezonu bitiminde yaz tatili için Katar dışarısına çıktığı görülmektedir. Bu seyahatlerinde Lübnan, Beyrut, Türkiye gibi birçok ülkeyi ziyaret eden Karadâvî, bu yazlardan birinde Lübnan'a yaptığı ziyaretinde edebiyatçı İsmâ Attâr, hadisçi Abdulfettah Ebû Ğudde ve M. Nâsirüddin Albânî davetçi Hasen Türâbî, Fethi Yeken ile tanışmıştır. Beyrut'a gerçekleştirdiği bir seyahatinde *el-İbâdetü fî'l-İslâm*, *el-İmânü ve'l-Hayât* ve *en-Nâsü ve'l-hakk* kitaplarını yayınlamıştır. Bu kitapların ilk ikisini kendisinin ikinci ve üçüncü telifi olarak kabul eder. *en-Nâsü ve'l-hakk* kitabının yazım türünde ise diyalog tekniğini kullanmıştır.³⁴

el-İbâdetü fî'l-İslâm kitabında yazar, ibadetin hakikati ve sırlarını konu edinmiş, bir "ibadet felsefesi" ve onun kullandığı kavram ödünç alınarak ifade edilecek olursa "ibadet fıkhi eseri" ortaya çıkarmaya çalışmıştır.³⁵ Bunu yaparken ibadetin asli anlamını tespit

30 Hassan, *Fıqh al-Aqalliyât*, 61.

31 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 361-62.

32 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 75: 521.

33 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 249-50; el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 3: 195. Karadâvî Katar'da görev yaptığı esnada on küsur kitabın ortak çalışma ekibinde bulunduğunu, Süleyman es-Sitâvî ile lise üçüncü sınıf öğrencileri için *el-Müctema'u'l-İslâmî* ile *Felsefetü'l-ahlâk* kitaplarını telif ettiklerini, yine lise müfredatı için bazı ekiplerle başka eserler kaleme aldığını, Katar Eğitim Bakanlığının muhtelif alanlarında yayıma hazırlanan birçok kitabını tashih ve redakte ettiğini söyler. el-Karadâvî, 3: 195.

34 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 75: 555-61.

35 Yusuf el-Karadâvî, *el-İbâdetü fî'l-İslâm*, 2. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 5. 1960 yılında ilk hali yayımlanan bu eserin başında yazarın 2. baskıya yazdığı 1971 tarihli önsözü bulunmaktadır.

etmeye çalışmış, türleri üzerinden İslâm'da ibadetle hedeflenen gayeye odaklanmış, İslâm'daki ibadetin kilise inancındaki ibadetten farkını ortaya koymaya çalışmıştır. Fakat Müslümanların genelini göz önünde bulundurarak ibadetle ilişkilerinde bir bozulmanın meydana geldiğini, ibadetlerin ruh terbiyesi, nefis tezkiyesi için araç olarak görülmesi gerektiğini söylemiş, bu eserinde toplumsal bir ıslah çalışması ortaya koymuştur.

Karadâvî, telif üyeliğinde bulunduğu yıllarda Ezher'in Vaaz ve İrşad Bürosu tarafından yayınlanan *Nürü'l-İslâm* dergisinde *el-'Akîdetü ve'l-Hayat* başlığı altında yazılar kaleme almıştır. Bu yazılarında sahih bir inancın temellerini anlatmaya çalışmış, doğru inancın topluma katkıları üzerinde durmuştur. Ona göre toplumun ıslahında bireysel akidenin sağlamlığı önem arz etmektedir. İmanın hakikati, İslâm akidesinin özellikleri, bireyin hayatına imanın etkisi, iman ve mutluluk, gönül huzuru, özgüven, muhabbet, zorluklarla baş edebilme, imanın sosyal hayata tesiri, kuvvet, merhamet vd. konuların işlendiği bu yazılar 1960'lı yıllarda *el-İmânü ve'l-hayât* ismiyle bağımsız bir kitap olarak yayınlanmıştır.³⁶ 1979 yılına ait bu eserin 4. baskısının ön sözünde Arap-İsrail Savaşına yönelik yorumlarda bulunan Karadâvî, hezimetin sebebinin dini yönden iman za'fıyeti olduğunu söyler. Çünkü o, Müslümanların İslâm akideleriyle Arap yarımadasının ötesine fetihler düzenlediğini, aynı akideyle Avrupa ve haçlı ordularına galip geldiğini söylemektedir.³⁷

Karadâvî'nin bir eser yazımında Reşid Rıza'nın "Muslih ve Mukallid"inden ilham aldığını söylemesi, fikirlerinden etkilendiği gibi eser yazım türünde de Reşid Rıza'dan etkilendiğini göstermesi bakımından önemli sayılabilir.³⁸ *Muslih ve Mukallid* çalışmasında görüldüğü gibi hoca ve öğrenci diyalogları üzerinden *en-Nâsü ve'l-hakk* kitabını kaleme alan Karadâvî, din-dünya, akıl-vahiy, tebliğ-mücadele, Kur'an-sünnet konuları üzerinde günümüz dünyasına ilişkin bir takım soruları gündeme getirmiş ve cevaplarını kaleme almıştır.

36 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 75:563; Tellîme, *Fakihü'd-du'âti ve dâ'iyetü'l-fukahâ*, 92; el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 75:561. İsam Tellîme, bu eserin Arap-İsrail savaşından sonra kaleme alındığını söylemiş olsa da bu eserin 1960'lı yıllarda müellifin üçüncü telifi olarak yayınlandığı bizatihi müellifin kaleminde çıkan otobiyografisinde kayıtlıdır. Tellîme, *Fakihü'd-du'âti ve dâ'iyetü'l-fukahâ*, 92; el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022; el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 75:561.

37 Yusuf el-Karadâvî, *el-İmânü ve'l-hayât*, 16. bs (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2007), 10.

38 Yusuf el-Karadâvî, *en-Nâsü ve'l-Hak* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 8.

Karadâvî'nin bu eserleri kaleme aldığı altmışlı yıllarda birden çok kez Türkiye'ye seyahat etmesi onun Türkiye'ye ilgisini göstermesi bakımından önemlidir. O, 1967'de önce Adana ve Ankara'yı ziyaret etmiş ardından yaz dönemini İstanbul'da geçirmiştir. 1967, 1968 ve 1972 yazlarında da Türkiye'ye gelmiştir.³⁹ Sonrasında Türkiye'ye çok defa seyahat etmekle birlikte, bhusus 2000'li yıllarda konferans, sempozyum vb. sebeplerle çok kez Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

4. Arap-İsrail Savaşı Sonrası Düşünsel Krizi Yorumlayan ve Müslümanları Motive Eden Telifler: Tek Yol İslâm

Filistinlilerin topraklarını işgal ile başlayan kuruluş sürecinden itibaren Müslümanları taciz eden, Müslüman ülkelere saldırgan tavırlarda bulunan siyonist Yahudi devleti İsrail 1967'de Araplarla yaptığı savaşı kazanmıştır. Batılı destekçileri sayesinde Ortadoğu Müslüman ülkelerine karşı alınan bu galibiyet Mısır ve Suriyeliler başta olmak üzere Müslümanlarda moral bozukluğuna neden olmuş, kalıcı düşünsel problemlere yol açmıştır. Bunu görmezden gelemeyen Karadâvî, 1967 Arap-İsrail savaşından hemen sonra 1968 yılında *Dersü'n-nekbeti's-sâniyeti: Limâzâ inhezemnâ ve keyfe nentasır?* kitabını kaleme almıştır. Karadâvî, "Altıgün Savaşı" olarak da anılan savaşı "hezimet" olarak nitelemiş ve eserine bundan mülhem hezimet anlamına gelen "Nekbe" ismini vermiştir. O, bu eserinde savaşın siyasi ve tarihsel yönünden ziyade fikri yönüne dikkat çekmekte, yenilginin değerlendirmesini yapmakta, problemlerini teşhis etmekte, çarelere ilişkin önerilerde bulunmaktadır.⁴⁰

Arap sosyalizminin sosyal, siyasi, iktisadi ve askerî tüm sorunlara çözüm getireceği söylemlerinin ayyuka çıktığı bir döneme rast gelen 1967 yılının Haziran ayındaki Arap-İsrail Savaşı mevcut söylemin başarısızlığını ortaya koymuştu. Çünkü Mısır, Suriye, Ürdün ve Filistin devletleri İsrail'e karşı etkileri çok uzun yıllar sürecek bir yenilgi yaşamışlardı. Nitekim bu savaş Araplar için tarihe Nekbe/Hezimet olarak geçmişti. Aynı dönemde Arap sosyalistlerin diline pelesenk ettikleri Mısır Cumhurbaşkanı Abdünnâsır'ın da benimsediği "zorunlu sosyalist çözüm" söylemine mukabele ederek

39 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76/121, 168, 285.

40 Yusuf el-Karadâvî, *Dersü'n-nekbetü's-sâniye, Limâzâ inhezemnâ ve keyfe nentasırü?*, 4. bs (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1993), 3-7. Karadâvî, 1968'in yazında bu eseri ve 'Âlimun ve tâğiyetün' kitabının yayınlanması için Beyrut yaynevleriyle görüşmüştür. el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 165-66. Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb* (ed-Darü's-Şâmiyye, 2022), 77/492.

bir seri kitap kaleme almaya başlayan Karadâvî, seriye, ülkemizde “çare İslâmî düzen” söylemini çağrıştıran *Hatmiyyetü'l-Halli'l-İslâmî/İslâmî Çözümün Zorunluluğu* başlığını verdi. İşte bu serinin ilk kitabını 1971 yılında “*el-Hulûlû'l-müstevradetü ve keyfe cenet alâ ümmetina?*” ismiyle yayınladı Karadâvî bu eserinde, İslâm'ın toplumdan çekilip alındığını, bunun mühim bir sorun teşkil ettiğini, sorunun çözüm yöntemini, XX. yüzyılın ilk yarısında demokratik liberalizmin başarısızlığının nedenlerini ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde sosyalist devrimin tutunamamasını etraflıca incelemektedir.⁴¹

Serinin ikinci kitabı olarak *el-Hallü'l-İslâmî: ferîdaten ve zarûreten* çalışmasını yayınlayan Karadâvî, eserinde demokratik liberalizmin ve sosyalist devrimin başarısızlığını incelemekte, her iki düşünce yapısının başarısızlığına dair serinin ilk kitabında yazılan hususlara yeniden değinmekte, ardından İslâmî çözümün zorunluluğunu izah etmektedir. Bu bakımdan değişimin gerekliliği ve alternatif olarak İslâm'ın bir çözüm olduğu bir bölümde, semboller, şartları, kazançlarımız, uygulama yolu ve İslâmî hareketin zorunluluğu sırasıyla diğer bölümlerde incelenmiştir. İslâm'ın manevi, kültürel, sosyal, iktisadi, askerî ve siyasi yönleri, İslâmî devletin zorunluluğu, İslâmî hareketlerin dün ve bugün, eserde yer alan diğer önemli başlıklardır.⁴²

Sağcı veya solcu laiklerin İslâmî çözümü, kuruntudan ibaret, ayakları yere basmayan bir söylem olarak niteleme ve eleştirilerine karşı Karadâvî, yukarıda ismi geçen kitap serisine *Beyyinâtü'l-Halli'l-İslâmî ve şübühâtü'l-ilmâniyyîn ve'l-mütegarribîn* ismiyle bir çalışma daha eklemiştir. Bu kitabın bazı bölümleri önceden Lübnan'da yayınlanan *eş-Şihâb*, Ebû Zabî'de yayınlanan *Menârü'l-İslâm*, Katar ve Doha'nın süreli yayınlarında ve Kahire'de yayınlanan *Ezher* dergisinde yer almışsa da iki kapak arasında bağımsız bir baskıyla ilk kez 1987'de *Beyyinâtü'l-Halli'l-İslâmî* içerisinde yayınlanmıştır.⁴³

41 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 208.

42 Eserin mukaddimesi yazar tarafından 1974 yılında kaleme alınmış ve eser ilk kez 1974 yılında basılmıştır. Fakat yazarın kendi ifadesine göre bu çalışma aslında 1970 yılında hazırlanmıştır. Yusuf el-Karadâvî, *el-Hallü'l-İslâmî ferîdaten ve zarûreten* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1993); Bkz. el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 208; Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmiletî lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Beyyinâtü'l-halli'l-İslâmî*, c. 65 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 329.

43 el-Karadâvî, *Mevsû'a, Beyyinâtü'l-halli'l-İslâmî*, 65: 14.

Karadâvî, sömürü zihniyetine sahip olanların, Siyonistlerin, komünistlerin, münafık liderlerin, batı düşüncesinin esirlerinin ve lüks ve ihtişam düşkünlerinin İslâmî çözüme karşı çıktıklarını serinin son kitabı olan *E'dâü'l-halli'l-İslâmî* adlı eserinde incelemektedir. Diğer bazı eserlerinde olduğu gibi her ne kadar bu kitabın bazı bölümleri önceden yayımlanmış olsa da Karadâvî, konuyu tamamlayan bir çalışma olarak bu kitabını ilk kez 2000 yılında yayınlamıştır.⁴⁴

Karadâvî biyografisinde 1970'li yılların hatırasındaki iki büyük olaydan biri, Pakistan'ın Lahor şehrinde bir milyondan fazla kişiye Mevdûdî'nin cenaze namazını kaldırıp hitap etmesi, diğeri Diyûbend ismiyle meşhur olan Hindistan Üniversitesi'nin kuruluşunun yüzüncü yıl döneminde bir milyon kişiye hitap etmesidir.⁴⁵ Karadâvî bu kadar kalabalık bir topluluğa hayatının sonuna dek iki kez daha denk gelmiş sayılabilir. Bunlardan biri 1984'te Hartûm'da düzenlenen Milyonluk Yürüyüş diğeri ise Arap Baharı sonrasında Kahire'nin Tahrir Meydanı'nda üç veya dört milyon olduğu söylenen topluluktur. Kendisi Arap Baharı'ndaki etkisi ve nüfuzu sebebiyle bu meydanda tarihi bir nutuk atmıştır.⁴⁶

5. Akademik Hayatın En Ciddi Meyvesi: Doktora Tezi

Karadâvî, yüksek lisansını tamamladıktan sonra Ezher'de doktora eğitimine kayıt yaptırmıştır.⁴⁷ “ez-Zekâtü ve eserüha fî halli'l-meşâkili'l-ictimâiyye/Zekat ve Sosyal Problemlerin Çözümüne Etkisi” başlıklı tezini Katar'da bulunduğu 1960-64 yıllarında tamamlamış, fakat danışman hocalarından bazısının tezde takip edilen fıkıh yöntemini tasvip etmemesi ve birtakım siyasi durumlar sebebiyle bir türlü savunamamıştır. Yayımlanması öncesinde hazırladığı bu tezi savunacak bir üniversite arayışına girmiş, bunun için Pakistan'a gitmiştir.⁴⁸ Zekatla ilgili çalışmalarda bulunduğu bu yıllarda (1966) aynı konuya ilişkin *Müşkiletü'l-fakri ve keyfe 'alecehâ'l-İslâm* isimli bir çalışma kaleme almıştır. Bu eserde

44 el-Karadâvî, 65: 329-35.

45 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî*, 25 *Yenâyir Sene 2011 Sevratü Şa'bin*, c. 78 (ed-Darü's-Şamiyye, t.y.), 20.

46 Yusuf el-Karadâvî, *İbnü'l-karyeti ve'l-küttab: melâmihi sîratın ve mesîra*, c. 4 (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2002), 257; el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 78: 20. el-Karadâvî, *Mevsû'a*, 25 *Yenâyir*, 78: 20.

47 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 226.

48 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 3: 173-77; Tellîme, *Fakîhü'd-du'âtî ve dâ'iyetü'l-fukahâ*, 108-14.

müellif İslâm'ın fakirlikle mücadelesini ve ona karşı ürettiği enstrümanları izah etmektedir. İslâm'ın fakirlik sorununu çözmek için çalışmayı, zenginin yakınlarına bakması ve zekât vermesini, beytülmalin kullanımını, zekât dışındaki sosyal yardımlarda bulunmayı ve kişisel gönüllü iyiliklerin yapılmasını tavsiye ettiğini savunan Karadâvî, bu durumların fakirliği kaldırabilmesi için İslâm'a uygun bir yaşıntının ön şart olduğu kanaatinde dir.

Takdiri ilahi Pakistan'da da tezini savunamayan Karadâvî, 1970'te bu çalışmasını 2 cilt olarak *Fikhü'z-zekât* ismiyle yayınlamıştır. Sonradan şartların düzeldiği Ezher'de tezini savunmak için *Fikhü'z-zekât*, *Müşkiletü'l-fakr* ve henüz yayınlanmamış araştırmaları üzerinden yeni bir metin hazırlamıştır. Bu metinle savunmaya giren Karadâvî'ye Abdurrahman Osman'ın danışmanlığında 23 Haziran 1973'te Ezher tarafından doktor unvanı verilmiştir. Onun doktora savunmasının yapıldığı salon onu görmek isteyen insanlarla dolmuştur. Hocalarından Behîy Havlî (ö. 1977), yapıları bir tez savunması olmaktan çok "Karadâvî'nin kutlaması" olarak yorumlamıştır.⁴⁹ Karadâvî'nin *ez-Zekâtü ve eserüha fî halli'l-meşâkili'l-ictimâ'iyye*'sini önemli kılan en önemli unsur tezinde serbest içtihat anlayışını uygulaması olmuştur. Ona göre onun gibi bir İslâm hukukçusu dini bir meselenin şer'î hükmünü delile bakarak karar vermelidir. Mezheplere bağlı kalmamalı, delilini güçlü bulduğu görüş ile amel etmeli ve fetva vermelidir. Bu çalışma *el-Helâlü ve'l-harâm* isimli çalışmasıyla elde ettiği ününe ün katmış, Müslüman âlimler tarafından ayrıca tebrik edilmiş ve takdir görmüştür.⁵⁰

6. Uluslararası Sempozyumlarda Sunduğu Tebliğler

1972 yılında Libya Üniversitesi Libya kanunlarının şer'î kanunlara uygunluğu açısından yapılacak düzenlemelere ön hazırlık olması adına ve şeriatın her zaman ve her yerde uygulanabilirliğine ilişkin sempozyum düzenlemiştir.⁵¹ Katıldığı bu sempozyumda Karadâvî, "Şeriatü'l-İslâm sâlihâtün li külli zemânin ve mekân" ismiyle bir tebliğ sunmuştur. Aynı yıl kitap olarak yayınladığı bu tebliğinde Karadâvî, şeriatın her zaman ve her yerde uygulanabi-

49 Hassan, *Fiqh al-Aqalliyât*, 8.

50 *Yüsüfü'l-Karadâviyyü, Kelimâtü'n fî tekrîmihî*, 19; el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 2: 466-72; el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 3: 275. el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76/247-248, 289.

51 Yusuf el-Karadâvî, *Şer'atü'l-İslâm sâlihâtün li't-tatbiki fî külli zemânin ve mekân*, 5. bs (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1997), 5-7.

leceğine deliller getirmekte, tarihteki ve günündeki uygulamaları buna kanıt olarak sunmaktadır. Onun bu eserinde üzerinde durduğu önemli hususlardan biri çağdaş problemlerin çözümünde içtihadın vazgeçilmez olduğudur.

Karadâvî'nin katıldığı uluslararası sempozyumlardan bir diğeri 1973-1974 yılında Beyrut'ta düzenlenen "Gelenek ve Tecdit Arasında: Arap Medeniyeti" başlıklı sempozyumdur.⁵² Karadâvî, sonraki yıllarda bu sempozyumda sunduğu tebliğini geliştirerek "es-Sekâfetü'l-'Arabiyyetü'l-İslâmiyyetü beyne'l-asâleti ve'l-mu'âsarati" isimli kitabını yayınlamıştır. O bu kitabında gelenekçiler ve modernistler, gericiler ve terakki perverler, taklit taraftarları ve tecdit taraftarları, muhafazakârlar ve modernler gibi muhtelif zamanlarda muhtelif isimlerle anılan bu iki gurubun dini konular, ilimler ve sanatlar hakkında pek derin tartışmalar yaşadığını ifade etmektedir. Karadâvî bunlardan birinci gurubun temsilcilerinin Ezher, Dâru'l-'ulûm ve şer'î mahkeme müntesipleri, bunların öğrencileri, Arap ve Müslüman ülkelerde bunlara fikri yakınlık duyanlar olduğunu, diğer gurubun temsilcilerinin ise üniversite, yabancı okul, batılı üniversite mensupları, bunların öğrencileri ve bunlara fikri yakınlık duyanlar olduğunu söylemektedir.⁵³ Karadâvî, bu eserde iki gurup arasındaki tartışma konularından, hangi kültüre ait olduğu, kültürünün Arahlığa mı, İslâm'a mı nispet edilmesi gerektiği, nelerden müteşekkil olduğu, ne gibi özellikleri sahip bulunduğunu, asâlet/özgünlük ve mu'âsâra/çağdaşlığın hangi anlamlara geldiğini irdelemektedir.

a. İslam İktisadı

Karadâvî'nin İslâm iktisadına ilgisi doktora tezini yazarken, ze-katla ilgili çalışmaları esnasında başlamıştır.⁵⁴ İslâm iktisadı uzmanı Ali Karadâğî, her ne kadar ihtisas alanı İslâm iktisadı olmasa da Yusuf Karadâvî'nin yazdığı eserlerde İslâm iktisadına ilişkin

52 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 308.

53 Yusuf el-Karadâvî, *es-Sekâfetü'l-'Arabiyyetü'l-İslâmiyyetü beyne'l-asâleti ve'l-mu'âsarati*, 1. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 8. Bu çalışmanın mukaddimesinde yer alan tarihten çalışmanın ilk yayınlanma yılının 1993 yılı olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, es-Sekâfetü'l-'Arabiyyetü'l-İslâmiyyetü beyne'l-asâleti ve'l-mu'âsarati*, c. 5 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 14.

54 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Bey'u'l-murâbahati li'l-âmiri bi's-şirâi kemâ tecrîhi'l-mesârifü'l-İslâmiyye*, c. 21 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 407.

İslâm'ın etik ilkelerine değindiğini söylemektedir. Karadağî'nin, burada bizim konu edeceğimiz eserlerin İslâm iktisadına dair kabul edilebilecek eserler olduğunu da söylemesi önemlidir.⁵⁵ Onun bu alana ilgisi yalnız eserler bazında kalmamış, birçok İslâm iktisadı kurumunun toplantısına katıldığı gibi, bir çoğunun fetva konseyi üyeliğinde bulunmuş ve başkanlığını yürütmüştür. *el-Berake, Fay-sal Bank* ve *İslam Bankalar Birliği*'nin kuruluşlarından gelişmelerini tamamlamalarına dek bu kurumlara katkısı da söz konusudur.⁵⁶ Nitekim Karadâvî, İslâm iktisadına dair telif ettiği bazı eserlerin ilk halini bu tür kurumların düzenlendiği uluslararası sempozyumlara tebliğ etmek için hazırlamıştır.

I. Bu konuda birçok çalışma kaleme alan Karadâvî'nin İslâm iktisadı alanındaki bu teliflerden ikisi *Ez-Zekâtü: Devruhâ fî 'ilâci'l-müşkilâti'l-iktisâdiyyeti ve şurûti necâhihâ ile Devrü'l-kıyemi ve'l-ahlâki fî'l-iktisâdi'l-İslâmî* eserleridir. *Ez-Zekâtü: Devruhâ fî 'ilâci'l-müşkilâti'l-iktisâdiyyeti ve şurûti necâhihâ* isimli eserinde yer alan iki makalenin ilkinin *Uluslararası İslâm İktisadı 1. Konferansı* için, diğerini kendisine verilen *İslâm İktisadı Bankası Ödülü*'ne binaen kaleme almıştır. Onun bu iki makalesi günümüz iktisadi problemlerin çözümü için İslâm hukukundaki zekat uygulamasını önermekte ve başarılı toplumsal bir zekat düzeni kurmak için ilkeleri belirlemektedir.⁵⁷ İkinci eseri *Devrü'l-kıyemi ve'l-ahlâki fî'l-iktisâdi'l-İslâmî* ise İslâm iktisadının diğer pozitif iktisat sistemlerinden farkına ve İslâm iktisadını diğer sistemlerden ayırt edici vasıflarına değinmektedir. Karadâvî bu çalışmasını 1993 yılında *Beytü't-Temvîli'l-Misriyyi's-Su'ûdî/Mısır-Suud Finans Ofisi* tarafından düzenlenen konferansta sunmuştur.⁵⁸

II. *Makâsîdü's-Şer'ati el-müte'allikatü bi'l-mâl, Kavâidü'l-hâkime li fikhî'l-mu'âmelât, Nizâmü'l-vakfî fî'l-fikhî'l-İslâmî* ve *Usûlü'l-ameli'l-hayrî fî'l-İslâm* kitapları da onun İslâm iktisadı alanına dair telif ettiği diğer önemli çalışmalardır.⁵⁹ *Makâsîdü's-şer'ati'l-müte'allikati bi'l-mâl, el-Kavâ'idü'l-hâkimetü li fikhî'l-mu'âmelât* ile *Nizâmü'l-vakfî fî'l-fikhî'l-İslâmî* kitapları Avrupa

55 Ali Muhyiddîn Karadağî, "el-'Allâmetü'l-Karadâviyyü fakihan", *Vaffiyyetü'l-Emir Gâzî li'l-Fikri'l-Kur'ânî*, t.y., 9-15.

56 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76:370-76, 404.

57 Yusuf el-Karadâvî, *ez-Zekâtü: Devruhâ fî 'ilâci'l-müşkilâti'l-iktisâdiyyeti ve şurûti necâhihâ*, 2. bs (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2006), 5.

58 Yusuf el-Karadâvî, *Devru'l-kıyemi ve'l-ahlâki fî'l-iktisâdi'l-İslâmî*, 3. bs (Kahire: Mek-tebetü Vehbe, 2009), 8-10.

59 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmî Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb*, c. 77 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 780.

Fetva ve Araştırmalar Konseyi Genel Sekreterliği'nin Karadâvî'den talep etmesi üzerine hazırlanmıştır. Bu çalışmalardan ilkinin 2008 diğerini 2009'da kaleme alan Karadâvî, ilk çalışmasında cüzi nasslarla külli kaideler arasındaki bağlantıyı kurmak suretiyle altı maddede emtia hukukunun makâsîdû's-şerî'a'sını belirlemiştir. Diğerinde ise muâmelat fıkında cari genel ilkelerden yedi tane-sine yoğunlaşmaktadır. Nizâmü'l-vakf kitabında ise İslâm hukukunda yer aldığı şekliyle vakıf sistemini sunmaya gayret etmiştir. Karadâvî'nin fikhî tercihleri ve içtihatlarının yer aldığı çalışmalardan biri de bu eserdir. O bu eserinde vakfa konu olacak hususları genişletmiş, menkul ve gayrimenkul, müebbet ve muvakkat ve yatırım fonlarındaki paraların vakfedilmesine cevaz vermiştir.⁶⁰ *Usûlü'l-ameli'l-hayrî fî'l-İslâm* kitabını ise Katar'da bulunan Kızılay Cemiyeti'nin talepleri doğrultusunda telif etmiştir. Karadâvî bu çalışmasında Müslümanlar arasındaki sosyal dayanışmayı, hayrî işlerin toplumda yaygınlaşması için gerekli hususları vd. konuları izah etmektedir.⁶¹

III. Karadâvî'ye göre İslâm iktisadının omurgasını zekatın farz, faizin ise haram oluşu teşkil etmektedir.⁶² Bu sebeple de İslâmî bankaların faizden arındırılması gerekmektedir. Bunu sağlamak için kendisi uluslararası İslâm Bankaları Birliği düşüncesini ve kuruluşunu desteklemiş, bu kuruluşun Fetva ve Gözetim Yüksek Kurulu üyeliğini yapmıştır. Yanı sıra birçok banka ve İslâmî müessesenin şer'î danışmanlığında bulunmuştur. İlk kez Uluslararası İslâm İktisadı 1. Konferansı'nda gündeme gelmişse de 1983'te Kuveyt'te tertip edilen Uluslararası İslâm İktisadı 2. Konferansı sırasında hakkındaki tartışmalar üzerinden gündeme gelen "bey'u'l-murâbaha li'l-âmiri bi's-şirâ/satın alma talimatı üzerine murâbaha sözleşmesi" hakkında Karadâvî kendi fikrini yazma ihtiyacı hissetmiştir. Buna binaen konu hakkındaki düşüncelerini 1983 yılında *Bey'u'l-murâbahati li'l-âmiri bi's-şirâi kemâ tücrîhi'l-mesârifü'l-İslâmiyye* ismiyle kaleme aldığı kitabında yayınlamıştır.⁶³

IV. Zekat ve İslâm iktisadına yönelik ismi geçen çalışmalar haricinde 1989 yılında Mısır müftüsü Muhammet Seyyit Tantâvî

60 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Nizâmü'l-vakfî fî'l-fıkhî'l-İslâmî* (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 20/394.

61 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Nizâmü'l-vakfî fî'l-fıkhî'l-İslâmî ve Usûlü'l-ameli'l-hayrî fî'l-İslâm* (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 20/549-719.

62 el-Karadâvî, *Mevsû'a, Bey'u'l-murâbaha*, 21: 407.

63 el-Karadâvî, *Mevsû'a, Bey'u'l-murâbaha*, 21: 409-12.

bankaların yatırım senetleri ile faizlerinin helal olduğuna ilişkin fetva verince Karadâvî, bu görüşü tenkit etmek amacıyla banka faizlerinin haram olduğu hükmünü başlığa çektiği *Fevâidü'l-bünûki hiye'r-ribâ'l-harâm* isimli kitabını yayımlar.⁶⁴ O bu kitabında banka faizlerin haram olduğunu söylemekte ve yatırım senetleri hakkındaki tartışmalara değinmektedir.

V. Karadâvî'nin bankaların faizden arındırılmasıyla toplumun refah elde edeceği, zekat müessesesinin başarılı uygulanmasının önemli olduğunu ifade ettiği konuyla ilgili bir diğer eseri *Likey Tenceh Müessesetü'z-Zekati fi't-tatbiki'l-muâsır*'dır. Bu çalışma 2001 yılında Beyrut'ta yayınlanmışsa da *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti*'de bağımsız bir kitap olarak yer almamıştır.⁶⁵

b. Davet ve İrşad

Karadâvî'nin tebliğ hazırladığı uluslararası sempozyum ve konferanslardan bir diğeri Medine'de Câmi'atü'l-İslâmiyye'nin düzenlemiş olduğu 1. Uluslararası Davete Yönlendirme ve Davetçi Yetiştirme Konferansı'dır. Karadâvî'ye göre ideal Müslüman bir davetçinin İslâm, tarih, edebiyat, beşeri, bilim ve çağdaş kültürleri bilmesi gerekmektedir. O, içeriğini Müslüman bir davetçinin sahip olması gereken hasletlere ayırdığı *Sekâfetü'd-dâ'ie* kitabını bu konferansta sunmuştur.⁶⁶ Benzer konferanslardan bir diğeri yetmişli yılların sonlarında (1979-1980) Katar'da tertip edilen Uluslararası Sünnet ve Sîret Konferansı'dır. Bu konferans Karadâvî'nin beş bölümden müteşekkildir *er-Rasûlü ve'l-'ilm* kitabının adına ilham olur. Sırasıyla, ilim ve âlimlerin konumu, Peygamber aleyhisselam ve tecrübî ilim, ilim ahlakı, öğrenme âdâbı ve öğretmenin kıymetinin incelendiği bu eserde

Karadâvî bu hususların anlaşılması için Hz. Peygamber Efendimizin örnekliliğini önclemiştir. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de neredeyse her konuyu Kur'an'dan ayeti kerimeler, sünnet kitaplarından hadislerle aydınlatmaya çalışmıştır. Doha'da gerçekleşen bu konferans Sîret ve Sünnet-i Nebeviye Araştırmalar Merkezi'nin kurulması ve Hadis-i Nebevî Ansiklopedisi'nin yayınlanması tavsiye kararlarıyla sonlanmıştır. Bu tavsiye kararların uygulanması görevlerini Katar Emirliği üstlendiğinden emirlik, kısa

64 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 4: 482-86.

65 Yusuf el-Karadâvî, *Likey tenceh müessesetü'z-zekâti fi't-tatbiki'l-muâsırı*, 1. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001).

66 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 3: 402.

bir zaman sonra Sünnet ve Sîret Araştırma Merkezi'ni kurmuştur. Hadis-i Nebevî Ansiklopedisi'nin taslağı için ise Karadâvî *Nahve meşru'in mevsû'atin li'l-hadisi'n-nebevî* isimli çalışmasını hazırlamıştır.⁶⁷

I. 1987 yılının kışında Ammân'da Arap Düşünce Forumu'nun gerçekleştirdiği İslâmî Uyanış ve Arap Ülkelerinin Endişeleri başlıklı konferansa davetli olarak katılan Karadâvî burada yaptığı sunumunu *es-Sahve'l-İslâmî vehümümü'l-vatani'l-'arabiyyi'l-İslâmî* ismiyle kitaplaştırmıştır.⁶⁸ Sahve/uyanış kelimesi Karadâvî literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Onun davet ve irşada ilişkin tebliğleri ve kitaplarında bu kelimeye çokça rastlanmaktadır. O ahiri ömründe hazırlamaya çalıştığı kendi külliyyatının bir bölümüne “Fıkhü'l-ümme ve de'vetühâ ve sahvetühâ ve harekâtühâ'l-İslâmiyyetü/Ümmet fıkhı, davet, uyanış ve İslâmî hareket” başlığını vermiştir. Bu başlık altında adı uyanış kelimesini içeren beş eser yayınlamıştır. Bunlar, *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-cuhûdi ve't-tetarruf*, *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-ihtilâfî'l-meşru'i ve't-teferruki'l-mezmûm*, *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü mine'l-mürâhikati ile'r-rüşdi*, *Min ecli sahvetin râside* ile *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü ve hümümü'l-vatani'l-'Arabiyyi ve'l-İslâmî* isimli Arap Düşünce Forumu'nda sunduğu kitaplarıdır. “İslâmî uyanış ve Arap Dünyasının Endişeleri” adını taşıyan son kitapta الصحوة/uyanış-diriliş kelimesine yüklediği anlamı, sefilik ve yenilik, değişmez sabiteler ve değişebilenler, donukluk ve homojenlik dikotomisi üzerinden izah etmektedir. Karadâvî'nin yaklaşımlarında konunun dînî, sosyal ve siyasi hatta kanun ve kültür boyutlarının irdelendiği görülmektedir. O, Arap ve İslâm dünyasının endişelerini de konu edinerek konuya bir bütün yaklaşım sergilemeye çalışmaktadır.⁶⁹

II. *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-ihtilâfî'l-meşru'i ve't-teferruki'l-mezmûm* kitabını ise iki yıl sonra Amerika'daki Arap-Müslüman Gençlik Birliği'nin konferansı için kaleme almıştır.⁷⁰ Karadâvî, ümmetin birliğini öncelikli olarak savunmakta ise de ihtilaf ve görüş ayrılıklarını kaderin bir gereği olarak kabul etmektedir. Furû meselelerde görüş ayrılıklarının bir rahmet vesilesi olduğu görüşünü savunmakta ve içtihadî meselelerde taraflardan

⁶⁷ el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 4: 93, 96, 97.

⁶⁸ el-Karadâvî, *Mevsû'a*, *İbnü'l-karye*, 2022, 77: 464.

⁶⁹ Yusuf el-Karadâvî, *es-Sahvetü'l-İslâmîyye Ve Hümümü'l-Vatani'l-Arabiyyi Ve'l-İslâmî* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2013), 5-6.

⁷⁰ Yusuf el-Karadâvî, *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-ihtilâfî'l-meşru'i ve't-teferruki'l-mezmûm* (Kahire: Dâru's-Sahve, 1990), 8.

birinin diğerini kesin bir yanlış içerisinde olmakla itham etmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Tartışmalı konularda ümmetin yorucu ve itham edici konulara girmesinden ümmet birliği esası üzerinde kafa yorulması gerektiğini ifade eden Karadâvî *لا إله إلا الله* kelimesinin kuşatıcılığı altında birlik kurmanın gerekliliği görüşündedir.⁷¹ O, *fikhü'l-makâsıd*, *fikhü'l-evleviyyatü ve merâtibü'l-a'mâl*, *fikhü's-sünen*, *fikhü'l-müvâzenât beyne'l-masâlihi ve'l-mefâsidi* ve *fikhü'l-ihtilaf* ilkeleri üzerinden kendi isimlendirmesiyle “ihtilaf fikhını” temellendirmektedir.⁷²

Onun bu tür eserleri incelendiğinde görülecektir ki, Karadâvî, dinde radikallik karşıtı, sert ve kaba mizacı yermekte, Müslümanlar arasında tekfirciliğe karşı çıkmaktadır. 1970’lerde kaleme alınan *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-cuhûdi ve't-tetarruf* eserinde yer alan, önceleri bir dergide yayınlanan bir yazının başlığı onun bu tavrını gösteren önemli bir işarettir. “Müslüman gençlerin uyanışı direnç gösterilmesi değil irşat edilmesi gereken güzel bir gerçektir” başlıklı iki yazısını da içeren bu kitap İslâm dünyasında karşılık bulmuş, üniversite öğrencilerinin ilgisini çekmiş, birçok dile çevrilmiştir.⁷³

III. Yusuf Karadâvî'nin muhtelif zamanlarda *Minberü'l-İslâm*, *Nûru'l-İslâm*, *el-Ezher*, *el-Muctema'*, *eş-Şihâb*, *ed-Duha*, *el-Ümme*, *el-Hak*, *el-Ba'sü'l-İslâmî* gibi dergilerde yayımladığı makalelerinin bir araya toplanmasıyla 1988 yılında ortaya çıkan *Min ecli sahvetin râşide* eseri ise, içtihat ve tecdit etrafında bir takım tartışmaları, İslâm ve ilerleme konusunu ve Müslümanların bugünkü ihtiyaçlarına dair bir takım teklifleri muhtevidir. Karadâvî, davet ve irşad konularını işlediği bu eserlerde takipçilerine bir yol ve yöntem tavsiye etmekte, İslâmî çalışmalarını bu minvalde geliştirmelerini arzulamaktadır. O *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü mine'l-mürâhikati ile'r-rüşdi* isimli eserinde, şekilden öze, sözden eyleme, duygusallıktan bilime, detaylardan ilkelere, zorluktan kolaylığa, taklitten içtihadı, taassuptan müsamahaya, aşırılıktan ortayolculuğa, baskıdan yumuşaklığa geçişi tavsiye etmektedir. Tüm bu tavsiyeler Karadâvî'nin dînî anlayışına, davet ve irşatta takip edilmesi gereken yöntemine ve onun arzuladığı bir toplumun değerlerine işaret etmektedir.

71 Tellîme, *Fakihü'd-du'âti ve dâ'iyetü'l-fukahâ*, 133-39.

72 el-Karadâvî, *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-ihtilâfî'l-meşru'i*, 519-22.

73 Tellîme, *Fakihü'd-du'âti ve dâ'iyetü'l-fukahâ*, 74, 140-43. Yusuf el-Karadâvî, *es-Sahvetü'l-İslâmîyye beyne'l-cuhûdi ve't-tetarruf* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2009), 9.

IV. Karadâvî'nin davet çalışmalarına erken yaşta başladığı yukarıda belirtilmişti. O henüz çocukluk çağında Hasan el-Bennâ'nın liderliğindeki çalışmalara katılmıştır. Ezher'de bulunduğu yıllarda ise Ezher'in bininci yılına girişi münasebetiyle 1970'lerde *Risâletü'l-Ezher beyne'l-emsî ve'l-yevmi ve'l-ğadi* kitabını kaleme almıştır. Kitabında Ezher'lilere hitaben, Ezher'in insanlığı uyanışı için yüklendiği göreve, insanlığın mefkure yüklü bir ümmete ve kurtarıcıya duyduğu ihtiyaca, tarihte Ezher'in yerine getirdiği misyona ve dolayısıyla tarihin şahitliğine atıflar yapmaktadır. Karadâvî'nin önemli özelliklerinden biri onun yalnızca sorunları tespit eden değil çözüm önerilerinde bulunan birisi olmasıdır. Bu konuda da Ezher'li olarak öz eleştiri yaptığı gibi başarının reçetesi, başarıyı perçinleyecek unsurları da kaleme almıştır.

V. 1990'lı yıllara gelindiğinde Karadâvî, "Merkezü'd-Dirâsâti'l-Hadâriyye/Kültür Araştırmaları Merkezi"nin yayınlarında, *el-Ehram* gazetesinde vd. mecralarda ümmet konulu yazılar yayınladı. Gelen eleştirilere cevaben de reddiyeler kaleme alan Karadâvî'nin bu yazıları *El-Ümmetü'l-İslâmiyyetü, hakikatün lâ vehmün* ismiyle 1994'te bağımsız bir kitap olarak yayımlanır.⁷⁴ Karadâvî, ikinci bin yılın sonlarında bir yandan Müslümanların geçmişlerinin muhasebesini yaparken diğer yandan geleceklerini tartışır. Sovyetlerin çöküşünü tahlil eder. Bilimsel devrimler, meydan okumalar, savaşlar, haklar ve hürriyetleri tarihler ve rakamlar eşliğinde inceler. XX. yüzyılda Müslümanlar tarafından ortaya konulan yenilikleri, sosyal sahada ortaya çıkan hareketleri, uyanış ve dirilişleri mercek altına alır. Onun tüm bu konuları incelediği eseri, 1999'da yayınlandığı *Ümmetüna beyne karneyn* isimli eseridir.

VI. Karadâvî, doksanlı yılların başında zamanın değerine ilişkin bir risale kaleme alır ve vaktin önemini, Kur'an ve Sünnetin vakte atfettiği değeri, dün ve yarının yerine bugünün önemini vurguladığı ayet, hadis ve şiiirlerle donattığı eseri *el-Vaktü fî hayati'l-Muslim*'dir. Davet ve irşad çalışmaları adına bilim ve akıllı kabul edip, mitolojileri reddederek, Kur'an ve Sünnet müntesiplerinin ehl-i hikmet olduklarını izah ettiği metnin adı ise *Ceylû'n-nasri li menşûdin*'dir.⁷⁵ Ki bu da aynı yıllarda (1992) yayımlanmıştır. O, İslâmî cemaatlere ilişkin görüşlerini içeren, cemaatlerin birleşme-

74 *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Ümmetü'l-İslâmiyyetü hakikatün lâ vehmün*, c. 62 (ed-Darü's-Şâmiyye, 2022), 215-17.

75 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Ceylû'n-nasri'l-menşûd*, c. 63 (ed-Darü's-Şâmiyye, 2022), 337.

leri, *et-Takrîb beyne'l-cemââtî'l-İslâmiyye* tezini incelediği çalışmalarından biri olarak *Eyne'l-Halel?* isimli kitabını telif etmiş, bu eserinde Müslümanlar arasında görülen problemleri teşhis etmeye çalışmıştır.⁷⁶

VII. Karadâvî, avleme/küresellik kavramını, tarihin sonu, kültürlerin çatışması tezlerini, *el-Müslimûne ve'l-'avlemetü* eserinde, İhvânü'l-Müslimîn hareketinin tarihini *el-İhvânü'l-Müslimîn seb'îne 'âmen fi'd-da'veti ve't-terbiyyeti ve'l-cihâd* (1999) eserinde, Hasen el-Bennâ'nın tesis ettiği İhvânü'l-Müslimîn hareketinin eğitim düşüncesini *et-Terbiyyetü'l-İslâmiyyetü ve medresetü Hasen el-Benna* (1978) eserinde kaleme almıştır. Bu son eserini ikmal etmek amacıyla da *et-Terbiyyetü's-siyâsiyyetü 'inde'l-İmâm Hasen el-Bennâ* (2006) eserini telif etmiştir. Geride bahsi geçen şu eserler de Karadâvî'nin davet ve irşat alanında kaleme aldığı çalışmalardan sayılır: *Dersü'n-Nekbeti's-sâniye*, *el-Hulûlül-Müstevradetü ve keyfe necet 'alâ ümmetinâ*, *el-Hallül-İslâmî ferîdaten ve darûreten*, *Beyyinâtül-Hallil-İslâmî*, *es-Sahvetül-İslâmiyyetü beyne'l-cuhûdi ve't-tetarruf*, *es-Sahvetül-İslâmiyyetü ve hümûmül-vatani'l-'Arabîyyi ve'l-İslâmî*, *es-Sahvetül-İslâmiyyetü beyne'l-ihtilâfi'l-meşru'i ve't-teferruki'l-mezmûm*.

VIII. Karadâvî, davet ve irşada ilişkin eserlerin yazımında İhvânü'l-Müslimîn hareketinin öncülerini de dikkate almış onların eserleri bazen şerh etmiş bazen onların bıraktıkları yerden telife devam etmiştir. O öncülerden biri 1966 yılında Mısır'da idam edilen, Seyyid Kutup'tur. Karadâvî'nin kendisiyle yüz yüze iki kez bulunduğu Kutup,⁷⁷ İslâm'ın Allah, evren, hayat ve insana dair fikirlerini *el-Hasâisu't-tasavvuri'l-İslâmî/İslâm Düşüncesinin Özellikleri* kitabında kaleme almıştır. Karadâvî ise Kutub'un bıraktığı yerden meseleyi irdelemeye devam etmiş ve *el-Hasâisül-âmme li'l-İslâm* kitabını telif etmiştir. İslâm'ın yönetim, inanç, ibadet ve ahlak ve kanuna dair görüşlerinin incelendiği bu eseri Karadâvî, Müslümanların kominizm, sosyalizm, Marksizm, Siyonizm ile karşılaştıkları ve Arapların İsrail sömürsünün tehdidinde olduğu bir dönemde kaleme almıştır. 1976 yılında kaleme alınan bu eser Karadâvî'nin ne denli güncel ilişkin telif yaptığının önemli bir göstergesidir.⁷⁸

76 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufül-Karadâvî, Eyne'l-Halel?* c. 63 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 401, 430.

77 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufül-Karadâvî, Fi Vedâ'il-e'lâm*, c. 72 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 100-105.

78 Yusuf el-Karadâvî, *el-Hasâisu'l-âmme li'l-İslâm*, 10. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999), 6; el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 442; Yusuf el-Karadâvî,

Benzer güncel meseleleri tartıştığı bir diğer davet ve irşad kitabı ise aynı dönemde yazılan *Kadiyyetü't-tekfîr beyne'l-ğuluvvi ve'd-davâbi's-şer'iyye*'dir. Karadâvî'nin bu çalışması aslında 1976 yılında yayınladığı *Zâhiratü'l-ğuluvvi fî't-tekfîr* isimli eserinin geliştirilmiş halidir. Mısır'da Müslüman gruplar arasında sayıca kalabalık olan ve üniversiteli gençler arasında da etkili olan “tekfirci”leri tenkit etmek amacıyla ilk kez kaleme alınan bu çalışma, özellikle yönetim sistemi olarak İslâm'ı tercih etme imkânı bulunmayan Müslümanlara yönelik ithamları cevaplamakta, Müslüman gençliği aşırılık ve radikalizme düşmeye karşı uyarmaktadır.⁷⁹ Karadâvî bu eserin bir kısmını *Fetâvâ mu'âsara* eserinde ve *el-Müslimü'l-mu'âsır* dergisinde yayınlamıştır. O bu konudaki araştırmalarını en son *Kadiyyetü't-tekfîr beyne'l-ğuluvvi ve'd-davâbi's-şer'iyye* ismini verdiği kitabında derinleştirmiştir.⁸⁰

IX. Karadâvî'nin irşad ve davet çalışmaları arasında görülen son iki eseri 90'lara sarmıştır. O Cezâir'de Şâtûbî'nin (ö. 790) eğitim metodunu sunmak için *et-Terbiyyetü 'inde'l-İmâm Şâtûbî* eserini, davet ve tebliğ yöntemine ilişkin olarak da *el-Mübeşşirâtü bi'ntisâri'l-İslâm* eserini kaleme almıştır.⁸¹

c. İlimlere Dair

İktisat ve davet ve irşad başlıkları altına alınamayacak biri hadis, diğer ikisi fıkıh ilmine ilişkin üç tebliği çalışmasını ise bu başlık altında vermeyi uygun gördük. Onun hadis ilmine dair görüşlerini muhtevî, bu itibarla önem arz eden bir çalışması da *Keyfe nete'âmelü ma'a's-sünneti'n-nebeviyye*'dir. Washington'da kurulan Uluslararası İslâm Düşünce Okulu'nda tebliğ edilmek için Karadâvî tarafından hazırlanan⁸² bu çalışma genel olarak tüm Müslümanlar özel olarak da Müslüman davetçi için sünnetin önemini anlatmakta, sünnetin Kur'an ışığında anlaşılması gerektiği, bir konuya dair

Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufî'l-Karadâvî, el-Hasâisü'l-âmmeti li'l-İslâm, c. 2 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 9-12.

79 Karadâvî bu grupta yer alan kimilerin büyük günah işleyenleri, kimilerin günahlarda ısrar edenleri, kimisinin de günümüzde Müslüman olduğunu söyleyenlerin aslında Müslüman olmadığını söylediklerini ve tüm Müslümanları tekfir ettiklerini kaydetmiştir. el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 442; Yusuf el-Karadâvî, *Zâhiratü'l-ğuluvvi fî't-tekfîr* (Kahire: Mektebetü Vehbe, t.y.), 13.

80 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76/442; Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufî'l-Karadâvî, Kadiyyetü't-tekfîr beyne'l-ğuluvvi ve'd-davâbi's-şer'iyye* (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 10/18.

81 Yusuf el-Karadâvî, *et-Terbiyyetü 'inde'l-İmâm Şâtûbî*, ts., 1-2.

82 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 77: 587.

hadislerin bir araya toplanmasının fakih için gerekli olduğu, muarız hadisler arasında cem ya da tercih metodunun önemi, hadislerin makâsıtlarıyla bilinmesinin lüzumu, hadisleri doğru anlamak için dinin sabit hedefleriyle değişken hedeflerinin bilinmesinin gerekliliği, hadislerin anlaşılmasında hakikat-mecaz ilişkisinin önemini incelemektedir.⁸³

el-İctihâdü fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye -Me'a nezarâtin tahliliyyeti fi'l-ictihâdi'l-mu'asır- isimli çalışması ise Cezâyir'in bir şehri olan Tilimsân'da gerçekleşen 17. İslâmî Fikir Buluşması'nda sunulmuş, ardından kitap olarak yayınlanmıştır. Karadâvî'nin maslahat, kolay fıkıh, ortayolculuk kavramları ve projeleri için en fazla gereksinim duyduğu fıkhi enstrüman içtihatıdır. O, bu eserinde içtihatın tarifi, şartları, bölünebilirliği, uygulama sahası, düzeyleri, çağdaş içtihat, modern örnekleri ve esaslarına ilişkin detaylara kadar ilgili konulara değinmiştir. Onun için içtihat önemlidir çünkü İslâm şeriatına özelliğini ve kazanımlarını veren şey içtihatıdır.⁸⁴ Bu çalışmanın telif edildiği sene Karadâvî, “el-Münazzamatü'l-İslâmiyye li'l-'ûlûmi't-tıb” başlıklı bir sempozyumda süt bankalarının hükmüne ilişkin bir tebliğ daha sunmuş, bu tebliğinde süt bankaları aracılığıyla mahremiyetin oluşmadığını, süt bankalarının işlemlerinin caiz olduğunu söylemiştir. Bu eserde kendisinin sosyal meselelerde, toplumun faydasına olacak hususlarda ihtiyat yerine kolaylığı tercih ettiği görülmektedir.⁸⁵ Her ne kadar bu çalışma müstakil bir telif olarak yayınlanmamışsa da konuyla alakalı görüşleri, tebliğinin yer aldığı Cidde İslâm Fıkıh Konseyi'nin dergisinde yayınlanmıştır.⁸⁶

7. Konulu Tefsir

Konulu tefsirin yaygınlaşması üzerine Karadâvî, “Kur'ân-ı Kerîm'de Sabır” konulu derslere başlamış ve bu ders konusunu aynı isimle yetmişli yıllarda kitaplaştırmıştır. Ardından “Kur'ân-ı Kerîm'de “Akıl ve İlim” kitabını yayınlamıştır. Sonraları ise “Kur'ân'da Şükür ve Kur'ân'da İmân”, “Kur'ân'da Dua” eserle-

83 Tellîme, *Fakîhü'd-du'âti ve dâ'iyetü'l-fukahâ*, 124-28.

84 el-Karadâvî, *İbnü'l-karye*, 2002, 4: 235; Yusuf el-Karadâvî, *el-İctihâdü fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye -Me'a nezarâtin tahliliyyeti fi'l-ictihâdi'l-mu'asır-* (Kahire ve Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1996).

85 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 77: 258.

86 Yusuf el-Karadâvî, *Min hedyi'l-İslâm -Fetâvâ mu'âsıra-*, 1. bs, c. 2 (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2000), 550-56; “Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî”, *Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî* 2, sy. 1 (1986): 485-90.

rini hazırlamıştır.⁸⁷ Karadâvî konulu tefsir alanında telif ettiği bu eserlerin ilk ikisini tüm eserlerini bir araya getiren *el-Mevsû'a'nın el-Kur'an ve Ulûmühü ve tefsîrühü* başlığı altında yayınlamasına rağmen diğerlerini bu başlık altında yayınlamamıştır.

es-Sabru fi'l-Kur'ân eserinde konulu tefsir çalışmalarının müspet yanlarını nazarı dikkate vermiş, bu eserinde sabrın mahiyetini, Kur'an'da haklarında sabırlı oldukları zikredilen kişileri, sabrın gerektiği yerleri gibi birçok konuyu incelemiştir. Bu çalışmanın yayınlanmasından yirmi yıl sonra kaleme aldığı *el-Aklü ve'l-'ilmu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* kitabı, Kur'ân'da akıl ve ilim kavramı, ilmin fazileti ve âlimlerin konumu, öğrenim ve öğretim, bilimsel ilmin oluşumu, el-i'câz konularını derinlemesine işlemektedir.

Konulu tefsir alanında başladığı bu çalışmalarına 1991-92 yıllarında yaptığı tefsir dersleriyle devam eden Karadâvî bu alanda *Tefsîrû sûratî'r-Ra'd* isimli eserini kaleme alır. Onun derslere başlama hikayesi Umman Sultanlığı'nın başkenti Maskat'ı ziyaretleriyle başlar. Sultanlığın müftüsü olan Ahmet Muhammed el-Halîlî, Karadâvî'den Reşid Rıza'nın yarım bıraktığı tefsiri tamamlamasını talep eder. Karadâvî ise ancak Katar'ın başkenti Doha'da irticalen sunduğu tefsir dersi kayıtları üzerinden bir tefsir hazırlayabileceğini, telif metoduyla bir tefsir kaleme alamamasından ötürü iki tefsirin benzerlik arz etmeyeceğini belirtir.⁸⁸ Ve Reşid Rıza'nın tefsir metninin kaldığı yerden yani Ra'd sûresinden derslerine başlar. Onun Şuyûh Camii'ndeki bu derslerini öğrencisi Mahmud Avd kaydeder, çözümler ve nihayetinde Karadâvî'nin 1994 yılında kaleme aldığı takdim yazısıyla neşredilmesini sağlar.

Reşid Rıza'nın yarım bıraktığı tefsiri tamamlama işine kendisinden evvel üstadı Hasen el-Benna başlamış, Menar dergisinde tefsire dair yazıları yayınlamışsa da ömrü bu tefsiri tamamlamaya yetmemiştir. Karadâvî'nin mensup olduğu ilim halkasını görmek adına bu husus önemlidir ve çünkü Karadâvî, el-Benna ve Reşid Rıza'nın izini takip ederek bu eserin tamamlanması hususunda çaba göstermiştir. Karadâvî Reşid Rıza'nın kendisinin üstadı olduğunu, ondan etkilenip, ona hayran olduğunu, ondan istifade ettiğini belirtmekle birlikte onun amansız takipçisi olmadığını ifade

87 Yusuf el-Karadâvî, *el-Aklü ve'l-'ilmu fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2001), 7-10.

88 Yusuf el-Karadâvî, *Tefsîru sûratü'r-Ra'd*, 2. bs (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2009), 10-12.

etmek için taklidi sevmeyişini, kimsenin bir kopyası olmak istemediğini kaydeder.⁸⁹ Bu tefsiri, Karadâvî'nin öğrencisi İsam Tellîme, “selefi, modern, isrâîliyyât içermeyen, edebî bir uslûba sahip” olarak niteler.⁹⁰ Karadâvî'nin kendisi de bu eserini anlatırken, rivayet ve dirayet metodunu cem eden, akılla naklin arasını bulan, gelecekle modernin mezcedildiği, selef tefsirlerine öykünen, içerisinde lûgat, fıkıh ve kelim gibi konulardan herhangi birine derinlemesine girilmediği, konulu bir tefsir olduğunu kaydeder.⁹¹

Ra'd sûresinden sonra İbrahim sûresinin tefsirinin yapıldığı derslerin ses kayıtları ise Mecid Mekkî tarafından deşifre edilmiştir.⁹² Ardından Hicr sûresi ve Amme ile Tebâreke cüzlerinin tefsir dersleri deşifre edilmiştir.⁹³ Karadâvî'nin bazen konulu bazen konusuz tefsirlerini içeren önemli bir eseri de onun muhtelif dönemlerde kıldırıldığı teravîh namazlarının aralığında verdiği tefsir derslerinin deşifresiyle iki büyük cilt olarak hazırlanan *Fî rihâbi'l-Kur'âni'l-Kerîm -Dürûs Kur'âniyye-* isimli eseridir. Onun bu çalışmasında Bakara sûresinden Mülk sûresine değin birçok sûrede yer alan ayetlerin tefsiri yer almaktadır.⁹⁴ *Keyfe neteâmelü me'a'l-Kur'âni'l-Azîm?* kitabı ise Karadâvî'nin tefsir yöntemi ve Kur'an anlayışını ortaya koyduğu yegane eseridir. Kur'an'ın özellikleri ve hedefleri, okumak, dinlemek ve ezberlemek bakımından Kur'an'la ilişkiler, anlamak ve tefsir etmek ve tefsirler üzerinden Kur'an'a yaklaşım ve son olarak ona uymak, onu yaşamak, davetine icabet edip hükümlerini kabullenmek konularının işlendiği bu kitap 1997 yılında neşredilmiştir.⁹⁵ Bu eser Karadâvî'nin biyografisinde görülen tefsir metinlerinin serencamının sonuncusudur.

89 el-Karadâvî, *Tefsîru sûratü'r-Ra'd*, 11.

90 Tellîme, *Fakihü'd-du'âti ve dâ'iyetü'l-fukahâ*, 91.

91 el-Karadâvî, *Tefsîru sûratü'r-Ra'd*, 55.

92 Yusuf el-Karadâvî, *Tefsîru sûratü'l-İbrâhîm* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2013).

93 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Tefsîru sûratü'l-Hicr*, c. 51 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 310; Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Tefsîru cüzü Amme*, c. 53 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 13; Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Tefsîru cüzü Tebâreke*, c. 52 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 9.

94 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Fî rihâbi'l-Kur'âni'l-Kerîm -Dürûs Kur'âniyye-* (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 54/7-8.

95 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Keyfe neteâmelü me'a'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. 48 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 16-17.

8. Azınlıklar Fıkhu

Hadis, tefsir ve başka ilim dallarında da kısmî uzmanlığı olan Karadâvî, meslekten fıkıhçı ve İslâm hukukçusudur. Onun telif ettiklerine bakıldığında ilim dallarından en fazla fıkıh ilmine ilişkin telifler verdiği ve fıkıh ilminin konularıyla ilgilendiği görülmektedir. Bu ilme dair onun teklifleri, kavramsallaştırmaları ve getirdiği yenilikler vardır. Takip ettiği fıkıh yönteminde geleneksel yöntemlerden bağımsız bir yöntem takip ettiği görülmektedir. Onun fıkıh çalışmaları içerisinde “azınlıklar fıkhu” ayrıcalıklı bir alanıdır. Karadâvî 1975 yılında Sudan’ın Başkenti Hartum, Hindistan’ın Müslümanlar için önemli bir yerleşim yeri olan Lucknow ve 1975-76 ve 1976-77 yıllarında Müslüman Öğrenciler Birliği (MSA)’nin daveti üzerine de Amerika’ya ve Kanada’ya gitmiştir.⁹⁶ 1987’de Avustralya’ya⁹⁷, Almanya’ya⁹⁸, Hong Kong, Güney Kore ve Japonya’ya⁹⁹, 1989’da Amerika’ya¹⁰⁰ ve benzeri yolculuklarında Müslüman azınlıkların yaşadıkları bölgelere seyahat ederek, Müslüman azınlıkları ve fikhî problemlerini gündemine almıştır. O, azınlıklar fıkhuyla da ilgilenmek adına o denli çok seyahat etmiştir ki kendisi “uçan fakih” olarak nitelenmiştir.¹⁰¹ Bu bölgelerdeki konferanslarında önemli tebliğler sunmuş, bu tebliğleri muhtelif çalışmalarda yayınlamıştır.

O, Hint alt kıtasına, Avrupa ve Amerika’ya yaptığı seyahatlerden sonra henüz adı azınlıklar fıkhu veya gurbetçiler fıkhu olarak netleşmediği erken dönemde konu hakkında fikir yürütmüş, fıkıh çalışmaları ortaya koymuştur.¹⁰² Azınlık fikhına ilişkin bağımsız ilk makaleyi yazan kişi olduğu gibi, bu konuda literatürü belirleyen kişi de o olmuştur.¹⁰³ Bu seyahatlerinden birinde Hasan Turâbî, Müslüman olan kadının ehl-i kitap olan eşiyle birlikte yaşayabileceğine ilişkin görüşünü Karadâvî’nin yanında beyan etmiştir. Kendisi

96 Karadâvî’nin bu ziyareti dört hafta sürmüş, ziyaretinde batı, orta, güney ve kuzey ve doğu Amerika ile Kanada’ya gitmiştir. Benzer bir geziyi sonraki yıllarda da gerçekleştirmiştir. el-Karadâvî, *Mevsû’a, İbnü’l-karye*, 2022, 76: 383, 414-17.

97 el-Karadâvî, *İbnü’l-karye*, 2002, 4: 391-96.

98 el-Karadâvî, *İbnü’l-karye*, 4: 404.

99 el-Karadâvî, *İbnü’l-karye*, 4: 63.

100 el-Karadâvî, *İbnü’l-karye*, 4: 503-9.

101 Hassan, *Fıqh al-Aqalliyât*, 59.

102 Yusuf el-Karadâvî, *Fî Fikhî’l-ekalliyati’l-müslime -hayâtü’l-müslimine veseta’l-mücteme’âti’l-uhrâ-* (Kahire: Dâru’ş-Şurûk, 2001), 13.

103 el-Karadâvî, *Fî Fikhî’l-ekalliyati’l-müslime*, 63.

o zamanlar konuyla ilgili icmanın bulunduğunu düşündüğünü, bu beyandan çeyrek asır sonra Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi'nin bir toplantısında yeniden gündeme geldiğinde ise konuyla ilgili icmanın olmadığını anladığını söylemektedir. Bu nedenle ilk zamanlar Turâbî'yi tenkit eden Karadâvî sonradan görüşlerinde onu haklı bulmuştur.¹⁰⁴ Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin konuyla ilgili görüşlerini esas alarak kadının kocasıyla yaşayabileceğini söyleyen Karadâvî, eşlerin aralarındaki nikâhın fesh olmadığını, devlet başkanı veya herhangi bir mahkemenin müdahalesi olmadıkça Müslüman kadının kocasıyla kalabileceği görüşünü ilk kez *Azınlıklar Fıkhi* isimli kitabında yayınlamıştır. O, faizli kredi teminiyle konut sahibi olma konusuna da bu eserinde cevaz vermiştir.

Azınlıklar fikhına dair görüşlerini nihayet, Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî/Dünya İslâm Birliği Teşkilatı'nın kendisinden Batı'da yaşayan Müslümanların fikhî sorunlarına dair bir eser kaleme almasını istemesinin akabinde bir kitapta toplar.¹⁰⁵ *Fî Fikhî'l-ekalliyati'l-müslime -Hayâtü'l-müslimîne veseta'l-mücteme'âtî'l-uhrâ-* ismini verdiği kitabında Karadâvî, Müslüman azınlıkların fikhî sorunları, azınlıklar fikhının özellikleri ve amaçları, nikâh, yiyecek ve içecekler, miras meselesi, komşuluk ilişkileri, bankalar aracılığıyla ev satın alma, gayrimüslimlerin bayramlarını kutlama gibi birçok fikhî meseleyi mercek altına almaktadır.

Azınlıklar fikhının Müslüman azınlıkların fikhından ibaret olmadığı bilinen bir husustur. Hatta klasik dönem fıkıh eserlerinde, Müslüman olan azınlıkların fikhından ziyade gayrimüslim olan azınlıkların fikhına yer verilmektedir. Haklarında fıkıh mesaili olduğu gibi kanunlar ve örfler de bulunan gayrimüslim azınlıklar, tarih boyunca Müslüman toplumlarda yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Nitekim Karadâvî'nin doğup büyüdüğü Mısır da Hristiyan azınlıklara sahip bir ülkedir. Zaman zaman gündeme gelen gayrimüslim azınlık hakları sebebiyle Karadâvî *el-Ekalliyâtü'd-dîniyyeti ve'l-hallü'l-İslâmî* ismiyle bir kitap telif eder.¹⁰⁶ “Dini azınlıklar ve İslâmî çözüm” adını taşıyan bu eserin adında her ne kadar genel bir adlandırma varsa da Karadâvî bu eserde yalnız Hristiyan azınlıkları konu edinmiştir. Sorun olarak görülen bu haklara ilişkin naslara ve İslâm tarihine müracaatla İslâmî bir çözüm hazırlama

104 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 76: 415.

105 el-Karadâvî, *Fî Fikhî'l-ekalliyat*, 5-8.

106 Yusuf el-Karadâvî, *el-Ekalliyâtü'd-dîniyyeti ve'l-hallü'l-İslâmî* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1996).

gayreti içerisine olduğu görülen Karadâvî'nin klasik metinlerin inşa ettiği azınlıklara dair düşünceyi, Müslümanların tarihi uygu-lamasını ve adalet kavramına yüklenen anlam üzerinden konuyu bir risale hacminde incelemektedir. Onun benzer bir çalışması da *Gayrûlmüslimîne fî'l-mücteme'i'l-İslâmî*'dir.¹⁰⁷ İslâm'da zimmi/gayrimüslimlerin hakları, sorumlulukları, Müslüman toplumların zimmîlere gösterdiği müsamaha, tarihin tanıklığı konuları üzerin-den eskiden beri Müslüman toplulukların arasında yaşamış gay-rimüslimlerin hakları ve sürdürdükleri yaşamı konu edinerek gü-nümüz Müslüman devletlerinde yaşayan azınlık gayrimüslimlerle ilgili çıkarılan menfi iddialara cevap vermiştir.

9. Fakih Karadâvî ve Fıkıh Eserleri

Fıkıhçı kişiliğiyle Karadâvî, ilmi toplantılara katılmış, fetva kon-seylerinden bazısına üyelik bazısına başkanlık yapmış, uzun yıllar devam ettiği televizyon programında fetvalar yayınlamıştır. Fıkıh ilmine ilişkin ortaya koyduğu görüşlerin kimisinde gelenek-sel ulemayı taklit etmiş, kimisinde bağımsız içtihadını ortaya koy-muştur. Bu iki tür davranışını kendisi tercihi/intikâi ve ibdâi/inşâi içtihat olarak adlandırmıştır.¹⁰⁸ Fıkıh alanında ortaya koyduğu çalışmaların çoğu sempozyum, konferans ve fıkıh konseylerinde sunduğu tebliğlerin geliştirilmiş hali olduğu görülmektedir. Fakat onun eserlerinin sayı bakımından da yoğunluğunu fıkıh ve fıkıh usûlü alanındaki kitapları oluşturmaktadır. Bu onun mesaisinin çoğunluğunu bu alana ayırdığını göstermektedir. Fıkıh alanında kaleme aldığı bazı çalışmalarına bu yazının muhtelif başlıkların-da değinildi. Çoğu çalışması ise onun yöntemine ilişkin tarafı-mızdan hazırlanan doktora tezinde tanıtılmıştı.¹⁰⁹ Buna rağmen

107 Yusuf el-Karadâvî, *Gayrûlmüslimîne fî'l-mücteme'i'l-İslâmî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001).

108 el-Karadâvî, *el-İctihâdü fi's-Şer'iati'l-İslâmiyye -Me'a nezarâtin tahliliyyeti fî'l-ictihâdi'l-mu'asır-*, 114.

109 Mezkûr çalışmada Karadâvî'nin fıkıh eserlerinden değerlendirilenlerin bir listesini burada sunmak tüm eserlerini tek bir yazıda görmek açısından faydalı olacaktır. Bu kitaplar şunlardır:

- 1 Fî fikhî'l-evleviyyât -Dirâsetün cedidetün fî dav'i'l-Kur'âni ve's-Sünne (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile, 32/5-334)
- 2 Fikhü'l-cihâd -Dirâsetün mukârenetün li ahkâmihi ve felsefetihi fî davi'l-Kur'âni ve's-Sünne (3 cilt), (Kahire: Mektebetü Vehbe 4. Basım, 1435/2014, 2 Cilt; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile, 23-25)
- 3 Avâmilü's-se'ati ve'l-murûneti fi's-Şer'iati'l-İslâmiyye, (Kâhire: Dâru's-sahve, 2. Basım, 1992)

- 4 Teysîrû'l-fıkhi fî dav'i'l-Kur'âni ve's-Sünneti: fıkhi's-sıyâm (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1993; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 15/5-314)
- 5 el-Fikhü'l-İslâmî beyne'l-asâleti ve't-tecdid (Kahire: Mektebetü Vehbe 2. Basım, 1999; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 32/623-708)
- 6 el-İctihâdü fî's-şer'i'ati'l-İslâmiyye -me'a nezarâtın tahliliyyeti fî'l-ictihâdi'l-mu'asir- (Kahire ve Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1996; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 33/215-525)
- 7 Fikhü'z-zekât (2 cilt)(Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2007; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 13-14)
- 8 el-Halâlü ve'l-harâmü fî'l-İslâm (Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 15. Basım, 1994; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 17)
- 9 Min fıkhi'd-devleti fî'l-İslâm (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 27/5-312)
- 10 Likey tenceh müessesetü'z-zekâti fî't-tatbîki'l-muâsir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001)
- 11 Fevâidü'l-bünûki hiye'r-ribâ'l-harâm (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 2000; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 21/217-400)
- 12 Min hedyi'l-İslâm: Fetâvâ mu'âsıra 7 cilt (Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1. ve 2. cilt, 2000; 3. cilt, 2003; 4. Cilt, Kâhire ve Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 2012; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 41-47)
- 13 Fikhü'l-üsrati ve kadâyâ'l-mer'eti (Dâru's-Şâmiyeti Türkiyâ, 2017; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 16/5-720)
- 14 Devru'l-kıyemi ve'l-ahlâki fî'l-iktisâdi'l-İslâmî (Kahire: Mektebetü Vehbe 3. Basım, 1428/2009; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 22)
- 15 Mucibâtü teğayyüri'l-fetvâ fî 'asrinâ (el-İttihâdü'l-'âlemiyyi li 'ulemâi'l-Müslimîn, y.y., t.y.; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 34/139-256)
- 16 el-Fetâvâ's-şâzzetü: me'âyîrühâ ve tatbîkâtühâ ve esbâbühâ ve keyfe nü'âlicühâ ve netevekkâhâ (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2. Basım, 2010; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 34/259-476)
- 17 Medhal li dirâseti's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye (Kahire: Mektebetü Vehbe 1991; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 35/329-702)
- 18 Dirâsetün fî fıkhi makâsidi's-Şer'i'a (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2. Basım, 2007; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 35/5-326)
- 19 Fikhu'l-ğınâi ve'l-mûsîki fî davi'l-Kur'âni ve's-Sünne (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2007; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 18/5-322)
- 20 Bey'u'l-murâbahati li'l-âmiri bi's-şirâ' (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 21/403-589)
- 21 el-Kavâ'idü'l-hâkimetü li fıkhi'l-muâmelât (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2010; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 21/5-214)
- 22 Fetâvâ'l-mer'eti'l-müslime (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 16/5-720. Karadâvî'nin ahvalü's-şahsiye'ye ilişkin yazıları bu ciltte bir araya getirilmiştir.)
- 23 ed-Davâbitu's-şer'iyyetü li binâi'l-mesâcid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 12/789-864)
- 24 Fî Fikhil-ekalliyyati'l-müslime -Hayâtü'l-müslimîne veseta'l-mücteme'ati'l-uhârâ- (Kahire: Dâru's-Şurûk, 3. Basım, 2007; Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 27/315-511)
- 25 ez-Zekâtü: Devruhâ fî 'ilâci'l-müşkilâti'l-iktisâdiyyeti ve şurûti necâhihâ (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2. Basım, 2006)
- 26 Cerîmetü'r-riddeti ve 'ukûbetü'l-mürted (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 30)

tez Karadâvî'nin eserlerinin bir arada yayınlandığı *el-Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmile*'de fıkıh başlığı altında yer alan tüm eserleri tanıtmayı amaçlamamıştı. Bu makalenin gayesini oluşturması itibarıyla Karadâvî'nin fıkıh başlığı altında yer alan ve henüz tanıtılmamış eserlerinin burada incelenmesi yerinde olacaktır.

Karadâvî, fıkıh alanında kaleme aldığı eserlere *el-Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmile* içerisinde “fıkıh ve fetâvâ” üst başlığı altında yer vermiştir. “Fıkıh” başlığının altında ise “fikhü'l-ibâdât, fikhü'l-üsra'ti ve'l-müctema', fikhü'l-mu'âmelâti'l-mâliyyeti ve'l-iktisâdi'l-İslâm, fikhü's-siyâseti's-şer'iyye, el-fikhü'l-cinâi, fikhü'l-âdâbi's-şer'iyye, elvânün cedîdetün mine'l-fikhi ve usûlül-fikhi ve mülhakâtütü” gibi alt başlıklar kullanmıştır. “Fikhü'l-ibâdât” başlığı altında *Fikhü'l-'ilm, fikhü't-tahâra'ti, fikhü's-salâti, fikhü's-sıyâmi* ve *fikhü'l-hacci ve'l-'umra* kitaplarına yer vermiştir. O bu eserlerinde İslâm ibadet esaslarını tanıtmayı hedeflemiştir. “Fikhü'l-üsra'ti ve'l-müctema'” başlığı altında, *el-Hükmü's-şer'iyyü fi hitâni'l-inâs, el-İstilhâkü ve't-tebennî fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye, hukûku's-şuyûh ve'l-müsinnîn fi dav'i's-şer'i'ati'l-İslâmiyye, fikhü'l-lehvi ve't-tervîh* ve *ri'âyetü'l-bîeti fi şer'i'ati'l-İslâm* isimli eserlerine yer vermiştir. Burada anılan ilk kitabı kadınların sünnet edilmesine ilişkin düzenlenen bir sempozyumdaki tebliğinden ibarettir.¹¹⁰ İkinci kitabı buluntu ve nesepsiz çocukların evlat edinilmesiyle ilgilidir.¹¹¹ Üçüncü kitabı yaşlılarla ilgili sunduğu bir konferans tebliğidir.¹¹² Dördüncü kitabı, dinlenmek amacıyla yapılan eğlence ve oyunlarla

27 Fî fikhi'l-cinâi ve'l-'ikâbi fî'l-İslâm (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 30)

28 Zirâ'atü'l-e'dâi fî davi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 32/711-839)

29 el-Fetvâ beyne'l-indibât ve't-teseyyüb (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 34/5-136)

30 Makâsidü's-şer'i'ati el-müte'allikatü bi'l-mâl (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 18/233-386)

31 Nahve fikhin müyesserin mu'âsır (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 11/5-176)

32 Fî Usûlül-fikhi'l-müyesser: nazârât ve teemmülât (Mevsû'atü'l-'âmâli'l-kâmile 33/5-212)

110 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Hükmü's-şer'iyyü fi hitâni'l-inâs*, c. 16 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 723-54.

111 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-İstilhâkü ve't-tebennî fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, c. 16 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 757-806.

112 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Hukûku's-şuyûh ve'l-müsinnîn fi dav'i's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, c. 16 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 809-46.

ilgilidir.¹¹³ Beşinci kitabı, İslâm hukukunda çevrenin korunmasına ilişkin bir sempozyum tebliği olarak yayınlanmıştır.¹¹⁴

“Fıkhü's-siyâsetü's-şer'îyye” başlığı altında, kaleme aldığı *ed-Dînü ve's-siyâsetü te'silün ve reddü şübühât* kitabı Avrupa Fetva Konseyi'nin talebi doğrultusunda konuyla ilgili bir sempozyumda tebliğ etmek için hazırladığı eserdir. Bu eserinde Karadâvî, din ve siyaset kavramlarına, bu kavramların devletle ilişkisine ve kendi aralarındaki ilişkiye ve Müslüman azınlıklarla, laiklerle ilişkili yönlerini incelemiştir.¹¹⁵ *es-Siyâsetü's-şer'îyyetü fî dav'i nüsûsi's-şer'î'ati ve makâsidihâ* kitabı, “Nahve vahdetin fikriyyetin li'l-'âmilîne li'l-İslâm” serisinin dördüncü kitabı olarak Hasan el-Bennâ'nın “Usûlü'l-İşrîn”indeki beşinci ilkenin beyanı hakkındadır.¹¹⁶ *et-Tetarriü'l-ilmânîyyü fî müvâceheti'l-İslâm (Nemûzecü Türkiyâ ve Tûnus)* kitabı İslâm Konferansı Teşkilatı'nın fıkıh konseyi için kaleme alınmıştır. Karadâvî bu eserinde Türkiye ve Tunus'un aşırı laiklerini konu etmiş, onların Müslümanlarla olan ilişkilerini tartışmıştır.¹¹⁷ *el-Vatanü ve'l-müvâtanetü* kitabı da Avrupa Fetva Konseyi'nin talebi doğrultusunda kaleme alınmış, kitapta vatan ve vatandaşlık kavramı, Müslüman toplumda gayrimüslim, gayrimüslim toplumda Müslüman azınlıkların vatandaşlıklarını incelemiştir.¹¹⁸ *el-Kudsü kadiyyetü külli müslimin* kitabı adından da anlaşıldığı üzere “Filistin Meselesi” üzerine yoğunlaşmaktadır.¹¹⁹ *el-İslâmü ve'l-ünfü nazarâtün te'sliyyetün* kitabında “şiddet” kavramını incelemiş, terörizm ve şiddet ile şiddet ile cihadı karşılaştırmıştır. Karadâvî bu eserinde şiddete meyilli cemaatler hakkında

113 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Fıkhü'l-lehvi ve't-tervîh* (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 16/327-552.

114 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Ri'âyetü'l-bietü fî şer'î'ati'l-İslâm*, c. 19, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî* (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 5.

115 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, ed-Dînü ve's-siyâsetü te'silün ve reddü şübühât*, c. 26 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 1-318.

116 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, es-Siyâsetü's-şer'îyyetü fî dav'i nüsûsi's-şer'î'ati ve makâsidihâ*, c. 26 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 321-744.

117 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, et-Tetarriü'l-ilmânîyyü fî müvâceheti'l-İslâm (Nemûzecü Türkiyâ ve Tûnus)*, c. 28 (ed-Darü's-Şamiyye, t.y.), 307-583.

118 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Vatanü ve'l-müvâtanetü*, c. 29 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 1-120.

119 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Kudsü kadiyyetü külli müslimin*, c. 29 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 123-274.

da kişisel yorumlarını kaydetmiştir.¹²⁰ “Fıkhü’s-siyâseti’ş-şer’iyye” başlığının son kitabı olarak *er-Reddül-‘ilmî alâ şeyhi’l-Ezher ve müfti’l-‘asker* eserinde Karadâvî’nin Arap Baharı sırasında Mısır’da halk devrimiyle başa geçen Muhammed Mursî’nin azli ve askeri darbeye ilişkin görüşleri ve Ezher’in konuya dair fetvalarına ve yaklaşımlarına eleştirileri yer almaktadır.¹²¹

“Fıkhü’l-âdâbi’ş-şer’iyye” başlığı altında *Edebü’l-müslimi ma’a’llâhi Te’âlâ ve ve’n-nefsi ve’n-nâsi ve’l-hayât* eseri yer almaktadır. Bu eserde Karadâvî, İslâm ahlak bilimine yer vermektedir. O Müslümanın özel hayatında, sosyal hayatında kendisiyle Rabbi, ailesi, arkadaşları ve diğer yaşam alanlarında takınması gereken etik ilkeleri ve ahlaki sorumlulukları tespit etmiştir.¹²²

“Usûlül-fıkhî ve mülhakâtütü” başlığı altında yer alan *Mercî’iyetü’l-‘ulyâ fi’l-İslâmi li’l-Kur’âni ve’s-sünneti* kitabında Hasan el-Bennâ’nın “Usûlül-‘işrîn”indeki ikinci ilkesini izah etmiştir. Kur’an ve sünnet yaklaşımları ve bu ilkeyle olan ilişkilerdeki temel kurallara yer verdiği bu çalışmasında bu iki ilkeye yönelik tehlikeli yaklaşımları da incelemiştir.

10. Edebi Metinler, Hutbeler ve Konferanslarla Büyüyen Külliyyat

Karadâvî, fıkıhçı olduğu gibi edebi metinler yazan şairdir de. Öğrencilik döneminde Sarf ve Nahiv gibi gramer alanındaki başarıları dikkat çekmiş, sonraları edebiyat ve şiir alanında ortaya koyduğu çalışmalarıyla bu başarısını sürdürmüş bir yazardır. O henüz çocukluk denebilecek döneminde *Âlimün ve Tâğiyetün ve Yûsûf es-Sıddık isimli* piyesler, gençliğinde *el-Müslimûne Kâdimûne* isimli bir şiir eseri kaleme almıştır. Muhtelif dönemlerde kaleme aldığı şiirleri ise *Nefehâtün ve lefehâtün* ismiyle büyük bir cildi oluşturduğu gibi *Ehtâün lügaviyyetün şâi’atün beyne’l-i’lâmiyyîn ve’l-müsekkafîn* isimli risale hacmindeki eseriyle dil ve gramer alanındaki yaygın hatalara dikkat çekmiştir.

120 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû’atü’l-a’mâli’l-kâmileti lisemâhati’l-İmâmi Yûsufü’l-Karadâvî, el-İslâmü ve’l-‘ünfü nazarâtün te’siliyyetün*, c. 29 (ed-Darü’ş-Şamiyye, 2022), 277-364.

121 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû’atü’l-a’mâli’l-kâmileti lisemâhati’l-İmâmi Yûsufü’l-Karadâvî, er-Reddül-‘ilmî alâ şeyhi’l-Ezher ve müfti’l-‘asker*, c. 29 (ed-Darü’ş-Şamiyye, 2022), 367-557.

122 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû’atü’l-a’mâli’l-kâmileti lisemâhati’l-İmâmi Yûsufü’l-Karadâvî, Edebü’l-müslimi ma’a’llâhi Te’âlâ ve’n-nefsi ve’n-nâsi ve’l-hayât*, c. 31 (ed-Darü’ş-Şamiyye, 2022), 5.

Otobiyografisini kaleme alması Karadâvî'nin edebiyatçı kişiliği adına önemli bir atılımıdır. Onun, *İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb* ismiyle kaleme aldığı dört büyük ciltlik otobiyografisi takip edilerek Karadâvî'nin kişisel hayatı okunabildiği gibi, yakın tarihiyle Mısır'ı, kuruluşu ve oluşumuyla İhvanü'l-Müslimîn hareketini de izlemek mümkündür. Merkeze aldığı konuyu etrafıca müzakere edip, tartışmalara değinmesi ve kişisel görüşlerini beyan etmesi onun eserlerinin okunaklılığını artırmakta ve kaleminden çıkan çalışmaların Arap ve Müslüman dünyada karşılık bulmasında önemli bir unsurdur.

Nitekim 11 Eylül 2001'de ABD'de meydana gelen olaylardan sonra Batı ile İslâm dünyası arasında kompleks bir siyasi ilişki başlamış, Batılılar tarafından sömürülen ülkeler listesine doğulu yeni ülkeler de girmiştir. Amerika, İsviçre, Londra gibi Batılı ülkelerde yaşayan bazı Müslüman ve bazı Arap gazetecilerden Karadâvî'ye çok fazla soru yöneltilmiştir. Yanı sıra konuyla ilgili Amerika, İngiltere ve Almanya'daki gazetecilere röportajlar vermiştir. Kendisine yöneltilen sorulara hazırladığı cevapları ve verdiği röportajlarını ise *Nahnü ve'l-ğarb* adıyla 2005 yılında yayınlamıştır.

Karadâvî, 2010 yılına kadar yaşamını *İbnü'l-Karyeti ve'l-küttâb* isimli kitabında anlatmış olsa da vefatından önceki on küsur senesine ilişkin bir biyografik veya otobiyografik bilgiye rastlamamaktayız. Şu kadar var ki, Arap Baharı eylemlerinde halklar onun karizmatik kişiliğine râm olmuş, başta Mısır olmak üzere diğer Arap ülkelerinde kendisine olan teveccüh ziyadesiyle artmıştır. Onun Arap Baharı ile olan ilişkisinin anlatıldığı *25 yenâyir sene 2011 Sevratü Şa'b: eş-Şeyhü'l-Karadâvî ve's-sevratü'l-Mısriyye (Beyânât ve hutab ve fetâvâ ve makâlât ve suver)* ismiyle bir eser hazırlanmıştır. Bu eserde onun Arap Baharı'na ilişkin düşüncelerine, televizyon konuşmalarına, hutbelerine, Tahrir Meydanı'nda yaptığı konuşmasına, hakkında medyada çıkan yazılara ve fotoğraf arşivine yer verilmiştir.

Karadâvî, dergilere verdiği röportajlarda, gazete yazılarında, yaptığı radyo ve televizyon programlarında dilini başarılı bir şekilde kullanmış biridir. Onun en erken 1984, en geç 2007 yılında yayımlanan röportaj, radyo programı, gazete ve dergi yazılarından bazılarını muhtevi *Likâât ve muhâverât havle kadâyâ'l-İslâmi ve'l-'asr* eseri, özellikle içtihat konusu olmak üzere, kanunlaştırma, Müslümanların yaşadığı kriz, modern dönem yaşanan fikrî buhran, çıkış yolları, kadın, ilim ve bilim ve siyaset konularına dair yazıları bu

başarısını göstermektedir. Onun edebi alandaki başarısını göstermesi bir yana 1980 ve 1990'lı yıllardaki fikirleri ve düşünce yapısını göstermesi bakımından da bu çalışması önemlidir.

Karadâvî, hem ilgili dönemlerde hem de sonraları çok telif veren bir müellif olmakla birlikte tanınırlığı, ilmî kişiliği, Müslüman ilim adamlarının büyük çoğunluğu tarafından beğeniyle takip edilmesinden ötürü kendisinden çok fazla kitap yazarı ve dergi editörü tarafından takdim yazısı talep edilmiş biridir. İlk takdim yazısını 1968'de kaleme alan Karadâvî¹²³, bazısı uzun bazısı kısa doksan kûsur takdim yazısı yazmıştır. Bu takdim yazıları, hocalarından Mustafa Ahmet Zerkâ, Ebû'l-Hasen en-Nedevî, arkadaşlarından Muhammed Takî el-Osmânî, Alî Karadâğî, Râşid Ğannûşî, öğrencilerinden Mecid Mekkî, Muhammed Ekrem Nedevî, İsam Tellîme gibilerin eserlerinde yer almaktadır. Mukaddimelerin yazıldığı kitaplar ise şer'î ilimler, insan bilimleri, edebiyat ve süreli yayınlar gibi muhtelif dallara dairdir. Bu mukaddimelerin tümü *el-Mukaddimât* ismiyle müstakil çalışmada bir araya getirildiğinden bu alandaki başarısının da incelenmeye değer olduğu burada belirtilmelidir.

Yıllarca Kahire ve Katar camilerinde verdiği hutbeleri ise bazen yazıyla çoğu zaman ses ve görüntü kayıt cihazları aracılığıyla kaydedilmiş, muhtelif kişiler tarafından yayınlanmaya hazır hale getirilmiştir. Müderrislik ve hatiplik tecrübesi 16-17 yaşlarında başlayan Karadâvî'nin hutbeleri, ilk olarak *Nefehâtü'l-Cum'a* ismiyle yayınlamıştır.¹²⁴ Hindistan, Japonya ve Amerika gibi bazı ülkelerde verdiği hutbelerini de içeren yayınların her bir cildi yirmi hutbeyi içerecek şekilde hazırlanmıştır. Güncel siyasi olaylar, çağdaş problemleri meseleleri hep gündeminde tutmaya gayret eden Karadâvî bu hutbelerinde, insan, tövbe, ölüm, siyaset, aile, Arap ya da İslâm birliği, mübarek geceler, Ramazan ayı, bayramlar, güzel ahlak, akide, günahlardan sakınma, insan hakları, Avrupa'da Müslüman hakları, sigara, ibadetler, faiz, Arap-İsrail siyasi olayları, Bosna-Hersek'te yaşanan katliam, hac gibi muhtelif konuları işlemiştir. Karadâvî külliyatını toplayan *el-Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmile* isimli ansiklopedik eserde bu hutbeler *Hutabü'l-Cum'a* üst başlığı altında *Hutabü's-Şeyhi'l-Karadâvî* kitap ismiyle 25 kitap/13 cilt olarak neşredilmiştir. Buna benzer bir çalışma onun verdiği konferanslar için de yapılmıştır. Orta yaşlarından itibaren verdiği konferanslar-

123 Yusuf el-Karadâvî, *el-Mukaddimât* (İstanbul: Dâru'l-Mekâsîd, 2015), 5.

124 Yusuf el-Karadâvî, *Hutabü's-Şeyhi'l-Karadâvî*, c. 1 (Kahire, 1997), 7-8.

dan kayıtlı ve mevcut olanları bir araya getirilmiş, *Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî ve Kelimâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî* ismiyle ilki yedi diğeri tek cilt olacak şekilde toplamda sekiz cilt olarak yayınlanmıştır. Onun konferansları fıkıh ile başlanmak suretiyle konu bazlı bir araya getirilmiştir. Televizyonda veya başka zeminde yaptığı bazı konuşmaları da *Kelimâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî* başlığı altında yayınlanmıştır. Bu eserlerde onun fıkıh yöntemi, tefsir anlayışı, tarih ve metodolojiye ilişkin düşünceleri yer aldığından hakkında yapılacak çalışmalara bu alandaki yayınları da katkı sağlayacaktır.

11. Karadâvî'nin Kaleminden Seçkin Şahsiyetler: Tenkitler ve Cevaplar

Büyük zatlar hakkında kaleme aldığı biyografilerini Karadâvî'nin edebi metinlerinden saymak mümkündür. O bu metinlerde bazı sevdiği arkadaş ve hocaların hayatlarını yayınlamıştır. O, bazen geleneğini ve İslâm tarihini savunmak amacıyla eser telif etmiş bazen de çağdaşı değerli ilim adamların ihtisas alanlarındaki başarılarını aydınlatmak için. Bu çalışmalardan 1979 yılında yayınladığı *Nisâün Mü'minâtün* eserinde, sahabe hanımlardan seçilmiş Hadice bt. Huveylid, Fâtimetü'z-Zehrâ, Esmâ, Ümmü Süleym ve Ümmü 'Îmârâ'nın kısa biyografilerini hazırlamıştır. 1987 yılında yazmaya başladığı 1994'te yayınladığı yarım asır boyunca birlikte yaşadığı önce hocası sonra akranı olan Muhammed Gazzâlî'nin hayatını bir tarihçi olarak değil de akranı olarak yaşamını, halini, ona olan yakınlığı sebebiyle hakkında bildiği şeyleri yazmak için telif ettiğini söylemektedir.¹²⁵ *eş-Şeyhü'l-Gazzâlî kemâ 'araftühü: Rihletü nisfi karnin* ismini verdiği çalışmasında, Gazzâlî'nin İhvan'ın liderleriyle olan ilişkisine, darbeler döneminde benimsediği tavra, siret, hadis, fıkıh ilimlerindeki konumuna ve davetçi kimliğine ışık tutmaktadır. 1987 yılında ikinci bir biyografi olarak İmâm Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî (ö. 1111) hakkında bir eser hazırlamıştır. Gazzâlî'nin hayatına dair yeteri kadar telifatın bulunduğunu düşünen biri olmakla birlikte ISESCO İmam Gazzâlî'nin vefatının dokuzunca yüzyılı münasebetiyle üniversitelere anma etkinlikleri düzenlemelerini tavsiye etmiş, bu tavsiyeye uyan Katar Üniversitesi Şeriat Fakültesi de Gazzâlî'nin hatırasına dair bir eser kaleme almayı planlamış, Karadâvî'ye bu esere mukaddime yazmasını rica

125 Yusuf el-Karadâvî, *eş-Şeyhü'l-Gazzâlî kemâ 'araftühü: Rihletü nisfi karnin*, c. 70, Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 230.

etmiştir. İşte bu ricayı kabul edip mukaddime yazmaya başlayan Karadâvî, yazdıklarının bir mukaddime hacmini aştığını görünce bu çalışmasını müstakil olarak neşretmiştir.¹²⁶ Karadâvî'nin diğer biyografi eserlerinde olduğu gibi burada da ilgili kişinin doğumundan vefatına hayatını aktarma amacıyla olmadığı görülmektedir. Nitekim o, bu eserinde Gazzâlî'nin ilimlerle, fırkalarla ilişkilerini nazarı dikkate almış, kadim ulemadan onu tenkit edenlerin görüşlerine ve bu görüşlere verilen cevaplara yer vermiştir. Benzer bir anma etkinliği için İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî'nin (ö. 478) hayatını, “el-Cüveynî İmâmü'l-Haremeyn Beyne'l-Müerrihayni: ez-Zehebî ve's-Sübki” ismiyle Muhaddis Zehebi (ö. 748) ve Şâfiî fakihî Sübki'nin (ö. 771) kaleme aldıkları biyografisi üzerinden kritik etmiştir.¹²⁷

Karadâvî'nin seçkin şahsiyetlerden biyografilerine yoğunlaştığı isimlerden bir diğeri beşinci halife Ömer b. Abdulaziz'dir. O, 1995 yılında verdiği bir cuma hutbesinde Ömer b. Abdulaziz'i anlatmış, Mahmûd Avaz ise onun bu hutbesini deşifre etmiş ve bir sonraki yılda yayınlamıştır.¹²⁸ 2001 yılına gelindiğinde Karadâvî'nin çağdaş davetçi önderlerden Ebû'l-Hasen en-Nedevî hakkında bir eser telif ettiği görülmektedir. *eş-Şeyh Ebû'l-Hasen en-Nedevî Kemâ 'Araftühû* isimli bu eser Nedevî'nin hayatın, davetçi, ıslahçı, yenilikçi ve yazar kişiliğine ışık tutmaktadır.

Bir dönem gündeme getirilen İslâm hukukunun yalnızca raşid halifeler döneminde uygulandığı, sonrasında kendisine uygulama alanı bulamadığı teze karşı Karadâvî, Abbasi ve Emevi devletlerinin İslâm hukuku karşısındaki konumunu izah ettiği bir eser kaleme alır. “Yalan Tarih” olarak çevrilmesi mümkün olan “Târihünâ'l-müfterâ 'aleyh” başlığı taşıyan kitap, tarihçi olmasa da yazarının duyarlı bir âlim olarak İslâm tarihinin savunusunu yaptığı bir çalışmasıdır.

Biyografi eserlerinden sonuncularını 2000'li yıllarda kaleme alan Karadâvî, “Ed-Duktûr Muhammed 'Imârâ -el-Hârisü'l-yekazü'l-mürâbitu alâ süğûri'l-İslâm” kitabını Mısırlı davetçi yazar Muhammed 'Imâra, “Mukavvimâtü'l-fikri'l-islâhî 'inde'l-İmâm Mu-

126 Yusuf el-Karadâvî, *el-İmâmü'l-Gazzâlî beyne mâdihîhi ve nâkîdihî* (Müessesetü'r-Risâle, 2000), 11.

127 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Cüveynî İmâmü'l-Haremeyn Beyne'l-Müerrihayni: ez-Zehebî ve's-Sübki*, c. 69 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 394-495.

128 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Ömer b. Abdulaziz*, c. 71 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 385-86.

hammed el-Beşîr el-İbrâhîmî" kitabını Cezayirli âlim, ıslahatçı Muhammed Beşîr İbrâhîmî (ö. 1965) hakkında kaleme almıştır. Mevdûdî'nin (ö. 1979) vefatının seneyi devriyesinde hakkında kaleme almaya başlayıp sonraki yıllarda bitirebildiği çalışmasını ise *Nazarâtün fî fikri'l-İmâmi'l-Mevdûdî* ismiyle 2012'de yayınlamıştır.¹²⁹ Bu alanda önceleri yazdığı metinleri bir araya getirdiği son çalışması ise *Fî Vedâ'il-e'lâm*'dir. Karadâvî bu çalışmasında en erken 1949'da şehit edilen Hasan el-Bennâ'dan başlayarak 2020'de vefat eden Doktor 'İsâm Aryân'a kadar onlarca edebiyatçı, hukukçu, âlim, davetçi ve yazarın kısa hayatlarını değerlendirmiştir.

12. Çok Yönlü Âlim: Karadâvî ve 1980'lerdeki Bazı Telifatı

Karadâvî, yukarıda izah edildiği üzere davetçi ve fakih kişiliğiyle temayüz etmiş biri olduğu kadar dil, tefsir, akide, kelam ve hadis alanlarında eserleriyle de ünü olan biridir. Bir on yıl içerisinde telif ettiklerine bakıldığından onun çok yönlü çalıştığı, ilimlerin her birinden nasiplenmek istediği, uzmanlarına pek muhalefet etmeden yazmak istediği ilim sahasında fikirler beyan etmeye ve proje hazırlamaya gayret sarf ettiği görülmektedir. Örneğin, 1986 yılında bir hadis metnini ihtisar ederken ardındaki yıl bir akide metni kaleme alır ve birkaç yıl geçmeden hadis ilmine giriş sadedinde önemli bir metin hazırlar, aynı yıllarda çağdaş davet hareketleri adına önemli bir eser telif eder. Bu onun ilim dalları arasında geçişken bir mesaiye sahip olduğunu, kendisini bir alana kısıtlamadığının önemli bir göstergesidir. Ortak bir ihtisas alanı altında incelenmesi mümkün olmayan bu çalışmaları kısaca şu şekilde görülebilir:

el-Müntekâ mine't-Terğîb ve't-Terhîb isimli ihtisar eseri Karadâvî'nin ilk ve tek ihtisar ve tahkik çalışmasıdır. Bu çalışmada Karadâvî, hadis hafızı İmam Münziri'nin (ö. 656/1258) *et-Terğîb ve't-Terhîb* isimli hadis kitabının zayıf hadislerini elemiş, sahih ve hasen olanlarını seçmiş, bazı hadislere not düşmüş, eserin el yazmalarına bakmaksızın yalnızca matbu iki nüshası üzerinden eseri ihtisar etmiş, eserin başına önemli bir giriş eklemiş ve eseri iki cilt halinde yayınlamıştır.¹³⁰ Çalışmanın klasikleşmiş bir metin

129 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Nazarâtün fî fikri'l-İmâmi'l-Mevdûdî*, c. 70 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 111-13.

130 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Müntekâ mine't-Terğîb ve't-Terhîb* (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 59/82-83.

üzerine yapılmış olmasının önemi bir kenara, ancak uzmanlarının girişebileceği bu alanda Karadâvî'nin çalışması manidardır. Bu yıllarda Katar Üniversitesi Şeriat Fakültesi Tefsir ve Hadis Bölümü kendisinden sünnet-i nebevî araştırmalarına giriş sadedinde bir kitap talep ettiğinden, o da sünnetin muhtevası ve önemine yer verdiği, Müslümanların sünneti koruma çabalarına, sünnetin konumu, sünnete karşı sorumluluklar ve onunla kurulacak ilişkiye ve sünneti doğru anlamak için gerekli esaslar ve ölçütlere yer verdiği bir hadis eseri kaleme almıştır. Onun bu eseri *el-Medhal li dirâseti's-Sünneti'n-Nebeviyye'* dir. Aynı şekilde o “İslâm Akâidi serisi hazırlamak istemiş ve ilk olarak¹³¹ akide ve kelam konularından Allah'ın varlığına değindiği *Vucûdüllah* isimli bir eser kaleme alır. Bu çalışmalarla meşgulken Mısır'da laiklik tartışmalarında aktif münazaracı olarak bulunan Karadâvî¹³² bu tartışmaların bir özetini *el-İslâmü ve'l-'ilmâniyyetü vechen li vechin* isimli eserinde yayınlamıştır. Laikliğin Müslümanların yaşadığı ülkelerdeki uygulanışına değindikten sonra laikliğin din, kanun, halk iradesi ve ümmetin maslahatına fayda temin etmediği görüşlerini onun bu eserinden öğrenmekteyiz.

Karadâvî, önceleri *الصحوۃ الإسلامية/İslâmî uyanış* üst başlığı altında çağdaş davet hareketleri için yol belirlemeye, yöntem ortaya koymaya ve ufuk çizmeye çalışmış biri olarak 1980'lerde bu alanın önemli çalışmalarından birini telif etmiştir. İlk kez Müslüman sivil çalışmalar için *الحركة الإسلامية/İslâmî hareket* terimini kullanmıştır. *Evleviyyatü'l-hareketi'l-İslâmiyyeti fi'l-merhaleti'l-kâdime* ismini verdiği bu eserinde *الصحوۃ* ile *الحركة* kelimelerine farklı anlamlar yüklemiş, birincisini herkesi içerek denli büyük akımlar, düzenli düzensiz fert ve cemaatleri kapsamına alan bir kavram, ikincisini çizilmiş metotları, belirlenmiş hedefleri olan düzenli ya da düzensiz cemaati içeren bir kavram olarak nitelemiştir.¹³³ Kitapta İslâmî hareketin ilim ve fikir, davet ve irşat, eğitim ve siyaset alanındaki önceliklerine, öncelikler fıkhına, azınlıklar ve ötekilerle kurulacak diyalog konularına genişçe yer verilmektedir. Bu çalışma Karadâvî'nin

131 Yusuf el-Karadâvî, *Vucûdüllah* (Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1987), 9.

132 1986 yılı dolaylarında Kahire'de İslâmcılar ile laikler arasında bir panel düzenlenir. Laikleri temsilen panele davet edilenlerden yalnız Dr. Fuad Zekeriya katılırken İslâmcılardan Muhammed Gazzâlî ile Yusuf el-Karadâvî katılırlar. Panelin asıl konusu laiklik ve İslâm olmuştur. Panel sonrası Fuad Zekeriya kendi görüşlerini Mısır'ın en gözde gazetelerinde yayınlar. Karadâvî'de aynı konuyu merkeze alarak bu kitabını kaleme alır.

133 Yusuf el-Karadâvî, *Evleviyyatü'l-hareketi'l-İslâmiyyeti fi'l-merhaleti'l-kâdime* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2009), 8.

davetçi yönü güçlü bir âlim olduğunun göstergelerindendir. O, henüz gençlik yıllarında bile davetçi kimliğini göstermiştir. Nitekim erken gençlik dönemine denk gelen 1956 yılındaki tutukluluk döneminde üstadı, büyüğü Hasan el-Bennâ'nın bu alanda önemli bir çalışması olan “Usûlü'l-‘işrûn/yirmi ilke”siyle ilgilenmiş, bu ilgisi- ni 1990 yılında *Nahve vahdetin fikriyyetin li'l-‘âmiline fi'l-İslâm* isimli kitap serisi projesine çevirmiş ve mezkur eserdeki ilkeleri şerh etmiştir.¹³⁴

13. Karadâvî'nin İslâm Düşüncesine Dair Eserleri

Karadâvî, İslâm ilimlerine ilişkin yazdığı yazılar ve davet ve irşad çalışmalarının yanı sıra İslâm düşüncesi üzerine de proje geliştirmiştir. “Nahve vahdetin fikriyyetin li'l-‘âmiline li'l-İslâm/İslâmcıların fikri birliğine” ismini verdiği projesine ilişkin 1991-2013 yıllarında sekiz eser kaleme almıştır. *Şümûlü'l-İslâm* bu serinin 1991 yılında yazılmış ilk kitabıdır. Bu kitap aynı zamanda Hasan el-Bennâ'nın “et-Te'âlim” risalesinde yer alan ilk ilkeyi şerh etmek için kaleme alınmıştır.¹³⁵ İkinci ilkenin şerhi olarak kaleme alınan çalışma ise *el-Merci'yyetü'l-‘ûlyâ fi'l-İslâmi li'l-Kur'ân'i ve's-Sünneti: Davâbitü ve mehâzirü fi'l-fehmi ve't-tefsir* isimyle yayınlanmıştır. Kitapta Kur'an ve sünneti doğru anlamak için gerekli kurallara, onları yanlış anlamaya götüren birtakım sebeplere yer verilmiştir.¹³⁶ Üç ve dördüncü ilkenin şerhini tek bir kitapta bir araya getiren Karadâvî bu çalışmasına *Mevkıfû'l-İslâm mine'l-ilhâmi ve'l-keşfi ve'r-ru'yâ ve mine't-temâimi ve'l-kehâneti ve'r-rukâ* ismini vermiştir.¹³⁷ Bu eser, ilham, keşif ve rüyanın dinle alakalı yönlerini ve şer'î hükme kaynak olmayacağı konusunu aydınlatmayı amaçlamakta, kehanet ve muskaların şer'î hükümlerini izah etmektedir.

“Nahve vahdetin fikriyyetin li'l-‘âmiline li'l-İslâm” serisinin dördüncü kitabı olarak kaleme alınan *es-Siyâsetü's-ş-şer'yyetü fi davi nusûsi's-ş-şer'îati ve mekâsıdihâ*, Bennâ'nın halife/devlet rei-

134 el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 77: 652-53.

135 Bu ilke şudur: “İslâm, hayatın bütününi içeren kapsamlı bir düzendir. Devlet ve vatandır; hükümet ve ümmettir; insanlar ve güçtür; rahmet ve adalettir; kültür ve kanundur; bilim ve yargıdır; madde ve servettir; kazanç ve zenginliktir; cihat ve davettir; ordu ve fikirdir; doğru inanç ve sahih ibadettir hem de tamı tamına.” Yusuf el-Karadâvî, *Şümûlü'l-İslâm*, t.y., 12.

136 Yusuf el-Karadâvî, *El-Merci'yyetü'l-‘ûlyâ fi'l-İslâmi li'l-Kur'ân'i ve's-Sünneti: Davâbitü ve mehâzirü fi'l-fehmi ve't-tefsir*, 4. bs (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2013), 13.

137 Yusuf el-Karadâvî, *Mevkıfû'l-İslâm mine'l-ilhâmi ve'l-keşfi ve'r-ru'yâ ve mine't-temâimi ve'l-kehâneti ve'r-rukâ*, 2. bs (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2004), 7.

sini konu edindiği beşinci aslını şerh etmektedir.¹³⁸ Serinin *Keyfe nete'âmelü me'a't-türâsi ve't-temezhebü ve'l-ihtilâf, Fusûlün fî'l-akîdeti beyne's-selefi ve'l-halef, et-Tahzîr mine'l-'urfî'l-hâtî'i ve'l-hidâ'i'l-laftiyyi ve't-terkîzü 'ale'l-'akîdeti ve te'sîrehâ fî'l-'ameli ve Mevkîfü'l-İslâm mine'l-'akli ve'l-'ilmi* isimli diğer eserleri de benzer bir şekilde Bennâ'nın *et-Te'âlim*'inde yer alan ilkelerini açıklamaktadır. Mezheple ilgili eserde Karadâvî'nin ifrat ve tefrit arasında taklit ve mezheple ilgili, akide konularının yer aldığı çalışmada tevessüle dair fikirlerinin, son eserde ise İslâm'ın akla, bilime verdiği değer, aklî ve naklî ilimlerin tasnifi, akıl ve nakil arasındaki muvazeneye ilişkin görüşlerinin yer almış olması önemlidir.

İslâm'ın genel tanımına, özellikleri ve hedeflerine yönelik bazı eserler kaleme alan Karadâvî, yukarıdaki projenin bazı metinleriyle bu projeden bağımsız telif ettiği diğer metinleri hayatının son dönemlerinde hazırlattığı ansiklopedinin ilk bölümünde toplamıştır. Bölümün adı “et-Ta'rîfû'l-'âmmü bi'l-İslâm”dır. Ve topladığı eserlerin sayısı on dokuzdur. Bunların ilki *Medhal li ma'rifeti'l-İslâmi -Mukavvîmâtütü, hasâisuhu, ehdâfuhü, mesâdiruhu* eseridir. Bu eserde Karadâvî İslâm'ın tanıtmayı hedeflemiştir. Bunun için akide, ibadet, ahlak ve yasama esaslarıyla bu esasların dayanaklarına yer vermiştir. Benzer çalışmayı geride bahsi geçen *Hasâisü'l-'âmme li'l-İslâm, el-Îmânü ve'l-hayât, el-'İbâdetü fî'l-İslâm ve Şeriatü'l-İslâm sâlihâtün li külli zemânin ve mekân* kitaplarında yaptığı görülmektedir. Ve bu eserleri İslâm'ın genel tanıtımı başlığı altında yer almıştır. Onun *Melâmihü'l-müctema'u'l-müslimi'l-lezi nünşidühü* kitabı bu konulara ilaveten talak, nikâh, kanun, iktisat ve mal, oyun ve eğlence, müzik, güzel sanatlar, çok eşlilik ve kadının İslâm toplumundaki konumlarına ilişkin değerlendirmeleri içermektedir.¹³⁹ 1999 yılının telifi olan *el-İslâmü kemâ nü'minu bihi -Davâbitun ve melâmihun-* kitabı da Hasan el-Bennâ'nın yirminci ilkesi üzerinden benzer konuları muhtevidir.¹⁴⁰ Mağrip kralının huzurunda yapılan bir ders ve sonrasında Karadâvî'ye yöneltilen bir soru üzerine kaleme alınmış olduğu anlaşılan *Tecdîdü'd-dîni'l-lezî*

138 Yusuf el-Karadâvî, *es-Siyâsetü's-şer'iyyetü fî dav'i nüsûsi's-şer'i'ati ve makâsîdihâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 7-11.

139 Yusuf el-Karadâvî, *Melâmihü'l-müctema'u'l-müslimi'l-lezi nünşidühü* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 8-9; el-Karadâvî, *Mevsû'a, İbnü'l-karye*, 2022, 77: 691.

140 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmîleti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-İslâmü kemâ nü'minu bihi -Davâbitun ve melâmihun-*, c. 6 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 727.

nünşidühü isimli çalışma da çok daha önceleri dinin müceddidi ile ilgili hadisi ve İslâm düşüncesini tartışmaktadır.¹⁴¹

Karadâvî'nin İslâm yorumu “vasatiyye/ortayolculuk” başlığı altında görülebilmektedir. O, kendi dini ve fikhî görüşünü bu kavram üzerinde inşa ettiği gibi, adına kurulan müesseselere “Merkezü'l-Karadâvî li'l-vesatiyyeti'l-İslâmiyyeti ve't-tecdît” ismini vermiştir. Bu kavramı merkeze alarak kaleme aldığı *Fıkhi'l-vesatiyyeti'l-İslâmiyyeti ve't-tecdît -Me'âlim ve menârât-* eserinde fıkıh anlayışını, dinin tecdidini, dini müesseseyi, ilim akademileri ve üniversitelerin ilim yapma faaliyetlerini, içtihat müessesesini vb. birçok konuyu incelemektedir. Onun bu çalışması Karadâvî'nin fıkıh yön temini hulasa ettiği otuz maddeyi barındırmasından ötürü ayrıcalıklıdır.¹⁴²

Karadâvî, bu alanda Müslüman Arapların “İslâm” ve “Arap” kültürlerinden hangisine ait olduğuna, kültürlerinin özelliklerine, bu konuda yenilikçilerin iddialarına ilişkin kaleme aldığı *es-Sekâfetü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmiyyetü beyne'l-asâleti ve'l-mu'âsarati* eseri gibi, *Sekâfetünâ beyne'l-infîtâhi ve'l-infîlâk* ismiyle bir eser daha kaleme almıştır. Bu sefer onun motivasyonu öncekinden farklı olarak spesifik bir durum arz etmektedir. Mısırlı bir edebiyatçının İslâm'a, Allah'a, Peygamber Efendimiz'e ve kutsal kitaplara yönelik alaycı eleştirel bir içerik taşıyan roman yayınlaması Karadâvî'yi harekete geçirmiştir.¹⁴³ Aslında o Ezher ulemasından bu eserin tenkidine ilişkin bir çalışma beklese de suskunluktan öte bir sonuç göremediğinden kendisi *Sekâfetünâ beyne'l-infîtâhi ve'l-infîlâk* eserini kaleme almıştır. Bu eserde Karadâvî, İslâm'ın açık medeniyete sahip olduğunu izah etmekte ve bu iddiasını bu medeniyetin sahip olduğu Gazzâlî ile İbn Rüşd (v. 1198) üzerinden temellendirmektedir.

İslâm'ın ne olduğu, niçin insanlık için gerekli olduğu, ne özelliklere sahip olduğuna ilişkin yukarıda izah edilen metinlerden bir diğerini hayatının erken denecek bir döneminde yani 1970'lerin sonlarında *Limâzâ'l-İslâm* ismiyle kaleme almıştır.¹⁴⁴ Onun bu denli İslâm'ı tanıtmaya arzulu olması bu alanda çok fazla eser telif etmesine neden olduğu gibi, Batı dünyasının medeniyet, kültür

141 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lîsemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Tecdidü'd-dîni'l-lezî nünşidühü*, c. 6 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 821.

142 Yusuf el-Karadâvî, *Fıkhi'l-vesatiyyeti'l-İslâmiyyeti ve't-tecdît*, ts., 7, 11, 205.

143 Bu, Haydar Haydar'a ait البحر لأعشاب/Deniz Yosunu Şöleni isimli romandır.

144 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lîsemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Limâzâ'l-İslâm*, c. 6 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 679-780.

ve din alanlarındaki krizlerini izah etmesine de neden olmuştur. Karadâvî İslâm'la ilgili ortaya atılan eleştiriler ve İslâm'ı hedef alan açıklamalara da bigane kalmamıştır. Nitekim 1986'da kaleme aldığı *el-İslâmü ve'hadâratü'l-ğarbiyye ve el-İslâmü hadâratü'l-ğadi* çalışması Batı'nın medeniyet, kültür ve din eleştirisi sayılabilir. Teknolojik, elektronik, uzay bilimsel, biyolojik, dijital, iletişimsel devrimler yapmış Batı medeniyetinin bireylerinin hala psikolojik sükûneti, yer kürede nihai mutluluğu bulamamış olmasını İslâm'la tanışmamış olmasına bağlayan Karadâvî *Hâcetü'l-beşeriyyeti ile'r-risâleti'l-hadâriyyeti li ümmetinâ* eserinde de bu konuya yoğunlaşmaktadır.¹⁴⁵ Hâkeza *Sekâfetünâ beyne'l-infitâhi ve'l-infilâk* böyle bir saikle telif edilmiştir. *Hitâbünâ'l-İslâmî fi asrî'l-avleme* kitabı da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Dünya Ticaret Merkezine 11 Eylül 2001 tarihinde çarpan uçak kazaları sonrasında kaleme alınmıştır. George W. Bush bu saldırı sonrasında Müslümanlara yönelik “dinî çağrınıza dönün, onu değiştirmek ve geliştirmek için çalışın” şeklinde açıklamalarda bulunmuş, Karadâvî, dinî çağrının çağdan çağa değişiklik arz etmeyeceğini izah ettiği Türkçe karşılığı “Küreselleşme çağında İslâmî çağrı” anlamını taşıyan bu eserini telif etmiştir.¹⁴⁶

Müslümanlar arasında yaşayan gayrimüslimlere ve gayrimüslimler arasında yaşayan Müslümanlara yönelik kaleme aldığı çalışmalarında o genellikle İslâm ve Batıyı karşılaştırmış, Müslümanlara hitaben gündeme getirilen tenkitleri cevaplamış, Müslümanların tarihinden kendi aralarında yaşayan gayrimüslimlerin hayatlarını örnek olarak göstermiştir. Onun doksanlarda kaleme aldığı *Gayrül-Müslimîne fi'l-mücteme'i'l-İslâmî* bu çalışmalarındandır.

Karadâvî benzeri iddialardan kadınlarla ilgili ve çoğulculukla ilgili eleştirilerden ilkinde, “Hayâtü'l-mer'eti'l-müslimeti fi itâri'l-hudûdi's-şer'iyyeti” ismiyle bir konferans metni olarak cevap vermiş, İslâm hukukunun kriterleri ışığında çağdaş yaşam kurallarını değerlendirip Müslüman kadına ilişkin düşüncelerini kaydetmiştir.¹⁴⁷ Diğerinin cevabı olarak da *el-Hurriyetü'd-diniyyeti ve'te'addüdiyyeti fi nazari'l-İslâm* eserini kaleme almıştır.¹⁴⁸

145 Yusuf el-Karadâvî, *Hâcetü'l-beşer ile'r-risâleti'l-hadâriyyeti li ümmetinâ*, t.y., 2-3.

146 Yusuf el-Karadâvî, *Hitâbünâ'l-İslâmî fi asrî'l-avleme*, 3. bs (Dârü's-Şurûk, 2009), 16-17.

147 1981 yılında Dohâ'da sunulmuş bir konferans metnidir. Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Hayâtü'l-mer'eti'l-müslimeti fi itâri'l-hudûdi's-şer'iyyeti*, c. 6 (ed-Dârü's-Şamiyye, 2022), 395.

148 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-*❦

14. İnanç Eserleri

Karadâvî, ahiri hayatında kaleme aldığı *el-Kadâyâ'l-mebdeyyetü ve'l-mesîriyyetü'l-kübrâ li'l-insân: mâ zâ ene? Ve min eyne? Ve ilâ eyne? Ve lime?* isimli çalışmasında eserin başlığında yer alan “mâ zâ ene? Ve min eyne? Ve ilâ eyne? Ve lime?” sorularını yanıtlamayı amaçlamaktadır.¹⁴⁹ Kendisi, üniversite yıllarında Ezher’de okuduğu Taftazânî’nin (ö. 1390) *Şerhu'l-‘akâid* isimli kitabından inanç esaslarına dair doyurucu bilgi alamadığını söyleyen Karadâvî, Allah’ın sıfatları ve isimlerine dair bir kitap kaleme almak istemiş ve 2016 yılında *Esmâü'llâhü'l-Husnâ min kitâbihî ve mâ sahha an Nebiyyihî Sallallahü aleyhi ve sellem* kitabını telif etmiştir. Herkesin okuyup anlayabileceği kolay bir üslup kullandığını ifade eden Karadâvî, Allah’ın (cc) isimlerine dair genelde ilk kaynak olarak kullanılan Tirmizi hadisini esas almak yerine Kur’ân ve sünnette geçen isimleri kabul etmiştir.¹⁵⁰

Karadâvî, altmışlarda kaleme aldığı *Vücûdullah*, doksanlarda kaleme aldığı *Hakikatü't-tevhîd* ve 2001’de kaleme aldığı *el-Îmânü bi'l-kader* eserlerini bir araya getirerek mütekâmil bir akide eseri görünümünde olan *‘Âkâidü'l-İslâm* kitabını oluşturmuştur.¹⁵¹

Hasan el-Bennâ’nın “el-Usûlü’l-‘işrîn” ile gündeme getirdiği ilkelere sıfatullahla ilişkin ayet ve hadislere, evliyanın kerameti, kabir ziyareti ve tevessüle ilişkin dört ilke hakkındaki değerlendirmelerini *Füsûlün fî'l-‘akîdeti beyne’s-selefî ve'l-halef*, küçük büyük kıyamet alametlerine ilişkin görüşlerini *Eşrâtü’s-sâ’ati’s-suğrâ ve'l-kubra* ismiyle yayınlamıştır.¹⁵²

15. Ahlak ve Tasavvuf Eserleri

İslâm ilimlerinin çoğu alanında olduğu gibi ahlak ve tasavvuf Karadâvî’nin eser telif ettiği bir disiplindir. Onun bu alana olan il-

Karadâvî, *el-Hurriyyetü'd-diniyyeti ve'te'addüdiyyeti fî nazari'l-İslâm*, c. 6 (ed-Darü'ş-Şamiyye, 2022), 453.

149 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Kadâyâ'l-mebdeyyetü ve'l-mesîriyyetü'l-kübrâ li'l-insân: mâ zâ ene? Ve min eyne? Ve ilâ eyne? Ve lime?* c. 7 (ed-Darü'ş-Şamiyye, 2022), 11-17.

150 Yusuf el-Karadâvî, *Esmâü'llâhü'l-Husnâ min kitâbihî ve mâ sahha an Nebiyyihî Sallallahü aleyhi ve sellem* (Dâru'ş-Şamiyyeti Türkiyâ: 2017, t.y.), 8.

151 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, ‘Âkâidü'l-İslâm* (ed-Darü'ş-Şamiyye, 2022), 8/9.

152 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Füsûlün fî'l-‘akîdeti beyne’s-selefî ve'l-halef* (ed-Darü'ş-Şamiyye, 2022), 9/12-13, 411-412.

gisi kendi ifadeleriyle çocukluk döneminde okuduğu Gazzâlî'nin (ö. 1111) *Minhâcü'l-âbidîn* ve *İhyâü 'ulûmî'd-dîn* eserleriyle başlamış, İhvânü'l-Müslimin'e katılımıyla ilerlemiş, İhvânın önemli üstatlarından Behîy el-Havlî ile olan münasebetleri sebebiyle artmış, nihayet üniversite hocalarından Muhammed el-Evdân ve Abdulhalim Mahmûd ile ahlak ve tasavvuf onun ruh ve maneviyat dünyasında kökleşmiştir. Karadâvî 2001 yılı ve öncesinde bu alandaki teliflerini "fî'ttariki ilallah" ismiyle yayımlasa da ahiri ömründe tüm eserlerini bir araya getirdiği *Mevsû'atî'l-a'mâlî'l-kâmile* isimli eserinde *el-Hayâtü'r-Rabbâniyyetü ve'l-ilm*, *en-Niyyetü ve'l-ihlâs*, *et-Tevekkül*, *et-Tevbetü ila'llah*, *el-Vera'ü ve'z-zühd*, *el-Mürâkabetü ve'l-muhâsebe*, *es-Sabriü ve's-şükrü ve'l-havfü ve'r-recâü*, *el-Ezkârü ve'l-ed'iyetü'l-müstehabbetü li'l-müslim*, *İbtihâlâtün ve de'avât ve Ahlâku'l-İslâm* isimleriyle neşretmiştir. Karadâvî, bu eserlerden ilkinde İbn Teymiyye (ö. 728) ve İbn Kayyim (ö. 751)'in tasavvufa ilişkin fetvalarını değerlendirmiş, tasavvufa dair yöntemine kişisel görüşlerine yer vermiştir.¹⁵³ Onun niyet, tevekkül, tevbe, zühd ve takva, murakabe ve muhasebe, sabır ve şükür, evrad ve ezkâra ilişkin görüşleri ise diğer eserlerinde yer almıştır.

16. Sîret ve Sünnet Eserleri

Karadâvî, henüz üniversitedeyken İslâm hakkında eserler telif etmek için eli kalem tutmuş biridir. O *Kutûfün dâniyetün mine'l-kitâbi ve's-sünne* kitabını o çağında telif etmiştir.¹⁵⁴ Kendisinden hayata ilişkin ayet ve hadis talep eden dostları için kaleme aldığı bu çalışmasında Müslüman birey, aile, toplum ve hükümet bölümleri altında naslara yer vermiştir. Onun diğer çalışmalarında olduğu gibi bu çalışması da sonraki baskılarında tashih edilmiş ve geliştirilmiştir.¹⁵⁵ Sonrasında aralarında sîret ve sünnete ilişkin eserlerin de bulunduğu çok geniş bir literatürde eserler telif etmiştir. Örneğin, geride andığımız *Fî Rihâbi's-sünne (Şerhü Ehâdisü Nebeviyye)* eseri henüz otuz beş yaşını aşmadığı gençlik yıllarında Katar'daki cami derslerinde okuduğu hadislerle yaptığı şerhleri içermektedir. Onun "Terğîb ve Terhîb" metnini ihtisar ettiği de söylenmiştir.

153 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atî'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Hayâtü'r-Rabbâniyyetü ve'l-ilm*, c. 37 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 9-36.

154 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atî'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, er-Rasûlû Rahmetüllahi li'l-âlemîn*, c. 56 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 8.

155 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atî'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Kutûfün dâniyetün mine'l-kitâbi ve's-sünne*, c. 61 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 705.

Sîret-i nebevî'nin örnekliğini öncelediği *er-Rasûlû ve'l-'ilm* eserinde her ne kadar ilim ahlakı, öğrenme âdâbı ile öğretmenin kıymetine yer verilse de bu eser bir yönüyle Karadâvî'nin Efendimizle ilgili kaleme aldığı bir sîret çalışmasıdır. Karadâvî, 1979-1980 yıllarında sîret konusunu gündeme alan ve Doha'da gerçekleşen Uluslararası 3. Sîret ve Sünnet-i Nebeviye Konferansı'na katılmıştır. Sîret ve sünnet-i nebeviye araştırmalar merkezi kurulması ve hadis-i nebevî ansiklopedisi yayınlanması tavsiye kararlarıyla sonlanan bu toplantı sonucunda Katar Emirliği tarafından Sünnet ve Sîret Araştırma Merkezi kurulmuştur. Bu merkezin ilk projesi olarak da yayınlanması planlanan *Hadis-i Nebevî Ansiklopedisi* için Karadâvî, "Nahve mevsû'âtın li'l-hadîsi's-sahîh (Meşru'un ve menhecün mukterah)" ismiyle bir proje taslağı hazırlamıştır.¹⁵⁶ Bu onun sîret ve sünnet çalışmalarına verdiği değeri ve bu alana merakını gösteren çalışmalarından bir diğeridir. Ona hayatı boyunca Hz. Peygamber Efendimizin hayatına ilişkin esaslı bir metin kaleme alma düşüncesi eşlik etmiş, nihayet 2017 yılında *er-Rasûlû Rahmetüllahi li'l-'âlemîn* kitabını hazırlamıştır.

Sîret yanında Karadâvî'nin sünnet ve hadislerin fîrû ve yöntemine ilişkin düşünceleri de olmuştur. O bilvesile bu düşüncelerini muhtelif zamanlarda kaleme almıştır. İlki 1989 yılında kaleme alınan üç eseri onun hadis ve sünnet hakkındaki yöntemini beyan ettiği önemli çalışmalardır.

Bunların ilki, Washington Uluslararası İslâm Düşünce Enstitüsü ile Ürdün Krallık Medeniyet Araştırmaları Konseyi tarafından kendisinden istenen talep doğrultusunda kaleme alınmıştır. İkinci kaynak olarak sünnet ile ilişkinin fıkıh, kanun ve eğitim yönünden nasıl olacağına dair bir kitap telif talebine yönelik Karadâvî, *Keyfe nete'âmelû me'a's-sünneti'n-nebeviyye* eserini hazırlamıştır.¹⁵⁷ Karadâvî'nin sünnete ve hadislere yönelik kendisine mahsus bir yöntem takip ettiği bu eser için kaleme aldığı mukaddimede mezkûrdur. O konu hakkındaki görüşlerini direk Kur'an ve sünnetten temin ettiğini, şeriatın naslardan çıkarılmış maksatlarını ve kaidelerini gözettiğini söylemektedir.¹⁵⁸

156 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Nahve mevsû'âtın li'l-hadîsi's-sahîh (Meşru'un ve menhecün mukterah)*, c. 61 (ed-Darü'ş-Şamiyye, 2022), 849.

157 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Keyfe nete'âmelû me'a's-sünneti'n-nebeviyye*, c. 57 (ed-Darü'ş-Şamiyye, 2022), 163.

158 el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî*, 57: 164.

Diğeri, içerisinde sünnetin muhtevası, önemi, Müslümanların sünneti koruma çabaları, sünnetin konumu, sünnete karşı sorumluluklar ve onunla kurulacak ilişki ile sünneti doğru anlamak için gerekli esaslar ve ölçütlere yer verdiği *Medhal li dirâseti's-sünneti'n-nebeviyye* kitabıdır ki bunu 1990 yılında hazırlamıştır. Sonuncusu ise *es-Sünnetü masdaran li'l-ma'rifeti ve'l-hadâra* kitabıdır. Bu kitabında Karadâvî, sünneti bilim ve medeniyetin kaynağı olarak kabul etmiştir. Kitapta sünnetin teşri'î boyutu mercek altına alınmış, dini bilgiye, eğitim, sağlık, iktisat gibi beşerî bilgiye ve kültüre kaynaklık etmesi bakımından sünnet yorumlanmıştır.

17. Diğer Eserleri

“Karadâvî'nin Eserleri” başlığı altında son olarak Karadâvî'nin aile, mezhepler ve kavramlara ilişkin bazı eserleri ve bir arkadaşıyla kaleme aldığı ortak bir telifinin de burada anılması, onun eserlerine bütüncül bakmak için gereklidir. Ezher'in telif heyetinde görev aldığı ilk yıllarda yakın arkadaşı ve dostu Ahmet Assâl ile ortak telif olarak *el-İslâmü beyne şübühâtî'd-dâllîne ve ekâzibi'l-müfterîn* isimli eser, yazıldığı dönemde Irak'ta yayılan kominizim düşüncelerine tenkit kabilinden kaleme alınmıştır. *Şarku'l-Evsat* dergisindeki “usûliyye/gelenekçilik” yazılarının bir araya getirilmesiyle *Müstakbelü'l-usûliyyeti'l-İslâmiyye* eseri hazırlanmıştır.¹⁵⁹ 2004 yılında Doha'da düzenlenen “Uluslararası Doha Aile Sempozyumu” için İslâm'ın istediği aile konusuna ayırdığı *el-Üsrati kemâ yürüdühâ'l-İslâm* kitabını kaleme almıştır. *Mebâdiün fî'l-hivâri ve't-takribi beyne'l-mezâhibi ve'l-firaki'l-İslâmiyye* eserini ise 11 Eylül 2001'de Amerika'da bulunan ikiz kulelere yönelik saldırının ardından Müslümanlara artan baskının hafifletilmesini de amaçlayan dinler arası diyalog buluşmalarının arttığı bir dönemde Bahreyn'de tertip edilen “İslâm Mezhepleri Arasında Yakınlaşma” başlıklı konferansa sunmak üzere kaleme almıştır.¹⁶⁰ Asıl adı Joseph Alois Ratzinger olan 16. Benedictus'un 2006 yılında İslâm dini ve Hz. Peygamber (as) ile ilgili sözlerinden sonra Karadâvî tarafından tenkit amacıyla *el-Bâba ve'l-İslâm* isimli bir kitap kaleme alınmıştır. Ve onun son kitabı hayattayken yazdığı, vefatından sonra yayınlanmasını istediği *Vekafâtün me'a's-şî'ati'l-isney 'aşeriyye*

159 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Müstakbelü'l-usûliyyeti'l-İslâmiyye*, c. 104 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 331.

160 Yusuf el-Karadâvî, *Mebâdiün fî'l-hivâri ve't-takribi beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyyeti*, ts., 4-7.

kitabıdır. Uzun zaman boyunca mezhepler arası diyalog çalışmalarında sünni ve şiiiler arasında düzenlenen toplantılara katılan ve bu konuda sembol bir isim olan Karadâvî, şiiilerin zamanla sünnilere karşı besledikleri kin ve nefreti, kötü zan ve desiseleri fark etmiş, onların kahir ekseriyetinin mensup olduğu fıkhıhta Caferî olmakla bilinen “isnâ aşeriyye” mezhebinin inanç ve fıkıh alanındaki görüşlerini eleştirmek için *Vekafâtün me'a's-şî'ati'l-isney 'aşeriyye* eserini kalem almıştır.¹⁶¹

SONUÇ

Yusuf Karadâvî'nin bir asırlık yaşamında Mısır'ın, İslâm dünyasındaki aktivizmin ve İslâm ilimlerinde son yüz yıldaki gelişimin bir örneği görülmektedir. Ezher merkezli din ve fıkıh anlayışı, İhvanü'l-Müslimin üzerinden Mısır merkezli çağdaş davet hareketleri, Arap-İsrail savaşı sonrası Arap dünyasının düşüncel serencamı, 1970 sonrasında İslâm iktisadındaki gelişmeler ve Arap Baharı'ndaki rolü Karadâvî'nin biyografisi ve eserleri üzerinden okunabilmektedir. Karadâvî'nin ortaya koyduğu külliyyat muhtelif ilimlerdeki tartışmaları ve gelişmeleri işaret etmektedir. Gündeme getirdiği tezler İslâm ilimlerinde gerekli gördüğü tecdit/yenilikleri göstermektedir. Tebliğleri, konuşmaları ve hutbeleri önder ve tebasıyla Müslümanları yönlendirmeyi hedef almakta, onlara imkân ve iktidar kazandırmayı amaçlamaktadır. Eserlerinde geleneksel anlayışın tamamıyla terkedilmediği, modern düşüncenin kutsanmadığı görülmektedir. Çoğu kez çağdaş batılı yaşam paradigması içerisinde Müslüman kalabilmenin yolları araştırılmakta, yer yer alternatif bir yaşam için İslâm düzeni teklif edilmektedir.

Karadâvî'nin eserlerine kronolojik olarak bakıldığında “telif döneminin hayatının belirli bir merhalesinde yoğunlaşmadığı” görülmektedir. Bunun gibi “hayatının belirli bir merhalesinde eser telifinin olmadığı da” söylenememektedir. Fakat tematik bir kronoloji izlendiğinde 1970-1980 yıllarında davet ve irşad, 2000-2010 yıllarında ise fıkıh ve fıkıh usûlü telifatının nispeten ağırlık kazandığı görülmektedir. Bununla birlikte İslâmî ilimlerin tamamında eser

161 Yusuf el-Karadâvî, *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lîsemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Vekafâtün me'a's-şî'ati'l-isney 'aşeriyye*, c. 105 (ed-Darü's-Şamiyye, 2022), 111-21.

telif etmiş olduğu, mantık, münazara, cedel, matematik, fen, fizik alanlarında eser telif etmediği görülmektedir.

Bu yazıda Karadâvî'nin teliflerinin yazılış tarihleri ile hayatındaki önemli gelişmelere yer verilmesi fıkıh, din ve siyaset alanındaki fikirlerinin gelişimini takip etmek bakımından önem arz edecektir. Davetçi kimliğini kazandıran ve uluslararası üne kavuşturan eserleri de bu yazının seyrinde ortaya çıkarılmıştır. İlimler hakkındaki kanaatlerinin yer aldığı eserlere dair verilen tespitler hakkında yapılacak akademik çalışmalar için bir hazırlık arz etmektedir.

Bu çalışma esas kabul edilerek Karadâvî'nin düşünce seyri, ilimlere ilişkin ilgisi ve eser telif yöntemleri, din, edebiyat ve siyaset alanında ortaya koyduğu eserlerin bağlamları üzerinde araştırmalar yapılması mümkün görülmekte, onun İslâm hukuku, İslâm iktisadı, davet ve irşad düşünesi ile cihat düşünceleri üzerinde derinlikli çalışmalar yapılması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- eş-Şeyh Yûsufî'l-Karadâvî: *Şahsiyetü'l-âmmi'l-İslâmiyye*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2001.
- Hassan, Said Fares. *Fıqh al-Aqallıyyât -History, Development, anda Progress*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- Karadağ, Ali Muhyiddîn. "el-'Allâmetü'l-Karadâviyyü fakîhan." *Vaffiyyetü'l-Emir Gâzî li'l-Fikri'l-Kur'ânî*, t.y.
- Karadâvî, Yusuf el-. *Dersü'n-nekbetü's-sâniye, Limâzâ inhezemnâ ve keyfe nentasirü?* 4. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1993.
- . *Devru'l-kıyemi ve'l-ahlâki fi'l-iktisâdi'l-İslâmî*. 3. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2009.
- . *el-Aklü ve'l-'ilmü fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2001.
- . *el-Ekallıyyâtü'd-dîniyyeti ve'l-hallü'l-İslâmî*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1996.
- . *el-Hallü'l-İslâmî ferîdaten ve zarûreten*. 5. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1993.
- . *el-Hasâisu'l-âmmi li'l-İslâm*. 10. bs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999.
- . *el-Helâlü ve'l-harâmü fi'l-İslâm*. 15. bs. Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1994.

- . *el-Helâlî ve'l-Harâmü fî'l-İslâm*. 23. Basım. Kâhire: Mektebetü Vehbe, 1997.
- . *el-'İbâdetü fî'l-İslâm*. 2. bs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- . *el-İctihâdû fî'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye -Me'a nezarâtin tahliliyyeti fî'l-ictihâdi'l-mu'asır-*. Kahire ve Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1996.
- . *el-İmâmü'l-Gazzâlî beyne mâdihîhi ve nâkîdihî*. Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- . *el-İmânü ve'l-hayât*. 16. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2007.
- . *El-Merci'iyetü'l-'ûlyâ fî'l-İslâmî li'l-Kur'ân'i ve's-Sünneti: Davâbitu ve mehâzirü fî'l-fehmi ve't-tefsir*. 4. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2013.
- . *el-Mukaddimât*. İstanbul: Dâru'l-Mekâsıd, 2015.
- . *en-Nâsü ve'l-Hak*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- . *es -Sahvetü'l-İslâmiyye Ve Hümmü'l-Vatani'l-Arabiyyi Ve'l-İslâmî*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2013.
- . *Esmâü'llâhü'l-Husnâ min kitâbihî ve mâ sahha an Nebiyyihî Sallallahü aleyhi ve sellem*. Dâru'ş-Şâmiyeti Türkiyâ: 2017, t.y.
- . *es-Sahvetü'l-İslâmiyye beyne'l-cuhûdi ve't-tetarruf*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2009.
- . *es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-ihtilâfî'l-meşru'i ve't-teferruki'l-mezmûm*. Kahire: Dâru's-Sahve, 1990.
- . *es-Sekâfetü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-asâleti ve'l-mu'âsarati*. 1. bs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- . *es-Siyâsetü'ş-şer'iyetü fî dav'i nüsûsi'ş-şerî'ati ve makâsîdihâ*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- . *eş-Şeyhü'l-Gazzâlî kemâ 'araftühü: Rihletü nisfî karnin*. C. 70. 105 cilt. Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî. ed-Darü'ş-Şâmiyye, 2022.
- . *Evleviyyatü'l-hareketi'l-İslâmîyyeti fî'l-merhaleti'l-kâdime*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2009.
- . *ez-Zekâtü: Devruhâ fî 'ilâci'l-müşkilâti'l-iktisâdiyyeti ve şurûti necâhihâ*. 2. bs. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2006.
- . *Fî Fıkhî'l-ekalliyati'l-müslime -hayâtü'l-müslimîne veseta'l-mücteme'âti'l-ührâ-*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2001.
- . *Gayrûlmüslimîne fî'l-mücteme'i'l-İslâmî*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- . *Hâcetü'l-beşer ile'r-risâleti'l-hadâriyyeti li ümmetinâ*, t.y.
- . *Hitâbünâ'l-İslâmî fî asri'l-avleme*. 3. bs. Dâru'ş-Şurûk, 2009.
- . *Hutabu'ş-Şeyhü'l-Karadâvî*. C. 1. Kahire, 1997.

- . *İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb: melâmihü sîratin ve mesîra*. 4 cilt. Kahire: Dâru's-Şurûk, 2002.
- . *Keyfe nete'âmelü me'a't-türâsi ve't-temezhübü ve'l-ihtilaf*, t.y.
- . *Likey tenceh müessesetü'z-zekâti fî't-tatbîki'l-muâsırı*. 1. bs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- . *Melâmihü'l-müctema'u'l-Müslimi'l-lezi nünşidühü*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- . *Mevkıfû'l-İslâm mine'l-ilhâmi ve'l-keşfî ve'r-ru'yâ ve mine't-temâimi ve'l-kehâneti ve'r-rukâ*. 2. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2004.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, 25 Yenâyir Sene 2011 Sevratü Şa'bin*. C. 78. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, t.y.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Bey'u'l-murâbahati li'l-âmiri bi's-şirâi kemâ tecrîhi'l-mesârifü'l-İslâmiyye*. C. 21. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Beyyinâtü'l-halli'l-İslâmî*. C. 65. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Ceylû'n-nasri'l-menşûd*. C. 63. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, ed-Dînü ve's-siyâsetü te'silün ve reddü şübühât*. C. 26. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Edebü'l-müslimi ma'a'llâhi Te'âlâ ve'n-nefsi ve'n-nâsi ve'l-hayât*. C. 31. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Cüveyni İmâmü'l-Haremeyn Beyne'l-Müerrihayni: ez-Zehabî ve's-Sübkî*. C. 69. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Hasâisü'l-âmmeti li'l-İslâm*. C. 2. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Hayâtü'r-Rabbâniyyetü ve'l-ilm*. C. 37. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Hurriyetü'd-dîniyyeti ve'-te'addüdiyyeti fî nazari'l-İslâm*. C. 6. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Hükmü's-şer'îyyü fî hitâni'l-inâs*. C. 16. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.

- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-İslâmü kemâ nü'minu bihi -Davâbitun ve melamihun-*. C. 6. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-İslâmü ve'l-'üfnü nazarâtün te'siliyyetün*. C. 29. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-İstilhâkü ve't-tebennî fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye*. C. 16. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Kadâyâ'l-mebdeyyetü ve'l-mesîriyyetü'l-kübrâ li'l-insân: mâ zâ ene? Ve min eyne? Ve ilâ eyne? Ve lime?* C. 7. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Kudsü kadiyyetü külli müslimin*. C. 29. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Vatanü ve'l-müvâtanetü*. C. 29. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, er-Rasûlü Rahmetüllahi li'l-'âlemîn*. C. 56. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, er-Reddû'l-'ilmî alâ şeyhi'l-Ezher ve müftî'l-'asker*. C. 29. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, es-Sekâfetü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmiyyetü beyne'l-asâleti ve'l-mu'âsarati*. C. 5. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, es-Siyâsetü's-şer'iyyetü fi dav'i nüsusî's-şerî'ati ve makâsidihâ*. C. 26. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, et-Tetarrüfü'l-'ilmânîyyü fi müvâceheti'l-İslâm (Nemûzecü Türkiye ve Tânus)*. C. 28. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, t.y.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Eyne'l-Halel?* C. 63. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Fî Vedâ'i'l-e'lâm*. C. 72. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Hayâtü'l-mer'eti'l-müslimeti fi itâri'l-hudûdi's-şer'iyyeti*. C. 6. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.

- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Hukûku's-şuyûh ve'l-müsinnîn fî dav'i's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*. C. 16. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb*. C. 76. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb*. C. 75. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb*. C. 78. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb*. C. 77. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Keyfe nete'âmelü me'a'l-Kur'ânî'l-'azîm*. C. 48. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Keyfe nete'âmelü me'a's-sünneti'n-nebeviyye*. C. 57. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Kutûfün dâniyetün mine'l-kitâbi ve's-sünne*. C. 61. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Limâzâ'l-İslâm*. C. 6. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Müstakbelü'l-usûliyyeti'l-İslâmiyye*. C. 104. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Nahve mevsû'âtin li'l-hadîsi's-sahîh (Meşru'un ve menhecün mukterah)*. C. 61. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Nazarâtün fî fikri'l-Îmâmi'l-Mevdûdî*. C. 70. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Ömer b. Abdulaziz*. C. 71. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Rî'âyetü'l-bîeti fî şer'i'ati'l-İslâm*. C. 19. 105 cilt. Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmileti lisemâhati'l-Îmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Tecdidü'd-dini'l-lezî nüñşidühü*. C. 6. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.

- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Tefsîru cüzü Amme*. C. 53. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Tefsîru cüzü Tebâreke*. C. 52. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Tefsîru sûrati'l-Hicr*. C. 51. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, Vekafâtün me'a's-şî'ati'l-isney 'aşeriyye*. C. 105. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- . *Min hedyi'l-İslâm -Fetâvâ mu'âsıra-*. 1. bs. C. 1-2. 4 cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2000.
- . *Mûcibâtü teğayyürî'l-fetvâ fî 'asrinâ*. el-İttihâdü'l-âlemiyyi li 'ulemâi'l-Müslimîn, t.y.
- . *Nefehâtün ve lefehâtün*. 1. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2011.
- . *Şerî'atü'l-İslâm sâlihâtün li't-tatbîki fî külli zemânin ve mekân*. 5. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1997.
- . *Şumûlü'l-İslâm*, t.y.
- . *Tefsîru sûratü İbrâhîm*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2013.
- . *Tefsîru sûratü'r-Ra'd*. 2. bs. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2009.
- . *Vucûdüllah*. Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1987.
- . *Zâhiratü'l-ğuluvvi fî't-tekfîr*. Kahire: Mektebetü Vehbe, t.y.
- “Mecelletü Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî.” *Mecelletü Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî* 2, sy. 1 (1986): 4485-90.
- Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî, el-Ümmetü'l-İslâmiyyetü hakikatün lâ vehmün*. C. 62. 105 cilt. ed-Darü's-Şamiyye, 2022.
- Shaham, Ron. *Rethinking Islamic Legal Modernism: The Teaching of Yusuf Al-Qaradawi*. Leiden: Brill, 2018.
- Şâl, Seyyid Ahmed eş-. “Mahmûd Şeltût.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 38: 494-95.
- Tellîme, 'İsâm. *Yûsufü'l-Karadâviyyü: fakîhü'd-du'âti ve dâ'iyetü'l-fukahâ*. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2001.
- Warren, David Rivals. *In The Gulf, -Yusuf al-Qaradawi, Abdullah Bin Bayyah, and the Qatar-UAE contest over the Arab spring and the gulf crisis*. New York: Routledge Focus, 2021.
- Yûsufü'l-Karadâviyyü, Kelimâtü'n fî tekrîmihî ve buhûsü'n fî fikrihî ve fikhîhî mühdâtün ileyhi bi münâsebeti bulûğihî's-seb'îne*. Kâhire: Dâru's-Selâm, 2004.

EK-1

Yusuf el-Karadâvî'nin Eserlerinin Kronolojik Tasnifi¹⁶²

1. 1945 Yûsûf es-Sıddık
2. 1948-1949 Âlimün ve Tâğiyetün
3. 1949-1952 Kutûfun dâniyetün mine'l-Kitâbi ve's-sünneti
4. 1952 el-Müslimüne Kâdimûne
5. 1952-1958 Risâletüke eyyühe'l-Müslim
6. 1952-1958 Risâletüküm yâ şebâbe'l-Ezher
7. 1952-1958 Risâletü'l-Ezher beyne'l-emsî ve'l-yevmî ve'l-ğadi
8. 1950-1959 el-İslâmü beyne şübühâtî'd-dâllîne ve ekâzibî'l-müfterîn
9. 1959 el-Helâlü ve'l-harâmü fi'l-İslâm
10. 1960 el-İbâdetü fi'l-İslâm
11. 1961 Fî Rihâbî's-sünne (Serhü Ehâdîse Nebeviyye)
12. 1962-1963 el-Îmânü ve'l-Hayât
13. 1962-1963 en-Nâsü ve'l-hakk
14. 1966 Müşkiletü'l-fakri ve keyfe 'alecehâ'l-İslâm
15. 1966 Min fikhî'd-devleti fi'l-İslâm
16. 1968 Dersü'n-nekbeti's-sâniyeti: Limâzâ inhezemnâ ve keyfe nentasır?
17. 1970 Fikhü'z-Zekât
18. 1970 es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-cuhûdî ve't-tetarruf
19. 1971 el-Hulûlü'l-müstevradetü ve keyfe necet 'alâ ümmetinâ
20. 1972 Şerîatü'l-İslâm sâlihâtün li külli zemânin ve mekân
21. 1974 el-Hallü'l-İslâmî ferîdaten ve darûreten
22. 1976 el-Hasâisü'l-âmmie li'l-İslâm
23. 1976 Kadiyyetü't-tekfîr beyne'l-ğuluvvî ve'd-davâbî's-ser'iyye
24. 1976 Sekâfetü'd-dâ'ie
25. 1978 Et-Terbiyyetü'l-İslâmîyyetü ve medresetü Hasen el-Benna

162 Yazım tarihlerini netleştiremediğim eserlere soru işaretiyle birlikte muhtemel tarihler verdim. Önemli değişikliklerle birden fazla basımı yapılan eserlerin basım tarihlerini kaydettim. Konferans ve hutbelerinin yer aldığı eserlerin sayısının çokluğuna bakmadan hepsini tek bir tarih altında zikrettim. Böylelikle Yusuf el-Karadâvî'nin eserlerinin tamamının kronolojik tarihleri ilk kez bu makalede yayımlanmaktadır.

26. 1978 Tecdîdü'd-dîni'l-lezî nünsîdühü
27. 1979 Nisâün Mü'minâtün
28. 1979-1980 er-Rasûlü ve'l-ilm
29. 1979-1980 Nahve mevsû'âtın li'l-hadîsi's-sahîh (Meşru'un ve menhecün mukterah)
30. 1981 Hayâtü'l-mer'eti'l-müslimeti fî itâri'l-hudûdi's-ser'iyeti
31. 1983 Bey'u'l-mürâbahati li'l-âmiri bi's-şirâi kemâ tücrîhi'l-mesârîfû'l-İslâmiyye
32. 1983 El-İctihâdü fî's-Serî'ati'l-İslâmiyye -Me'a nezaratın tahlîliyyeti fî'l-ictihâdi'l-mu'asır-
33. 1984 Nefehâtün ve lefehâtün
34. 1986 El-İslâmü ve'hadâratü'l-ğarbiyye
35. 1986 el-Müntekâ min Kitâbi't-Tergîb ve't-Terhîb li'l-İmâmi'l-Münzîrî- (I-II)
36. 1987 Vucûdüllah
37. 1987 El-İslâmü ve'l-ilmânîyyetü vechen li vechin
38. 1987 Beyyinâtü'l-Hallî'l-İslâmî ve şübühâtü'l-'almânîyyîn ve'l-mütegarribîn
39. 1987 Es-Seyhü'l-Gazzâlî kemâ 'araftühü: Rihletü nisfi karnin
40. 1987 El-İlmâmü'l-Gazzâlî beyne mâdihîhi ve nâkidîhi
41. 1987, 1992, 2001 Likâât ve muhâverât havle kadâyâ'l-İslâmî ve'l-'asr
42. 1988 es-Sahve'l-İslâmî vehümûmü'l-vatani'l-'arabîyyi'l-İslâmî
43. 1988 Min ecli sahvetin râside
44. 1989 Keyfe nete'âmelü me'a's-sünneti'n-nebeviyye
45. 1989 es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-ihtilâfi'l-meşru'i ve't-teferruki'l-mezmûm
46. 1989 Fevâidü'l-bünûki hiye'r-ribâ'l-harâm
47. 1990 Evleviyyatü'l-hareketi'l-İslâmîyyeti fî'l-merhaleti'l-kâdime
48. 1990 Fikhü'l-ilm
49. 1990 Medhal li dirâseti's-sünneti'n-nebeviyye
50. 1990 ? er-Rasûlü ve'l-ilm
51. 1991 El-Vaktü fî hayati'l-Muslim
52. 1991 Medhal li dirâseti's-Serî'ati'l-İslâmiyye
53. 1992 Ceylû'n-nasri li mensûdin

54. 1991 Şümûlü'l-İslâm
55. 1992 El-Merci'iyetü'l-'ûlyâ fî'l-İslâmi li'l-Kur'ân'i ve's-Sünneti: Davâbitü ve mehâzirü fî'l-fehmi ve't-tefsir
56. 1992 ? Eyne'l-Halel?
57. 1993 Es-Sekâfetü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmiyyetü beyne'l-asâleti ve'l-mu'âsarati
58. 1993 ? El-Fıkhü'l-İslâmî beyne'l-asâleti ve't-tecdîd
59. 1993 el-Hayâtü'r-Rabbâniyyetü ve'l-'ilm
60. 1993 El-İslâmü hadâratü'l-gadi
61. 1993 Melâmihü'l-müctema'î'l-Müslimi'l-lezî nünşidühü
62. 1993-1994 en-Niyyetü ve'l-ihlâs
63. 1993-1999 Ğayrû'l-Müslimîne fî'l-mücteme'î'l-İslâmî
64. 1993 Melâmihü'l-müctema'u'l-müslimi'l-lezi tünşidühü
65. 1994 Mevkıfû'l-İslâm mine'l-ilhâmi ve'l-kesfî ve'r-ru'yâ ve mine't-temâimi ve'l-kehâneti ve'r-rukâ
66. 1994 Fî fıkhi'l-evleviyyât -Dirâsetün cedîdetün fî dav'î'l-Kur'ân-i ve's-Sünneti
67. 1994 Devrû'l-kıyemi ve'l-ahlâki fî'l-iktisâdî'l-İslâmî
68. 1994 El-Ümmetü'l-İslâmiyyetü, hakikatün lâ vehmün ismiyle
69. 1994 Tefsîrû sûrati'r-Ra'd
70. 1994 Et-Terbiyyetü 'inde'l-İmâm Sâtıbî
71. 1994 et-Tevekkül
72. 1995 Medhal li ma'rifeti'l-İslâmi -Mukavvimâtütü, hasâisuhu, ehdâfuhü, mesâdiruhu
73. 1995 Fetâvâ'l-mer'eti'l-Müslime ??
74. 1995 El-Aklü ve'l-'ilmü fî'l-Kur'ânî'l-Kerîm
75. ?-1996 es-Sünnetü masdaran li'l-ma'rifeti ve'l-hadâra
76. 1997 et-Tevbetü ila'llah
77. 1997 Müstakbelü'l-usûliyyeti'l-İslâmiyye
78. 1996 Ömer bin Abdulaziz
79. 1996 el-Ekalliyâtü'd-dîniyyeti ve'l-hallü'l-İslâmî
80. 1996 El-Mübessîrâtü bi'ntisâri'l-İslâm
81. 1997 Keyfe neteâmelü me'a'l-Kur'ânî'l-Azîm?

82. 1997-2022 Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî 1-25
83. 1998 el-Kudsü kadiyyetü külli Müslim
84. 1998 es-Siyâsetü's-ser'iyetü fî dav'i nusûsi's-serî'ati ve makâsıdihâ
85. 1998 et-Tetarrüfû'l-'ilmânîyyü fî müvâceheti'l-İslâm (Nemûzecü Türkiyâ ve Tûnus)
86. 1998 el-Kudsü kadiyyetü külli müslimin
87. 1998 Es-Siyâsetü's-Ser'iyetü fî davi nusûsi's-Serî'ati ve mekâsıdihâ
88. ? el-Vatanü ve'l-müvâtanetü
89. 1999 Ümmetüna beyne karneyn
90. 1999 El-lhvânü'l-Müslimîn seb'îne 'âmen fî'd-da'veti ve't-terbiyyeti ve'l-cihâd
91. 1999 el-Cüveyni İmâmü'l-Haremeyn Beyne'l-Müerrihayni: ez-Zehebî ve's-Sübkî
92. 1999 El-İslâmü kemâ nü'minu bihi -Davâbitun ve melamihun-
93. 2000 E'dâü'l-halli'l-İslâmî
94. 2000 en-Nâsü ve'l-hakk
95. 2000 Ri'âyetü'l-bîeti fî serî'ati'l-İslâm
96. 2000 Ed-Davâbitu's-ser'iyetü li binâi'l-mesâcid
97. 2000 Sekâfetünâ beyne'l-infitâhi ve'l-infilâk
98. 2000 Hâcetü'l-beşeriyeti ile'r-risâleti'l-hadâriyyeti li ümmetinâ
99. 2000-2020 Fetâvâ mu'âsara -Min hedyi'l-İslâm- 1-7
100. 2001 Ez-Zekâtü: Devruhâ fî 'ilâci'l-müşkilâtı'l-iktisâdiyyeti ve şurûti necâhihâ
101. 2001 Likey Tencâh Müessesetü'z-zekati fî't-tatbîki'l-muâsır
102. 2001 Fî Fıkhî'l-ekalliyati'l-müslime -Hayâtü'l-müslimîne veseta'l-mücteme'âti'l-uhrâ-
103. 2001 Gayrûlmüslimîne fî'l-mücteme'i'l-İslâmî
104. 2001 Eş-Seyh Ebû'l-Hasen en-Nedevî Kema 'Araftühü
105. 2001 İbnü'l-Karyeti ve'l-küttâb -Melâmihü sîratın ve mesîra (1. Cilt)
106. 2001 Keyfe nete'âmelü me'a't-türâsi ve't-temezhebü ve'l-ihtilâf
107. 2002 Fıkhü't-tahâratı
108. 2002 Sahvetü'l-İslâmîyyetü mine'l-mürâhikati ile'r-rüşdi

109.	2003 Fıkhü's-sıyâmi
110.	2003 Târihünâ'l-müfterâ 'aleyh
111.	2003 el-Hükmü's-şer'îyyü fî hitâni'l-inâs
112.	2003 Hitâbünâ'l-İslâmî fî asrî'l-avleme
113.	2004 el-Üsratü kemâ yürîdühâ'l-İslâm
114.	2004 Mebâdiün fî'l-hivâri ve't-takrîbi beyne'l-mezâhibi ve'l-firaki'l-İslâmiyye
115.	2004 Füsûlün fî'l-'akîdeti beyne's-selefi ve'l-halef
116.	?-2004 el-İstilhâkû ve't-tebennî fî's-serî'ati'l-İslâmiyye
117.	2004 Ehtâün lügaviyyetün şâi'atün beyne'l-i'lâmiyyîn ve'l-müsekkafîn
118.	2004 el-İslâmü ve'l-'ünfü nazarâtün te'sîliyyetün
119.	2004 Fusûlün fî'l-'akîdeti beyne's-selefi ve'l-halef
120.	2004 İbnü'l-Karyeti ve'l-küttab -Melâmihi sîratın ve mesîra (2. Cilt)
121.	2005 İbnü'l-Karyeti ve'l-küttab -Melâmihi sîratın ve mesîra (3. Cilt)
122.	2005 Mukavvimâtü'l-fikri'l-islâhî 'inde'l-İmâm Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî
123.	2005 Nahnü ve'l-ğarb
124.	2005 Fıkhü'l-lehvi ve't-tervîh
125.	2005 Dirâsetün fî fıkhi mekâsıdî's-Serî'a
126.	...- 2006 Ez-Zekâtü: Devruhâ fî 'ilâci'l-müşkilâti'l-iktisâdiyyeti ve şurûti necâhihâ
127.	2006 Hukûku's-suyûh ve'l-müsinnîn fî dav'i's-serî'ati'l-İslâmiyye
128.	2006 ed-Dînü ve's-siyâsetü te'sîlün ve reddü sübühât
129.	2006 et-Terbiyetü's-siyâsiyyetü 'inde'l-İmâm Hasen el-Bennâ
130.	2006 el-Bâba ve'l-İslâm
131.	2007 El-Hurriyetü'd-dîniyyeti ve't-te'addüdiyyeti fî nazari'l-İslâm
132.	2007 Usûlû'l-ameli'l-hayrî fî'l-İslâm
133.	2007 Mûcibâtü tegayyürî'l-fetvâ fî 'asrinâ
134.	2007 Fıkhü'l-ğınâi ve'l-mûsîkî fî davi'l-Kur'ân-i ve's-Sünne
135.	2008- ? Fıkhü'l-cihâd -Dirâsetün mukârenetün li ahkâmihi ve felsefetihi fî davi'l-Kur'âni ve's-Sünneti
136.	2008 Makâsıdî's-serî'ati'l-müte'allikati bi'l-mâl

137. 2009 el-Kavâ'idü'l-hâkimetü li fikhî'l-muâmelât
138. 2009 El-Fetâvâ's-sâzzetü -Me'âyîrûha ve tatbîkâtühâ ve esbâbüha ve keyfe nü'âlicühâ ve netevakkâhâ-
139. 2009 Fikhü'l-vesatiyyeti'l-İslâmiyyeti ve't-tecdît -Me'âlim ve menârât-
140. 2009 Fikhü'l-vesatiyyeti'l-İslâmiyyeti ve't-tecdît -Me'âlim ve menârât-eserinde
141. 2010 el-Vera'ü ve'z-zühd
142. 2010 İbnü'l-Karyeti ve'l-küttâb -Melâmihü sîratın ve mesîra (4. Cilt)
143. 2011 İbtihâlâtün ve de'avât
144. 2011 25 yenâyir sene 2011 Sevratü Şa'b: eş-Şeyhü'l-Karadâvî ve's-sevratü'l-Mısriyye (Beyânât ve hutab ve fetâvâ ve makâlât ve suver)
145. 2012 Ed-Duktûr Muhammed 'İlmârâ -el-Hârisü'l-yekazû'l-mürâbitu alâ süğûri'l-İslâm
146. 2012 Nazarâtün fî fikri'l-İlmâmi'l-Mevdûdî
147. 2012 Tefsîrû sûrati İbrâhim
148. 2012 Tefsîrû sûrati'l-Hicr
149. 2013 Tefsîrû cüzü Amme
150. 2013 er-Reddû'l-'ilmî alâ şeyhi'l-Ezher ve müftî'l-'asker
151. 2013 Et-Tahzîr mine'l-'urfi'l-hâtî'i ve'l-hidâ'i'l-lafziyyi ve't-terkîzü 'ale'l-'akîdeti ve te'sîrehâ fî'l-'ameli
152. 2013 Mevkîfû'l-İslâm mine'l-'akli ve'l-'ilmi
153. 2015 Tefsîrû cüzü Tebareke
154. 2015 Ahlâku'l-İslâm
155. 2015 el-Mukaddimât
156. 2016 el-Mürâkabetü ve'l-muhâsebe,
157. 2016 Esmâü'llâhü'l-Husnâ min kitâbihî ve mâ sahha an Nebiyyihî Sallallahü aleyhi ve sellem
158. 2016 El-Kadâyâ'l-mebdeyyetü ve'l-mesîriyyetü'l-kübrâ li'l-insân: mâ zâ ene? Ve min eyne? Ve ilâ eyne? Ve lime?
159. 2016 Fî Vedâ'i'l-e'lâm
160. 2016-2020 es-Sabrü ve's-sükrü ve'l-havfü ve'r-recâü
161. 2017 er-Rasûlü Rahmetüllahi li'l-'âlemîn
162. 2017 Edebü'l-müslimi ma'a'llâhi Te'âlâ ve'n-nefsi ve'n-nâsi ve'l-hayât

163. 2017 Fıkhü's-salâti
164. 2018 Fıkhü'l-hacci ve'l-'umra
165. 2019 Eşrâtü's-sâ'ati's-suğrâ ve'l-kubra
166. 2020 el-Ezkârü ve'l-ed'iyetü'l-müstehabbetü li'l-müslim
167. 2020 Fî rihâbi'l-Kur'âni'l-Kerîm -Dürûs Kur'âniyye
168. 2022 Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî ve Kelimâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî 1-8
169. 2022 ? Vekafâtün me'a's-şî'ati'l-isney 'aşeriyye

EK-2

Yusuf el-Karadâvî'nin Eserlerinin Tematik Tasnifi¹⁶³

El-Mihverü'l-evvel: et-Ta'rîfû'l-'âmmü bi'l-İslâm
1. Medhal lima'rifeti'l-İslâm (1. Cilt)
2. El-Hasâisü'l-'âmmetü li'l-İslâm (2/1-344)
3. El-İmânü ve'l-hayât (2/347-829)
4. El-lbâdetü fî'l-İslâm (3/1-460)
5. Şerh'atü'l-İslâmi sâlihâtü'l-li't-tatbîki fî külli zemânin ve mekân (3/463-671)
6. Melâmihi'l-müctema'ü'l-müslim ellezî nünsidühü (4/1-498)
7. Fikhü'l-vasatiyyetü'l-İslâmiyyetü ve't-tecdîd (4/501-847)
8. Es-Sekâfetü'l-'Arabiyyetü'l-İslâmiyyetü beyne'l-âsâleti ve'l-mu'âsara (5/1-258)
9. Sekâfetünâ beyne'l-infitâhi ve'l-ingilâk (5/261-400)
10. Hitâbünâ'l-İslâmî fî 'asrî'l-'avleme (5/403-703)
11. Hâcetü'l-beseriyyetü ile'r-risâleti'l-hadâriyyeti li ümmetinâ (6/1-88)
12. El-İslâmü hadâratü'l-ğad (6/91-246)
13. El-İslâmü ve'l-hadâratü'l-ğarbiyye (6/249-388)
14. Hayâtü'l-mer'eti'l-müslimeti fî itâri'l-hudûd's-şer'iyye (6/391-444)
15. El-Hürriyetü'd-dîniyyetü ve't-te'addüdiyyetü fî nazari'l-İslâm (6/447-526)
16. Gayrû'l-müslîmine fî'l-müctema'i'l-İslâmî (6/529-672)
17. Limâza'l-İslâm? (6/675-718)
18. El-İslâmü kemâ nü'minü bihi davâbitün ve melâmihün (6/721-811)
19. Tecdîdü'd-dîn ellezî nünsidühü (6/815-877)
El-Mihverü's-sânî: el-'Akîde
20. El-Kadâyâ'l-mebdeiyyetü ve'l-mas'riyyetü'l-kübrâ li'l-insân (7/1-264)
21. Esmâü'llâhi'l-Hüsnâ (7/ 267-736)
22. 'Akâidü'l-İslâm (8. Cilt)
23. Füsûlün fî'l-'akîdeti beyne's-selefi ve'l-halef (9/1-402)

163 Bu liste Karadâvî'nin eserlerinin "Mevsû'atü'l-a'mâlî'l-kâmileti lisemâhati'l-İmâmi Yûsufü'l-Karadâvî" isimli ansiklopedideki tasnifine göre düzenlenmiştir. Eser isimlerinden sonra parantez içerisinde sırasıyla eserin ansiklopedide yer aldığı önce cilt ardından sayfa numaralarına yer verilmiştir.

24. Eşrâtü's-sâ'ati's-sugrâ ve'l-kubra (9/405-637)
25. Kadiyyetü't-tekfîrû beyne'l-guluvvi ve'-davâbitü's-şer'iyye (10. Cilt)
El-Mihverü's-sâlisü: el-Fikhü ve usûlühü
a. Fikhü'l-ibâdât
26. Fikhü'l-'ilm (11/1-176)
27. Fikhü't-tahâratı (11/179-656)
28. Fikhü's-salâti (12/786)
29. Ed-Davâbitü's-şer'iyyetü libinâi'l-mesâcid (12/789-864)
30. Fikhü'z-zekât-1 (13. Cilt)
31. Fikhü'z-zekât-2 (14. Cilt)
32. Fikhü's-sıyâm (15/1-214)
33. Fikhü'l-hacci ve'l-'umra (15/217-592)
b. Fikhü'l-üsratı ve'l-müctema'
34. Fikhü'l-üsratı ve kadâyâ'l-mer'e (16/ 1-719)
35. El-Hükmü's-şer'îyyü fî hitâni'l-inâs (16/723-754)
36. El-İstilhâkü ve't-tebennî fî's-serî'ati'l-İslâmiyye (16/757-806)
37. Hukûku's-suyûh ve'l-müsinnîn fî dav'i's-şerî'ati'l-İslâmiyye (16/809-846)
38. El-Helâlü ve'l-harâmü fî'l-İslâm (17. Cilt)
39. Fikhü'l-ğınâi ve'l-mûsîkîyyi fî dav'i'l-Kur'âni ve's-sünneti (18/324)
40. Fikhü'l-lehvi ve't-tervîh (18/327-552)
41. Ri'âyetü'l-bîeti fî şerî'ati'l-İslâm (19. Cilt)
c. Fikhü'l-mu'âmelâti'l-mâliyyeti ve'l-iktisâdi'l-İslâm
42. Müskiletü'l-fakri ve keyfe 'âlecehâ'l-İslâm? (20/1-230)
43. Makâsîdü's-şerî'ati'l-müte'allikati bi'l-mâl (20/233-386)
44. Nizâmü'l-vakfi fî'l-fikhî'l-İslâmî (20/389-546)
45. Usûlü'l-'ameli'l-hayrî fî'l-İslâm (20/549-719)
46. El-Kavâidü'l-hâkimetü li fikhî'l-mu'âmelât (21/1-214)
47. Fevâidü'l-bünûki hiye'r-ribâ'l-harâm (21/ 217-400)

48. Bey'û'l-mürâbahatı li'l-âmiri bi's-sirâi kemâ tücrîhi'l-mesârifü'l-İslâmiyye (21/403-591)
49. Devrû'l-kiyemi ve'l-ahlâki fî'l-iktisâdi'l-İslâmî (22. Cilt)
d. Fikhû's-siyâseti's-şer'iyye
50. Fikhû'l-cihâd-1 (23. Cilt)
51. Fikhû'l-cihâd-2 (24. Cilt)
52. Fikhû'l-cihâd-3 (25. Cilt)
53. Ed-Dînü ve's-siyâsetü te'sîlün ve reddü şübühât (26/1-318)
54. Es-Siyâsetü's-şer'iyyetü fî dav'i nüsûsi's-ser'ati ve makâsîdihâ (26/321-744)
55. Min fikhî'd-devleti fî'l-İslâm (27/1-312)
56. Fî fikhî'l-ekalliyâti'l-müslime (Hayâtü'l-müslimîne vesata'l-müctema'u'l-ührâ) (27/315-512)
57. El-İslâmü ve'l-ilmânîyyetü vecen li vecin (28/1-304)
58. Et-Tetarrüfü'l-ilmânîyyü fî müvâceheti'l-İslâm (Nemûzecü Türkiyâ ve Tûnus) (28/307-583)
59. El-Vatanü ve'l-müvâtanetü (29/1-120)
60. El-Kudsü kadiyyetü külli müslimin (29/ 123-274)
61. El-İslâmü ve'l-ünfü nazarâtün te'sîliyyetün (29/277-364)
62. Er-Reddû'l-ilmî alâ şeyhi'l-Ezher ve müftî'l-'asker (29/367-557)
e. El-Fikhû'l-cinâî
63. Fî fikhî'l-cinâîyyü ve'l-ikâbiyyü fî'l-İslâm (30. Cilt)
f. Fikhû'l-âdâbi's-şer'iyye
64. Edebü'l-müslimi ma'a'llâhi Te'âlâ ve'n-nefsi ve'n-nâsi ve'l-hayât (31. Cilt)
g. Elvânün cedîdetün mine'l-fikhî
65. Fî fikhî'l-evleviyyât (32/1-334)
66. Evleviyyâtü'l-hareketi'l-İslâmiyyetü fî'l-merhaleti'l-kâdime (32/337-620)
67. El-Fikhû'l-İslâmî beyne'l-asâleti ve't-tecdîd (32/623-708)
68. Zirâ'atü'l-a'dâi fî dav'i's-ser'ati'l-İslâmiyye (32/711-839)

h. Usûlü'l-fıkhi ve mülhakâtütü
69. Fî usûli'l-fıkhi'l-müyesseri nazarâtün ve teemmülât (33/1-212)
70. El-İctihâdü fî's-señ'ati'l-İslâmiyyeti me'a nazarâtün tahlîliyyetün fî'l-ictihâdi'l-mu'âsir (33/215-525)
71. El-Fetvâ beyne'l-indibâti ve't-teseyyüb (34/1-136)
72. Mûcibâtü tegayyüri'l-fetvâ fî 'asrinâ (34/139-256)
73. El-Fetâvâ's-şâzzetü me'âyirüha ve tatbîkâtühâ ve esbâbühâ (34/259-477)
74. Dirâsetün fî fıkhi makâsidü's-señ'a (35/1-326)
75. Medhalün li dirâseti's-señ'ati'l-İslâmiyye (35/329-703)
76. Mercî'iyetü'l-'ulyâ fî'l-İslâmi li'l-Kur'âni ve's-sünneti (36. Cilt)
i. Fıkhü's-sülûki ve'l-ahlâk
77. El-Hayâtü'r-Rabbâniyyetü ve'l-'ilm (37/1-214)
78. En-Niyetü ve'l-ihlâs (37/217-376)
79. Et-Tevekkül (37/379-543)
80. Et-Tevbetü ila'llah (38/1-408)
81. El-Vera'ü ve'z-zühd (38/411-896)
82. El-Mürâkabetü ve'l-muhâsebe (39/1-352)
83. Es-Sabrü ve's-sükrü ve'l-havfü ve'r-recâü (39/355-714)
84. El-Ezkârü ve'l-ed'iyetü'l-müstehabbetü li'l-müslim (39/717-766)
85. İbtihâlâtün ve de'avât (39/769-840)
86. Ahlâku'l-İslâm (40. Cilt)
El-Mihverü'r-râbi': el-Fetâvâ
87. Fetâvâ mu'âsara-1 (41. Cilt)
88. Fetâvâ mu'âsara-2 (42. Cilt)
89. Fetâvâ mu'âsara-3 (43. Cilt)
90. Fetâvâ mu'âsara-4 (44. Cilt)
91. Fetâvâ mu'âsara-5 (45. Cilt)
92. Fetâvâ mu'âsara-6 (46. Cilt)
93. Fetâvâ mu'âsara: Mietü süâl ani'l-Hacci ve'l'umrati ve'l-udhiyeti (47. Cilt)

El-Mihverü'l-hâmis: el-Kur'ânü ve 'ulûmühû ve tefsirühû
94. Keyfe nete'âmelü me'a'l-Kur'âni'l-'azîm (48. Cilt)
95. es-Sabrü fî'l-Kur'âni'l-Kerîm (49/1-132)
96. el-'Aklü ve'l-'ilmü fî'l-Kur'âni'l-Kerim (49/135-463)
97. Tefsîrû Sûrati'r-Ra'd (50. Cilt)
98. Tefsîrû Sûrati İbrâhîm (51/ 1-300)
99. Tefsîrû Sûrati'l-Hicr (51/303-512)
100. Tefsîrû Cüz-i Tebâreke (52. Cilt)
101. Tefsîrû Cüz-i Âmme (53. Cilt)
102. Fî Rihâbi'l-Kur'âni'l-Kerîm -Dürûsün Kur'âniyye-1 (54. Cilt)
Fî Rihâbi'l-Kur'âni'l-Kerîm -Dürûsün Kur'âniyye-2 (55. Cilt)
El-Mihverü'l-sâdis: es-Sünnetü'n-nebeviyyetü ve 'ulûmühâ
103. er-Rasûlü Sallallahü aleyhi ve sellem Rahmetullahi li'l-'âlemîn (56. Cilt)
104. Medhal li dirâseti's-sünneti'n-nebeviyye (57/1-136)
105. Keyfe nete'âmelü me'a's-sünneti'n-nebeviyye (57/139-423)
106. es-Sünnetü masdaran li'l-ma'rifeti ve'l-hadâra (58/1-466)
107. er-Rasûlü ve'l-'ilm (58/469-704)
108. el-Müntekâ min Kitâbi't-Tergîb ve't-Terhîb li'l-İmâmi'l-Münzîrî-1 (59. Cilt)
el-Müntekâ min Kitâbi't-Tergîb ve't-Terhîb li'l-İmâmi'l-Münzîrî-2 (60. Cilt)
109. Fî Rihâbi's-sünne (Serhü Ehâdisü Nebeviyye) (61/1-699)
110. Kutûfun dâniyetün mine'l-kitâbi ve's-sünne (61/701-838)
111. Nahve mevsû'âtın li'l-hadîsi's-sahîh (Meşru'un ve menhecün mukterah) (61/841-941)
El-Mihverü'l-sâbi': Fıkhü'l-ümme ve de'vetühâ ve sahvetühâ ve harekâtühâ'l-İslâmiyye
112. Sekâfetü'd-dâ'iye (62/1-208)
113. el-Ümmetü'l-İslâmiyyetü hakikatün lâ vehm (62/211-322)
114. Ümmetünâ beyne karneyn (62/325-671)
115. Risâletü'l-Ezher beyne'l-emsî ve'l-yevmî ve'l-ğad (63/1-132)

116. el-Vaktü fî hayâtî'l-müslim (63/135-240)
117. en-Nâsü ve'l-hak (63/243-334)
118. Ceylü'n-nasrî'l-mensûd (63/337-394)
119. Eyne'l-halel? (63/397-482)
120. el-Müslimûne ve'l-'avleme (63/485-648)
121. Dersü'n-Nekbetü's-sâniye (63/651-784)
122. el-Hulûlü'l-müstevradetü ve keyfe necet 'alâ ümmetinâ (64/1-448)
123. el-Hallü'l-İslâmî ferîdaten ve darûreten (64/451-752)
124. Beyyinâtü'l-Hallî'l-İslâmî (65/1-322)
125. E'dâü'l-Hallî'l-İslâmî (65/325-592)
126. es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-cuhûdi ve't-tetarruf (66/1-254)
127. es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü ve hümmü'l-vatani'l-'Arabiyyi ve'l-İslâmî (66/257-510)
128. es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü beyne'l-ihtilâfî'l-mesru'î ve't-teferruki'l-mezmûm (66/513-667)
129. es-Sahvetü'l-İslâmîyyetü mine'l-mürâhikati ile'r-rüşdi (67/1-538)
130. Min ecli sahvetin râside (67/541-783)
131. el-lhvânü'l-müslimûne seb'üne 'âmen fî'd-da'veti ve'-terbiyeti ve'l-cihâd (68/1-494)
132. et-Terbiyetü'l-İslâmîyyetü ve medresetü Hasen el-Bennâ (68/497-634)
133. et-Terbiyetü'l-İslâmîyyetü 'inde'l-İmâm Hasen el-Bennâ (68/637-751)
El-Mihverü'l-sâmin: et-Târihü ve's-şahsiyyâtü'l-İslâmiyye
134. Târihünâ'l-müfterâ 'aleyh (69/1-284)
135. El-Cüveynî: İmâmü'l-Haremeyn beyne'l-müerrihîn: Ez-Zehabî ve's-Sübkî (69/287-452)
136. El-İmâmü'l-Gazzâlî beyne mâdihîhi ve nâkidîhi (69/455-621)
137. Mukavvimâtü'l-fikri'l-İslâhî 'inde'l-İmâm Muhammedü'l-Beşîrî'l-İbrâhîmî (70/1-104)
138. Nezârâtün fî fikri'l-İmâmî'l-Mevdûdî (70/107-216)
139. Es-Seyhü'l-Gazzâlî kemâ 'araftühü rihletü nısfî karnin (70/219-648)
140. Es-Seyh Ebû'l-Hasenî'n-Nedevî kemâ 'araftühü (71/1-258)

141. Ed-Duktûr Muhammed 'İmârâ: el-Hârisü'l-yakizi'l-murâbiti 'alâ süğûri'l-İslâm (71/261-378)
142. Ömerü'bnü 'Abdulaziz (71/381-424)
143. Nisâün mü'minât (71/427-496)
144. Fî Vedâ'i'l-e'lâm (72. Cilt)
El-Mihverü't-tâsî: eş-Şî'rü ve'l-edebü ve'l-hivârü
145. Yûsufü's-Sıddîk (73/1-84)
146. Nefehâtün ve lefehâtün (Dîvânü şî'rin) (73/87-238)
147. El-Müslimûne kâdimûne (Dîvânü şî'rin) (73/241-370)
148. 'Âlimün ve tâğiyetün (Sa'îdü'bnü Cübeyr ve'l-Haccâc b. Yûsuf) (73/373-431)
149. İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb-1 (74. Cilt)
150. İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb-2 (75. Cilt)
151. İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb-3 (76. Cilt)
152. İbnü'l-karyeti ve'l-küttâb-4 (77. Cilt)
153. 25 Yenâyir sene 2011: Sevratü sa'b (78/1-334)
154. Nahnü ve'l-ğarbü: esiletün şâiketün ve ecvibetün hâsimetün (78/337-616)
155. Ehtâün lügaviyyetün sâi'atün beyne'l-i'lâmiyyîn ve'l-müsekkafîn (78/619-671)
156. El-Mukaddimât (79. Cilt)
157. Likââtün ve muhâverâtün havle kadâyâ'l-İslâmü ve'-'asr (80. Cilt)
El-Mihverü'l-'âşir: Nahve vahdetin fikriyyetin li'l-'âmilûne li'l-İslâm
158. Şumûlü'l-İslâm (81/1-150)
159. Mevkifü'l-İslâm mine'l-ilhâmi ve'l-keşfi ve'r-ruâ ve mine't-temâimi ve'l-kehâneti ve'r-rukâ (81/152-380)
160. Keyfe nete'âmelü me'a't-türâsi ve't-temezhhibi ve'l-ihtilâf (81/382-780)
161. El-Bid'atü fî'd-dîni hakîkatühâ ve esbâbühâ ve aksâmühâ ve âsârühâ (82/1-274)
162. Et-Tahzîrû mine'l 'urfi ve'l-hâtii ve'l-hidâ'i'l-lafziyyü ve't-terkîzü 'alâ'l-'akîdeti ve te'sîrühâ fî'l-'ameli (82/277-392)
163. Mevkifü'l-İslâmi mine'l-'akli ve'l-'ilm (82/395-701)

El-Mihverü'l-hâdî 'aşera: Hutabü'l-Cum'ati
164. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-1 (83/1-428)
165. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-2 (83/431-879)
166. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-3 (84/1-456)
167. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-4 (84/459-879)
168. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-5 (85/1-450)
169. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-6 (85/453-912)
170. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-7 (86/1-400)
171. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-8 (86/403-911)
172. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-9 (87/1-428)
173. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-10 (87/431-879)
174. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-11 (88/1-429)
175. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-12 (88/426-864)
176. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-13 (89/1-408)
177. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-14 (89/411-832)
178. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-15 (90/1-428)
179. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-16 (90/431-879)
180. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-17 (91/1-382)
181. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-18 (91/385-752)
182. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-19 (92/1-392)
183. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-20 (92/395-808)
184. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-21 (93/1-438)
185. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-22 (93/441-904)
186. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-23 (94/1-476)
187. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-24 (94/479-912)
188. Hutabü's-Seyhi'l-Karadâvî-25 (95. Cilt)
El-Mihverü'l-sânî 'aşera: el-muhâdârât
189. Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî -1 (96. Cilt)
190. Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî -2 (97. Cilt)

191. Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî -3 (98. Cilt)
192. Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî -4 (99. Cilt)
193. Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî -5 (100. Cilt)
194. Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî -6 (101. Cilt)
195. Muhâdarâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî -7 (102. Cilt)
196. Kelimâtü'l-İmâmi'l-Karadâvî (103. Cilt)
El-Mihverü'l-sâlisü 'aşera: Tersîdü's-sahvetü'l-İslâmiyye
197. El-Üsratü kemâ yüfîdühâ'l-İslâm (104/1-88)
198. El-İslâmü beyne şübühâtî'd-dâllîne ve ekâzibi'l-müfterîn (104/91-188)
199. El-Mübeşşirâtü bi'ntisâri'l-İslâm (104/191-324)
200. Müstakbelü'l-usûliyyeti'l-İslâmiyye (104/327-406)
201. El-Bâba ve'l-İslâm (104/409-600)
202. Et-Terbiyetü 'inde'l-İmâmi's-Şâtıbî (104/603-655)
203. Mebâdiün fî'l-hivârî ve't-takrîbi beyne'l-mezâhibi ve'l-firaki'l-İslâmiyye (105/1-104)
204. Vekafâtün me'a's-şî'atî'l-isney 'aşeriyye (105/107-591) ¹⁶⁴

¹⁶⁴ Çok ciltli kitaplardan her bir cildine bir kitap numarası verilirken *Fî Rihâbi'l-Kur'âni'l-Kerîm -Dürüsü'n Kur'âniyye-1* (c. 54) ve *el-Müntekâ min Kitâbi't-Tergîb ve't-Terhîb li'l-İmâmi'l-Münzîrî-1* (c. 59) kitaplarının her iki cildine tek bir kitap numarası verilmiş ve 78. cildin üstünde üçüncü kitabın ismi sehven iki kitapmış gibi yazılmıştır.

THE INTELLECTUAL LEGACY OF A CENTURY-LONG LIFE: THE WORKS OF YŪSUF AL-QARAḌĀWĪ

Abstract

This article examines the scholarly contributions of Yūsuf al-QaraḌāwī, a prominent figure in the modern Islamic intellectual tradition, with a particular focus on his intellectual development and scholarly output. Al-QaraḌāwī significantly influenced his interlocutors through his distinctive formulations of Islamic da‘wah, economic thought, and jihād. Known for his command of both oral and written expression, many of his public speeches were published alongside his written treatises. Over the course of his life, he authored 204 works, with his primary expertise in fiqh (Islamic jurisprudence). His scholarly interests also encompassed tafsīr (Qur’ānic exegesis), ḥadīth studies, ‘aqidah (Islamic creed), Arabic poetry, and adab (literature). The intellectual scope of his writings reveals a deep engagement with religion, fiqh, and broader socio-religious issues. A comprehensive understanding of al-QaraḌāwī’s thought requires attention not only to the content of his work but also to the historical and intellectual contexts in which they were produced. This study investigates those contexts, evaluates the content of his major writings, and emphasizes his own reflections on his scholarly evolution. Drawing primarily on al-QaraḌāwī’s own texts, the article traces changes in his intellectual positions over time and considers the socio-historical factors that influenced his development. It also identifies the disciplines in which he was most prolific, the fields where he made his most significant contributions, and the themes that characterize his enduring impact. By offering a structured academic approach, this article lays the groundwork for a comprehensive, objective study of al-QaraḌāwī’s intellectual legacy and serves as a preliminary step toward a full intellectual biography.

Keywords: Yūsuf al-QaraḌāwī, al-Ikhwān al-Muslimūn, Fiqh al-Aqalliyāt, Islamic Economics, Arab Spring.